

Ideológiai, politikai életünk néhány kérdése

Csongrád megyében

1961-1968.

Siklós János

Doktori disszertáció

Szeged

1969

E l ő s z ó

Azokat a jellegzetes marxista elméleti kérdéseket emeltem ki a tárgyalandó nyolc esztendőből, amelyek a legnagyobb hatással voltak a társadalom szocialista arculatának formálásában, s a legnagyobb jelentőséggel bírtak a gyakorlati politikában. A tárgyalandó témák alapján bizonyítom, a marxista ideológia fejlesztését és alkotó alkalmazását hazánkban; szemben azokkal a nézetekkel, amelyek ma is a dogmatizmus vádjával illetik ideológiai életünket; s szemben azokkal, akik világnézettünk revízióját vélik fölfedezni a mögöttünk maradt évtizedben. A kétfrontos küzdelem eszmei síkon is nélkülözhetetlen volt és marad a jövőben is, itthon és nemzetközi méretekben.

A párt 1961-68-as években végzett munkája nagy szellemi energiák pozitív irányu mozgását idézte elő. Nem kerülhettem el a tárgyalt témával összefüggésben néhány módszertani vonás bemutatását, ezeknek segítségével érthetőbbé válik az a nyolc esztendő erőfeszítése, amely alapvető jelentőségű abban, hogy e délkeleti negyében szilárd marxista- szellemi alapokra építhet a ránk következő negyed század.

A tanulmány megírásánál szándékosan ügyeltem arra, hogy:

a./ lehetőség szerint kerüljem a tulságosan száraz stílust, s ezáltal növeljem az olvasás élvezetét,

b./ ne törjem meg bibliográfiai jelzésekkel, ezért számokkal jelöltem a felhasznált forrásmunkákat, s a tanulmány végén függelékben mellékeltem,

c./ a bemutatott elméleti kérdések mindjobban a gyakorlat közelében maradjanak.

B e v e z e t ő

Politikai és ideológiai életünk fejlődésének markáns vonásai országosan már 1959 előtt kirajzolódtak, mégis a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusán kerültek alapos vitára /1959. november 30-december 5./ és jóváhagyásra. Ez az időpont az ellenforradalom utáni konszolidáció utolsó harmadára esett; a szocialista alapok megteremtése előtt voltunk; a korábbi években elkövetett politikai ideológiai, gazdaságpolitikai tévedések elvi tisztázása megtörtént. Befejeződtek azok az alapos vizsgálatok, amelyek az SZKP XX. kongresszusán megfogalmazott ideológiai és politikai koncepciók alkalmazásának - mintegy három-négy éves késésű - hazai elvi és gyakorlati értékesítésére irányultak.

A politika számára igen hangsúlyosan jelentkező ideológiai kérdés volt: "A proletár internacionalizmus, a magyar-szovjet barátság, a két világrendszer békés egymás mellett élése"^{/1/} A három-négy évvel korábban felszított nacionalista lázzal szemben, szükséges volt hazánk viszonyának félreérthetetlen tisztázása a nemzetközi kommunista mozgalomhoz, a szocialista táborhoz és a Szovjetunióhoz. Marxista elvi alapok kellettek ahhoz, hogy a napi politika társadalmi méreteiben tisztázhassa nemzeti magatartásunkat és hovatartozásunkat. Csehszlovákia belső helyzetének 1968-69. évi ideológiai, politikai viszonyai példás bizonyítékul szolgálnak marxista álláspontunk és határozottságunk helyessége mellett. Elméleti megokolást kívánó új vonás volt a két világrendszer békés egymás mellett élésének szükségességét kitűző felfogás.^{/2/} Az SZKP XX. kongresszusára támasz-

kodva jelölte meg a párt VII. kongresszusa: "Mi a békés egymás mellett élést az egyre szélesedő nemzetközi kapcsolatok formájában képzeljük el." /3/ Az a véleményünk, hogy a nemzetközi kooperáció elképzelhető és megvalósítható a szocialista és kapitalista országok közötti gazdasági kapcsolatokban is... a népeknek békében kell egymás mellett élniük és... fejleszteni kell a gazdasági kapcsolatokat, a kereskedelmet, a kulturális cserét, a sportérintkezést, a tudományos körök kölcsönös tapasztalatcseréjét." /4/

A mezőgazdaság szocialista átszervezése most már a teljes befejezés igényével került napirendre, mert "politikailag óriási jelentőségű...", s "a népgazdaság szempontjából is szükséges." /5/ Az Alföld és Tiszántul szempontjából külön fontosságú volt az ipar fejlesztésében előírt decentralizáció irányzatának elfogadása. Csongrád megye öt városát ennek az elvnek az érvényesítése segítette az ipari fejlődés útjára.

1962 végén a párt VIII. kongresszusa /november 20-24/ megállapította, hogy "a szocializmus építése nagy lendületet vett és befejeztük a szocialista társadalom alapjainak lerakását hazánkban." /6/ Az új helyzetnek megfelelően ideológiai és társadalmi életünkben jelentkeztek újabb, megoldást kívánó problémák. A társadalmi és rétegviszonyokban beállott változás új helyzetet teremtett; a szocialista nemzeti egység, a társadalmi osztályok és rétegek szövetsége új értékelést kívánt, amelynek alapja félreérthetetlenül a munkásosztály hegemon szerepének növelése és a parasztsággal kialakított szövetségének erősítése volt - és marad a jövőben is -, amit a gyakorlati politika és gazdaságpolitika eszközeivel sokoldalúan munkáltunk; a társadalmi osztály- és rétegekategóriák megszüntetése lerkerülhetet-

len volt az iskolai felvételeknél^{/7/} /ugyanakkor a marxista osztálypolitika a gyakorlatban a megkülönböztetésről nem mondhatott le és amíg társadalmi osztályviszonyok léteznek, nem is mondhat le./.

Ideológiai életünkben előtérbe kerültek a megváltozott helyzetből adódó elméleti és politikai kérdések megoldására irányuló igények. "A marxizmus eszmei offenzívája az egész szocialista építőmunka parancsoló szükségessége."^{/8/} A megfogalmazott igények ideológiai életünket nagy erőfeszítésekre serkentették, hogy tisztázódjanak olyan kérdések, mint a két világrendszer békés egymás mellett élése és az ideológiai, politikai osztályharc; az osztályszövetség, s a burzsoá eszmék elleni harc; a megváltozott belső viszonyokhoz igazodóan az anyagi ösztönzők erőteljesebb érvényesítése, a morális ösztönzőkhöz való viszonya; a párttag és a pártonkívüli viszonya a gazdasági, állami és társadalmi élet káderpolitikájában; "a kédermunkában most már előtérbe került a feladatra való alkalmasság követelményeinek érvényesítése." S az is, hogy "a kommunista vezetőkől meg kell követelnünk a szerénységet és a közösség áldozatkész, önzetlen szolgálatát."^{/9/} A párttagság nem jár előnyökkel - ez akkor nagy elvi jelentőséggel bíró álláspont volt, amely ma és a jövőben is teljes érvényű.^{/10/}

Szilárd munkáshatalom és szocialista alapokon nyugvó gazdaság, érlelődő, erősödő nemzeti egység, viszonylagosan jó életszínvonal, ez jellemezte a hatvanas évek első felét. De az új helyzetből sürgető igénnyel emelkedett ki a "hogyan tovább" megválaszolója. A gazdaság lelassult fejlődésének meggyorsítása létkérdéssé vált; a szocialista nemzetté válást a tömegek közvetlen, cselekvő részvételével lehet megvalósítani, ez pedig

az irányítás és az anyagi eszközök decentralizálása nélkül nem oldható meg; a nemzet szellemi erejét sokkal célszerűbben kell felhasználni a szocialista építés intenzitásának növelése érdekében; a szocialista demokrácia tartalmi fejlesztését a gyakorlat síkján szükséges érvényesíteni stb.

Ezek az igények kerültek megfogalmazásra és eldöntésre a párt IX. kongresszusán /1966. november 28-december 3./. "A Központi Bizottság 1966 májusában határozatot hozott a gazdasági mechanizmus átfogó reformjára. A reform célja erőforrásaink jobb kihasználása, a fejlődés ütemének, az életkörülmények javításának meggyorsítása. A reform lehetővé teszi, hogy a döntési jogkörök jelentős része a kormány és a minisztériumok hatásköréből a vállalatok és a tanácsok hatáskörébe kerüljön." /11/

Ideológiai életünk mozgalmasabbá válása is e jelzett szükségletekkel függ össze. "Az ideológiai munka megélénkülését jelzik a párt elméleti vonatkozású határozatai, az ideológiai munkát tárgyaló országos konferencia, a marxista történészek, közgazdászok és más tudományágak marxista művelőinek tanácskozásai. Élénk vita indult /12/ nemzeti múltunk helyes értelmezéséről, a szocializmus közgazdasági kérdéseiről, a szocialista demokráciáról, az etikáról, a munkaerkölcsről, a szociológiáról, a népességről, a családról és más kérdésekről." /13/ Ezen a kongresszuson igen nagy teret szenteltek; a szocialista hazafiság és nacionalizmus, internacionalizmus elvi és politikai, gyakorlati kérdéseinek; a szocialista etikának, az anyagi és erkölcsi ösztönzők körül lévő elvi és gyakorlati tévedések tisztázásának; s a tudományos, kutató munka jobb feltételeit kialakítandó kérdéseknek. "Nem találtuk még meg a kutatások irányításának, szervezésének és összehangolásának legcélszerűbb formáit." /14/

A gazdaság új irányítási rendszerének gyakorlati alkalmazásáról kiderült, hogy politikai és társadalmi hatására sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani, mint ahogyan ezt korábban /1966-67-ben/ gondoltuk. A gazdasági következmények fő vonásai: politikai és társadalmi síkon jelentkeznek ellentmondásos hatással.

Már most biztonsággal állítható, hogy 1970-re, a párt X. kongresszusának idejére, újabb nagy horderejű politikai és társadalmi témák érnek döntésre; alkotmányjogi kérdések; a szocialista demokrácia fejlesztése; az államigazgatás decentralizálása és az igazgatási munka tökéletesítése; a lakásépítés és elosztás; a lakbérek rendezése stb. Vagyis a szocializmus teljes felépítésével járó, reális, megoldási halasztást már nem tűrő kérdések.

A bevezetőben vázlatosan bemutatott témakörökkel kívánunk bizonyítani, hogy:

a./ a nagy horderejű politikai, gazdasági, társadalmi kérdéseket a párt tűzte napirendre,

b./ a megoldásokra irányuló javaslatok és határozatok nem öncélúak, konstruktív jellegűek világnézetünk átgondolt hazai alkalmazását bizonyítják,

c./ ideológiai, politikai munkánk összhangban áll nemzeti és nemzetközi érdekeinkkel,

d./ milyen sok, nehéz és nagy felelősséget kívánó új kérdés került felszínre és milyen bonyolult, messzemenő következményeket hordozó témák érnek döntésre.

I.

Régi és új elméleti és politikai nézetek harca. Tisztázódás

Csongrád a közepes megyékhez sorolható. Lakossága 436 000, öt várossal, 62 községgel és nagy kiterjedésű tanyavilággal rendelkezik. A lakosság megoszlása; a városokban 249 700; községekben 186 700 fő, de zárt településeken kívül, a tanyavilágban kb. 20 %, azaz 80 ezer fő él.

A megye ipari fejlődése és egyéb tényezők erőteljessé tették itt is az urbanizációt. A beruházások döntő hányadában részesülő minisztériumi ipar öt év alatt 39 %-kal emelkedett. 1965-ben a minisztériumi ipar 36 700, a tanácsi ipar 5 800, a szövetkezeti ipar 11 900 főt foglalkoztatott. A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben az aktív korú tagok száma az átszervezés befejezésével 1961-ben 50 200-ra emelkedett. Ez a szám 1965-ig - elvándorlás, kiöregedés stb. folytán - 42 700 főre csökkent. /Az állami gazdaságok alkalmazásában 1 240 található./ Sajátos vonása a megyének, hogy viszonylag magas értelmiségi réteg él a városokban.^{/15/} /Nem a statisztikai adatokból véve; kb. 30-35 000 főre becsülik a diplomások, illetve értelmiségi pályákon dolgozók számát./

Máig ható tradicionális erő az a forradalmi földmunkás, kubikos és munkásmozgalom, amellyel a megye rendelkezett.^{/16/} Jellemző bizonyítéka ennek, hogy Budapest után itt él a legtöbb felszabadulás előtti időből elismert párttag /272 fő/, s a Tanácsköztársaság tevékenységében igazoltan résztvevő személyek /964 fő, s plusz kb. 400 fő ügyének a tisztázása folyamatban van/. A politikára és ideológiára ható tényezők között ezt a helyzetet szükséges kiemelten kezelni. Csongrádban 24 248 párt-

tag 838 pártszervezetben helyezkedik el, ebből Szegedre koncentrálódik 9 800 párttag 287 pártszervezethez tartozik. Ezt a körülményt is szükséges figyelembe venni.

A felszabadulást követően érthető módon a forradalmi kubikos és földmunkás és munkásmozgalom adta a hatalomért folyó harchoz azokat a kádereket, akik a hatalmi posztokon biztosították a proletariátus osztályharcának érdekeit. Helyzeténél fogva ez a megye sok kipróbált embert küldött országos fórumokra és más vidékekre, a Horthy-rendszer idején működött "mozgalmi iskolából." /17/ Az 1949-1956 közötti időszak politikai torzulásait itt is úgy fogták fel, hogy ez a proletárdiktatura természetéből adódó lehető legjobb és legcélravezetőbb módszer. E hét-nyolc esztendő legális tevékenységnek ideológiai és politikai koncepciója és munkastilusa megrögződött; különösen az akkor negyven éven felüli emberekénél. Az ellenforradalmat követő hároméves konszolidációs periódusban még nem jelentkeztek annyira az új elméleti és politikai vonásokkal szembeni ellenérzések, mint később, 1961 után.

Ennek okai visszavezethetők arra, hogy a konszolidáció idején elsősorban a jobboldali, burzsoá restauráció szellemi, politikai maradványaival szemben folyt a küzdelem. S ez politikailag, érzelmileg is érthető támogatásra talált. Erre az időre koncentráldott a mezőgazdaság átszervezésének zöme, ami legalább olyan erős forradalmi lendületet igényelt, mint a munkáshatalom védelme és a konszolidáció megvalósítása. /Optimálisan ez az időpont volt a legalkalmasabb a mezőgazdaság átszervezésére. Nem kezdtük korábban és nem késtünk el vele. Lásd a lengyelek helyzetét/

Ideológiai, politikai síkon az elvetett, lejárodott elvi

tételek és nézetek leküzdésének napi szükséglete is most már - 1961 után - markánsabban jelentkezett. Ez előfeltétele volt annak, hogy az MSZMP koncepciói gyakorlati érvényhez jussanak. Az összeütközések felülete tehát az ideológiai, politikai szférán belül keletkezett. /Nem értendő félre; itt nem egy szektás "masszával" volt dolga a politikának, hanem a megszokáshoz jobban és kevésbé ragaszkodó, az újat gyorsabban, vagy nehezebben érzékelő, magasabb képzettségű vagy gyengébb felkészültségű, jó, vagy kis képességű, becsületes, hűséges kommunistákkal, akik abszolút többségükben az MSZMP politikájának megvalósítói./

Míg a mezőgazdasági nagyüzemek megszilárdítása, s az ipari decentralizáció megvalósítása áldozatos és fáradságos munkával a teljes odaadás alapján ment, addig az elméleti, politikai életben feszültségekre került sor.

1./ A párt politikájának érvényesítésében a kétfrontos harc szerepe

A kétfrontos harc nemcsak módszer, elsősorban politikai jelentőségű eszköze a kommunista és munkásmozgalomnak. Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a különböző, jobb- és baloldali eszmék, politikai nézetek leküzdésének.^{/18/} Egy marxista párt elméleti platformját - stratégiáját és taktikáját - gyakorlati politikáját a hatalomért folyó harc idején és még inkább a hatalom birtokában, szükségképpen jobbról és balról is elméleti politikai támadások érik.^{/19/}

A burzsoá ideológia, politika és életérzés a hatalom kivívása után sem válik hatástalanná; a hatalmon lévő párt alkotóan alkalmazza a marxista-leninista ideológiát, a szocialista

építés diktálta objektív szükségletek szerint; ennél fogva - a dialektikai módszer alapján - a politika a stabilitás és a változás egyidejűségét is tartalmazza. Beidegződött, megszo-
kott viszonyok, eszmék és napi politikai gyakorlatok neheze-
ként jelentkezhettek a kommunista mozgalomban; s a párt vezető
szervei által kimunkált stratégiával és taktikával, a kommu-
nista mozgalmon belül másik - jobboldali, revizionista, vagy
baloldali, szektás - koncepciót állítanak szembe. Mindkettőre
volt példa; Nagy Imre a burzsoá ellenforradalom hívévé szegő-
dött, Dögei Imre fellépett a mezőgazdaság szocialista átalaki-
tásával szemben. A kommunista mozgalom mai példái: A csehszlo-
vák párt súlyos torzulása 1968-tól; a Kínai Kommunista Pártban
kialakult szektás, antimarxista, szovjetellenes platform stb.

Csongrád megyében a munkásmozgalmon és a párton belül a
beidegződött korábbi politikai nézetek és a gyakorlat erőtelje-
sen jelentkezett, mint ellenálló közeg a politika új vonásaival
szemben. Országosan - és itt is - érvényesült a kétfrontos harc,
leküzdeni az ellenforradalom előtt és alatt erőteljessé vált re-
vizionista szellemet és a pártban lévő szektás, baloldali esz-
méket és politikai gyakorlatot.

A konszolidáció és a mezőgazdaság gyors átalakítása olyan
politikai siker légkörét árasztotta az országban, hogy a politi-
kai jobboldal befolyása minimálisra zsugorodott, a nemzetközi
reakció zavarba került, mert politikai célzatu erőfeszítése alól
kicsuszott az objektív valóság hazánkban. Jobboldali ellenfele-
ink az új helyzetnek megfelelő új taktika kidolgozásához kezdtek,
a határokon kívül és belül. Kimutatható volt már 1961 végén,
hogy hazánkban egységesen fellépő ellenséges társadalmi réte-
gek már nincsenek.^{/20/} A leghomogénabb ideológiai ellenfelünk

- mint szervezett erő - az egyházak, de a kialakított politika fő kérdéseiben ezek is lojalitást tanusítottak. Világnézetünk, politikánk ellen a burzsoá talajról indított szisztematikus támadás minőségileg módosult; az ideológia és a politika szférájában új, "finom" eszközök, nehezebben felismerhető eszmék jelentkeztek a hatvanas évek közepétől.^{/21/}

A munkásmozgalmon és a párton belül viszont ideológiai és politikai lépéseink közül többet is megkérdőjeleztek, s helyel-közzel elutasítottak. Ennek fogva valamennyi pártszerv helyzete szerint, különböző intenzitással - a kétfrontos harc gyakorlati útjára kényszerült; föl kellett lépnie a szektás, dogmatikus nézetekkel és gyakorlattal szemben. De most már nem "általában", hanem konkrét helyen, időben és a kifogásolható felfogás megnevezésével. A baloldaliságot nem lehetett "bocsánatos bűn"-ként kezelni, szükséges volt leszámolni azzal a felfogással, hogy "igaz, hogy egy kicsit balos, de jó elvtárs." Itt, a megye politikai viszonyát tekintve, 1960-62-ben a politikai magatartás konzervativizmusa ellen kellett fellépni erőteljesebben. Ezt elvi állásfoglalásban fejezte ki a párt megyei bizottságának akkori első titkára.^{/22/}

2./ Az egységes paraszti osztály megteremtésének objektív és szubjektív feltételeiről

A mezőgazdaság átalakításával a megye termelő területeinek 97 %-a közös művelés alá került 1961 végére.^{/23/} Gyakorlatilag megszűnt a föld magántulajdona. Ez magával hozta a parasztság társadalmi rétegződésének alapjául szolgáló objektív alapok megszűnését. Kedvező feltételek teremtődtek, az egységes paraszti osztály kiformálására irányuló ideológiai, politikai

munkához.^{/24/} Az átszervezésnél nem került alkalmazásra a lenini hármás jelszó; a parasztság egészére támaszkodva valósult meg a mezőgazdaság átalakítása. Ez kedvezőbbé tette a helyzetet a politikai munka számára, mert - a végletekig - nem éleződtek ki a rétegellentétek. Bár a korábbi évek átszervezési gyakorlata; a kulákság kiszorítása, a begyűjtési rendszer tulajkapásai, az ellenforradalom szövetkezet-ellenes politikai fellépést stb. miatt keletkezett erős ellenérzéseket nem sikerült azonnal és teljesen hatástalanná tenni az átszervezés gyakorlati befejezésével.

Az egységes paraszti osztály kialakítása nem mérhető tervperiódusokkal; egyidőben sokoldalu fellépés összütése hozhat eredményt. A gazdaságok "megszilárdítása" volt az egyik pólus, ezen keresztül az állam nagy anyagi investációkat eszközölt, hogy a termelés kedvezőbb gazdasági, technikai feltételeket kapjon.^{/25/} A helyzetrontó tényezők egyik jellemzője az egyes gazdaságok közötti termelésbeli /a föld minőségével, gépi felszerelésbeliségével, vezetésbeliségével stb. összefüggő/ különbségekből sarjadt. A jövedelemszóródás is kifejezi ezt a különbséget, mert az egy tagra jutó évi legalacsonyabb jövedelem 2076-5979 Ft, míg a legmagasabb évi 22 172-34 892 Ft-ig terjed, öt év viszonylatában.^{/26/} Az anyagi viszonyok különbözősége természetesen politikai feszültségben fejeződött ki. 1962-ben 3 700 tag kérte kilépését, 1963-ban közel 4 000-en hivatkoztak arra a rendeletre, amelyik lehetővé tette, hogy három év eltelte után a szövetkezeti tag kérheti kilépését a termelőszövetkezetből.^{/27/}

Az egységes paraszti osztály megteremtésének alapja a gazdaságpolitikában gyökerezett. A termelési feltételek javulását

szolgáló állami akciók éveken keresztül; gépi berendezésekben; építkezési beruházásokban; műtrágyában és vegyszerekben; vetőmag biztosításban; a háztáji gazdaságoknak adott kedvezményekben; majd egyes termelvények felvásárlási árának emelésében; szabadpiaci lehetőségek biztosításában; mellék- és segédüzemek létesítésének sürgetésében; állami tartozások részbeni, vagy egészbeni elengedésében, stb. később pedig - 1965_től - a gazdaság új irányítási rendszerének néhány elemét már bevezették a mezőgazdaságban. Ez a gazdaságpolitika alkalmas volt a tsz-mozgalom 1959-61. évi indulás gazdasági, szociális, életszinvonalbeli különbségeinek lényeges kiegyenlítésére.^{/28/}

A szubjektív tényezők legyőzése rendkívül nehéz helyzet elé állította a politikai vezetőket. Korábbi, megrögzött előítéletek feszültek egy-egy szövetkezeten, egy-egy munkacsoporton, brigádon belül. Gazdag és szegényparaszt ellentéte, amely nemcsak antipátiából állott, gyakran a személyes érintkezést is kizárta. Munkaadó és munkavállaló került egy helyre, s az utóbbiból brigád-, vagy munkacsoport vezető lett, vagy szövetkezeti elnök. Régi és új tagok ellentéte lángolt fel; "jönnek az urak, mert mi kikapartuk nekik a gesztenyét." "Nem dolgozok vele, nem adott napszámot, most is ez akar parancsolgatni?"^{/29/}

A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben alakult párt-szervezetek gyengék és kis létszámúak voltak. /3 főtől 26 főig.^{/30/} 1960-61-ben a megyében soron kívül parasztokat vettünk fel a pártba tagjelöltség nélkül, hogy megindulhasson a pártszervezeti élet. Ezek többségükben politikailag iskolázatlan, mozgalmi tapasztalatokkal nem rendelkező emberek voltak. Nem álltak rendelkezésre képzett agrár szakemberek, szövetkezeti vezetők; munkások, gépállomások, üzemi szakemberek dolgoztak a szövetkezetekben, s a

munka dandárjában "városiak", diákok mentek ki a földekre.

A szövetkezeti gazdaságok évekig a külső és belső politikai reakció támadásának céltáblái voltak. "Balról" meg a túrelmességet, az érvelő, győzködő politikát kárhoztatták, adminisztratív beavatkozást sürgettek. A városok élelmezésében jelentkezett megtorpanásokat a szövetkezetek elleni hangulatkeltésre is felhasználták. Pedig ezekben az években "Sikerült eredményesen megoldanunk az ugynevezett kettős feladatot: a mezőgazdaság átszervezésének időszakában is növekedett a mezőgazdasági termelés. Mindennek eredményeként elmondható, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése nemcsak hogy megtörtént, hanem minden lényeges kintetben egészségesen is ment végbe."/31/ Ma már egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésében helyesen alkalmaztuk a szovjet, s a szomszéd államok ez irányú tapasztalatait, valamint az 1956 előtt szerzett hazai tapasztalatokat.

Eltökélt, következetes gazdaságpolitikával, s operatív politikai munkával, szakembertképzéssel és építkezésekkel sikerült fölnevelni a mezőgazdasági nagyüzemeket. Ideológia, politikai munkánk egyik nagy sikere ez.

3./ A párttagok és a pártönkivüliek viszonya

A párt vezető szerepével összefüggő kérdések újra fogalmazásánál változtatni kellett:

- a./ a vezető szerep értelmezésén és gyakorlatán,
- b./ a párttagok jogainak és kötelességeinek a párt Szervezeti Szabályzatában foglaltak valóságos megtartásán,
- c./ a párttag, mint állampolgár felfogáson,
- d./ és a párttagok, pártönkivüliek viszonyán.

A párt vezető szerepének lenini meghatározását alapfoku politikai képzéseken is tanítottuk. Az ötvenes évek első felének idején mint ismeretes, az MDP vezetősége a gyakorlatban eltorzította Lenin tanítását. A munkásosztály a proletárdiktatura vezető osztálya, e funkciójának kifejezése a párt.^{/32/} A való-
ságban azonban a párt "uralkodó" szerepet vállalt magára, ellen-
tétben a vezető szereppel. Az "uralkodó" stílusa annyi, mint va-
lakik felett uralkodni, parancsolni! Ez pedig nem fér bele a
proletariátus diktaturájának hármass funkciójának egyikébe sem.
Az osztályellenséget elnyomni, közömbösíteni és ahol amennyit
lehet, átnevelni - nem azonos az uralkodással. A hatalomban be-
töltött szerep hibás felfogása és alkalmazása bizalmatlanságot,
gyanakvást teremtett, amely 1956-ig a szavak és a tettek megbom-
lott állapotában jutott kézzelfoghatóan kifejezésre. Az osztály-
harc meghatározott ellenség ellen irányul, s ebben a harcban a
munkásosztály szövetségeseire támaszkodik. Minden esetben - cél-
tól, helyzettől, politikai lehetőségektől meghatározottan - szö-
vetségeseire támaszkodik. Szavakban is volt kifogásolni való
1956 előtt, de a gyakorlat sem felelt meg az elfogadott szavak-
nak; a munkásosztály legerősebb harci szerve - a szakszervezet -
a szindikalizmus vádja alapján megfosztatott az aktív politikai
cselekvéstől; transzmisszió szerepét nem tudta betölteni; a
szaktanácstól a szakszervezeti alapszervezetekig a "fiókpárt"
szerepét játszotta. A népfrontmozgalom szükségességéről szóló
nyilatkozatok mellett a mozgalom elsorvadt, nem volt feladata
és működési tere. Az értelmiségre, mint a munkáshatalom szövét-
ségésére szükség volt akkor is, de a vele szembeni politikai ma-
gatartásban tultengett a politikai szűkkeblőség, nem működött egy
olyan értelmiségi fórum, amely szabad alkotó viták színhelye le-

hetett volna. A párton belül pedig; a spanyol szabadságharcban résztvevők politikailag nem voltak eléggé megbízhatóak, hasonlóképpen a magyar 1919-esek sem; s később az illegális kommunista mozgalomban, a baloldali szakszervezeti és munkásmozgalomban vezető szerepet játszottak is kérdőjelesek lettek, közülük többen börtönbe és kivégzésre kerültek.^{/33/}

Ilymódon a párt vezető szerepe leszűkült egy funkcióba került csoport vezető szerepére; nemcsak fönt, hanem a középső és az alsó fórumokon is. Ez a felfogás és munkastilus kiiktatta a vezetés kollektivitását, s ennél fogva a vita lehetőségét is lecsökkentette. Kialakult a parancsolás, az uralkodás légköre a pártban és az országban.^{/34/}

Egy ilyen összehasonlítás mutatja meg, hogy milyen nagy jelentőséggel bírt az az elv, hogy "... a párt újjászervezésének időszakában, a jó forradalmi hagyományok megőrzése mellett meg kellett szabadítanunk a pártot mindattól, ami a legutóbbi években foltot ejtett a párt tiszta zászlaján, mégpedig a személyi kultusztól és a revizionista árulás szégyenétől."^{/35/} A párt, a nép szolgálatában álló tudatos hatalom kifejezőse; nem uralkodik a nép fölött, nem parancsokkal gyakorolja a hatalmat! Ez módszerbeli kérdésekre vetítve annyit jelent, hogy a pártszervezetek és a tömegek kapcsolatában a bizalom szálai a legerősebbek; a szavak és a tettek azonosak; s a pártszervezetekben kollektív vezetés érvényesül; ezáltal megteremtődik az egészséges becsületes vitalehetőség légköre. A pártszervektől, a párttitkártól, a párttagtól "nem kell tartani", mert olyan ember, mint a másik, de öntudatosabb, áldozatkészebb. Nem oldható meg parancssal, utasítással egy-egy vitatott kérdés, mert ettől nem tisztázódnak vélemények, álláspontok. Az ellentétes nézeteket nem

lehet tekintélyelv alapján, adminisztratív rendszabályok fogantatásával "elintézni" /adminisztratív fellépést csak ellenséges tevékenység esetén alkalmazunk/.^{136/}

Látszólagosan itt is munkamódszerbeli kérdésekről esik szó, pedig ezek elvi, politikai problémák. Amíg általában beszélgettünk e témákról, szavakban mindenki helyeselt, de amikor egy-egy régi vágásu, rossz intézkedést bíráltunk, akkor megkérdezték: "hát már ez is baj?" Milyen kérdésekről esett szó? /Ne határozzon a pártvezetőség a népfront elnökségére vonatkozóan, csak az ott dolgozó kommunistákat kötelezze. Az üzemi, hivatali pártvezetőség nem utasíthatja a szakszervezeti vezetőséget, a vezetőségben dolgozó kommunistákra határozzon kötelezően stb./

A visszatetszés legerősebb megnyilatkozását - a párt vezető szerepét őszintén féltő és szektás nézeteket valló idősebb elvtársak körében - az az elvi döntés váltotta ki, hogy hazánkban a pártfunkció kivételével vezető munkaköröket párton kívüliek is betölthetnek.^{137/} E tétel megértetése és elfogadása körül évekig kitartó elvi, politikai vita folyt. Az ellenvélemények fő mondanivalója az volt, hogy eljátszuk a párt vezető szerepét; kockára tesszük a proletárdiktatúrát; háttérbe szorítjuk a kommunistákat; meghamisítjuk a proletárdiktatúra vonatkozó lenini tanítást, mert megosztjuk a hatalmat. Ezek az ellenvetések a munkáshatalom féltéséből táplálóztak. Összintességükhöz kétség sem férhetett, de veszélyességük elvitathatatlan volt, mert tértnyerés esetén a politika gyakorlati síkján leszűkíthetik a munkáshatalom osztálybázisát; megzavarhatják a társadalmi szövetségi viszonyt és visszacsempészik a bizalmatlanság és a gyanakvás muló légkörét. Ennek az elvi tételnek mar-

xista minőségében pedig nem lehetett kételkedni. A párt vezető szerepének társadalmi bázisát erősítő elv volt ez akkor is; a párt és a társadalom kapcsolatának gyakorlati javítását szolgálta. A munkáshatalmat nem ez a felfogás veszélyezteti, hanem a párton kívüli emberek személyes érvényesülésének hiánya; ha azt látják, hogy csak akkor viszik valamire, ha tagjai lesznek a pártnak, akkor érvényesülési érdekeiktől vezettetve lépnek a pártba, eszmei meggyőződés nélkül, politikai szükséglet híján. Egyszer már megpróbáltuk - sikertelenül; a pártba beléptek meggyőződés nélküli emberek százezrei egzisztenciális, a karrier lehetőségével kecsegtető okok alapján. A párt ártalmára lett volna, ha ennek a dogmatikus felfogásnak teret engedünk. Kifejeződött ebben az a hibás sztálini tétel, amely 1924-ben került megfogalmazásra, Lenin emlékére mondott beszédben: "Elvtársak! Mi kommunisták különös vágásu emberek vagyunk. Nem közönséges anyagból vagyunk mi gyurva. Mi vagyunk azok, akik a nagy proletár hadvezérnek, Lenin elvtársnak hadseregét alkotjuk. Nincs nagyobb tisztesség, mint ehhez a hadsereghez tartozni. Nincs nagyobb tisztesség, mint tagnak lenni abban a pártban, amelynek alapítója és vezetője Lenin elvtárs. Nem mindenkinek adatott meg, hogy egy ilyen pártnak tagja lehessen. Nem mindenkinek adatott meg, hogy kiállja azokat a megpróbáltatásokat és viharokat, amelyek egy ilyen párt tagságával együttjárnak. A munkásosztály fiai, az inség és harc fiai, a mérhetetlen nélkülözések és hősi erőfeszítések fiai - ezeknek kell elsősorban egy ilyen párt tagjainak lenni. Ezért nevezik a leninisták pártját, a kommunisták pártját egyben a munkásosztály pártjának."/38/Maga a beszéd szép, igaz, lelkesítő, de első két mondatában benne van az a különbségtétel, amely csirája lehetett a későbbi tor-

zításoknak; a személyi kultusz megteremtésében is szerepet kaphatott.

Mások nincsenek ilyen anyagból, s nem is alkalmasak érdemesebb, felelősebb beosztásokra. Ezzel eljutottunk az ötvenes évek elején fölszított bizalmatlansághoz, amelyben első és másodosztályú állampolgárok keletkeztek. Ezekről a másodosztályuaktól elvártuk, hogy őszintén szolgálják a munkáshatalmat, s az alázat és a félelem alapján létrejött egy üttmüködést meggyőződéses szolgálatnak fogtuk fel 1948-54 között.

Ugyan ilyen hevességű ellenzéssel találkozott az az állásfoglalás is, amely kimondta, hogy a párttagsággal nem járnak előnyök; az voltaképpen csak több munkát, nagyobb felelősséget jelent. A kevésbé szilárd és gyengén képzett kommunisták azzal kérdőjelezték meg ezt az elvi álláspontot, hogy "akkor mi az értelme a párttagságnak?" Több helyen észrevehető kedvetlenség lépett föl, "nem érdemes törni magunkat", - fejezték ki belső érzéseiket - 1961 végén, "magánvitákban" - a megyei tanács akkori vezető kommunistáinak és a megyei pártvezetésnek egy igen szűk csoportja. Azt állították, hogy "szándékosan elmoszuk a párttag és pártonkívüli közötti különbséget; a pártot feloldjuk a pártonkívüliek tengerében. Mint mondták; ez a tömény revizionizmus! A vádak súlyosak voltak - a párt megyei végrehajtó bizottsága akkori vezetői közül egy-két személynek /1961./ nyíltan a szemébe mondták: "ez nem marxista politika, revizionizmus ütötte föl a fejét Csongrádban." A párt Politikai Bizottságának beavatkozását kívánták.

Az elfogadásra ajánlott elvi álláspont érvei pedig biztonságosak és helyénvalók voltak. A törvény előtti egyenlőség minden állampolgárra egyformán érvényes, párttag és pártonkívüli

esetében is. A munkavállalási jogoknál sem lehet különbséget tenni, olyasmit, hogy jó munkahelyeket a kommunistáknak, a rosszakat a pártonkívülieknek adni! Nem azért léptetünk elő egy embert, mert kommunista, ez önmagában nem elegendő; rátermettség és szakmai ismeret is szükséges.^{/39/} A pártba nem előnyökért, hanem eszmei és politikai meggyőződésből lépnek be az emberek. Ha abból előny származna, hogy valaki belép a pártba, akkor mindenki a párt ajtaján dörömbölné. A fölhitított párt pedig erőtlenné válik.

Kicsit sánta hasonlattal, de a párt illegális viszonyait állítottuk szembe a kedvetlenkedőkkel. Meggyőződésből, a proletárforradalom győzelmébe vetett hittől fűtötten léptek a pártba és vállalták az illegális munka veszélyességét. Nem előnyökért, hanem esetleg börtönért, vagy halálbüntetésért.^{/40/} Most a legalitás viszonyai között, a munkáshatalom kivívása után miért jelentkezik ilyen erőteljesen a párttagsággal járó előnyök lefaragásával szembeni fellépés? A munkásosztály hatalma ezt nem indokolja elvileg és etikailag sem. /Ez forradalmi multunkból nem táplálkozhat, de annál inkább nemzeti, történelmi multunkból. Érdemes lenne ezt külön is tanulmányozni./

A kiélezett vita harmadik pólusa; a szakemberek és a szakismeretek nagyobb becsületének megkivánása. Ez most már nem óhajként, hanem gyakorlati igényként jelentkezett, az érvényesítés, a napi politika asztalára került. A szocialista építés bonyolultabbá vált, az elvégzendő munka nagyobb szakértelmet igényelt. Az ipar itt erőteljes fejlődésnek indult, új üzemek létesültek, /Kábelgyár, Műszaki Gumigyár, Kontakta stb./, rekonstrukciós vállalkozások indultak, új iparágak keletkeztek, nehézipar, geológiai munkák /olaj feltárás/, a mezőgazdaság nagyüzemi termelése

is megalapozott szakismereteket kívánt. A szegedi egyetemeken is szükséges volt tisztázni a szakmai érték jelentőségét./41/

Nem lehetett kitérni az álláspont helyeslése elől, de mégis ellenérzéseket szült. Mögötte az értelmiséghez való korábbi viszonyban jelentkező bizalmatlanság utórezgése érződött. Nem abban az értelemben, hogy a nadrágos ember eleve gyanús, inkább úgy, hogy mi felelünk a politikai hatalomért, a szakember meg a szakmáért. Ez egyben rangsorolás is, amelyben a szakember /az értelmiség morálisan/ a második helyre szorult. A hatalom megszerzéséért vívott harcban, s az utána következő években ez a felfogás egy objektív helyzetet tükrözött, amely azonban az ellenforradalmat követő konszolidáció után már változott.

A legfontosabb ok most az volt, hogy a szakmai hozzáértés szükségessége még nem volt elég világos; a politikai megbízhatóság mellé a szakismeret megszerzésének elengedhetetlenségét kellett tenni, a szocialista építőmunka és a munkáshatalom fejlesztése érdekében. Politikailag iskolázott kádereket a szakképzés útjára terelte az élet, s ez nem ment zökkenők nélkül.

A pártszervezeteken belül zajló tisztázódást nehezítette a reakciós, revizionista nézetek, politikai hatások megélénkülése és a mi gyakorlati-politikai érvelésünk gyengesége. A jobboldali politikai áramlatot nem lehet egységes, koncepciósus célzatúnak felfogni. Egyedi és szórványos jelentkezése azonban erőteljes hatást váltott ki, s irritálta a dogmatikus felfogást és magatartást. A kétfrontos harc, tehát a napi politika síkján is érvényesült.

A pártonkívüliek szélesebb körben történő rangosabb funkciókba helyezése mindezek ellenére évekig alig mozdult el a holt-

pontról. A párt politikájával szembenálló heterogén politikai közeg - erős nyugati sugallatra - bizonyítani kezdte, hogy ez csak elv, de valóságos jelentősége nincsen. Nyílt vitában felmerült, hogy legalább néhány konkrétumot mutassunk tézisünk valóságának bizonyítására. Erőteljesebb fellépésre történt csak változás /a Csongrád városi tanácselnök, néhány elnökhelyettes, iskola- és gyárigazgató esetében/.

A jobboldali fellépés e kérdés körül is felélénkült! Ezen a lépésen felbuzdulva politikánkat jobbról elutasító személyek alkalmas kommunista vezetőket cseréltek le párton kívüli vezetőkkel, s indoknak felhozták: "Mi végrehajtjuk a párt politikáját." /Határozott politikai fellépéssel a megyei vezetés nem engedte megvalósítani ezeket az elképzeléseket/ Néhány helyen pedig egyénértékű emberek közül a pártonkívülit választották.^{/42/} Ezek a jelenségek sürgetőleg jelezték, hogy a politika még erőteljesebben lépjen fel a jobboldali nézetekkel, s gyakorlati megnyilatkozásokkal szemben. De egyben mutatták, hogy elveinket szükséges újra és újra tisztázni. A megyei vezetés ismételten hangsúlyozta: "a kommunistákat sehol sem lehet háttérbe szorítani! A pártszervezetek védjék meg a párttagok érdekeit." Félreérthetetlenné kellett tenni azt is, hogy ott, ahol a párt és a politika érdekei megkívánják, kommunistákat kell vezető posztokra állítani. A hatalmi posztok pedig mindenütt a kommunisták kezében maradnak /rendőrség, hadsereg és az állam kulcspozíciói stb./ Ez a fellépés indokolt volt és nem került ellentétbe azzal, hogy "házánkban - párttisztaság kivételével - minden közfunkciót, legyen az társadalmi, vagy állami, legyen az a legalacsonyabb, vagy a legmagasabb, pártonkívüli is betölthet."^{/43/}

A jobboldali nézetek és kísérletek visszaszorultak, s ma

már a pártnak ez a tétele a politika egészséges gyakorlati vérkeringésébe került.

A szocialista építőmunka meggyorsítását, általános színvonalának emelését szolgálta a szakmai hozzáértés, amely rangos helyre került 1959 után káder- és személyzeti munkánk egészében. A párt a káderekkel szembeni követelményeket pontosan megfogalmazta; politikai és szakmai felkészültség és vezetőkészség. Ez a hármas igény egymástól elválaszthatatlan.

"A politikai követelmény a jelenlegi körülmények között is elsősorban a rendszerhez való hűséget, szocialista célkitűzéseink meggyőződéses szolgálatát és politikai felkészültséget jelent. Fontos politikai követelmény, hogy a vezető a szocialista erkölcs normái szerint éljen és olyan emberi tulajdonságokkal rendelkezzen, amelyek megóvják a hatalommal való visszaéléstől, az anyagi előnyök erkölcstelen hajhászásától; családi, baráti érdekek előtérbe állításától; a durvaságtól; a szubjektívizmustól.

- A szakmai követelmény az adott terület ismeretét jelenti. Ezt nem lehet azonosítani csak az iskolai végzettséggel, figyelembe kell venni az egyénileg szerzett tudást, a gyakorlati tapasztalatot is.

- A vezetőkészség követelményén azt kell érteni, hogy a vezető rendelkezzen megfelelő áttekintő készséggel, képes legyen meglátni és megérteni az összefüggéseket, a fejlődés követelményeit. Tudjon emberekkel foglalkozni, munkatársait maga mögé felsorakoztatni, tevékenységüket összefogni és irányítani.

A követelmények együttes érvényesítése mellett az eddigieknél jobban kell törekedni arra, hogy a vezető posztokat lehetőleg helyi káderekkel töltsék be."/44/Mégis, a jobboldal a

kádarmunkában is megtalálta a maga politikai lehetőségeit. "Az MSZMP káderpolitikáját is kezdettől fogva a kétfrontos harc jellemezte. A jobboldali nézetek lényege az volt, hogy a káderekkel szemben támasztott politikai követelmények rovására a "szakértelmet" helyezték előtérbe. Ez lényegében a munkásosztály és a párt vezető szerepének tagadása volt."/45/

Megindult egy egészséges szakmai érdeklődés a káderek körében. 1961-től Csongrád megyében több száz párt, állami, gazdasági funkcionárius egyetemi fokon tanult szakmát. Elsősorban jogon, bölcsészeten /történelmet, irodalmat/ a kisebb részük közgazdasági és műszaki egyetemen végzett. Rendkívüli módon felélénkült a technikumokban az esti és levelező tagozatok munkája. Ezt a törekvést és akaratot, szorgalmat nemcsak dicsérni szükséges, az elismerés mellett elsősorban a politika számára hasznos vonását kell hangsúlyozni! A korábbi /felfogással szemben, egy új, minőségi helyzet keletkezett; a kádereknek önmagukkal és a munkával szemben jelentkező nagyobb igényességéről van szó!

Ezt a helyzetet nyergelte meg a jobboldal, különböző funkciókba állításnál, szinte kizárólagosnak minősítette a szakértelmet, mellőzte vagy háttérbe szorította a politikai követelményeket. E taktikának a veszedelmességére néhány jellegzetes vonást említünk. A szaktárcák némelyike eltulosta centrális intézkedéseiben is a szakértelmet. Ennélfogva helyenként békülékenység jelentkezett azokkal szemben is, "...akik nemcsak az ellenforradalom előtt és alatt hibáztak, de helytelen nézetüktől később sem szabadultak meg. Nehézségeket okozott az is, hogy egyes vezetők a maguk területén nem léptek fel határozottan a párt határozatainak eredményesebb megvalósításáért, hanem "fent-

ról" vagy az általános helyzet javulásától várták a megoldást, nyíltan nem vallottak színt, s állásfoglalásuk ingadozó volt. /46/

A politikai magatartás figyelmen kívül hagyása olyan helyzeteket eredményezett, hogy egy-egy hivatalunk a politikailag kétes értékű elemek gyűjtőhelye lett. /A megnevezésektől eltekintünk, mert az elmúlt négy-öt esztendőben ezeken a helyeken megváltozott, eredményesen módosult a káderpolitika. A megnevezéssel történt aposztrofálás most már nem szerencsés./ Kirívó esetnek minősül, hogy politikai okokból, huszonöt évi börtönbüntetésre ítélt pedagógus kényes munkakört kapott egyik közép-foku oktatási intézményünkben. /47/

A politikai képzés iránti érdeklődés megcsappant. A párt-propaganda és a felsőfoku oktatási intézmények világnézeti tanácsaival szemben - enyhén szólva - az 1956-os ellenforradalmi támadást követő közömbösség nehezen oldódott. Ebben közrejátszott az is, hogy a szakképzettség arányában - egyetem, főiskola elvégzése, idegen nyelvből szerzett képesítés után - törvényben biztosított illetményjavítás~~z~~ érhető el. A régebbi párt-főiskola viszont nem adott az államival egyenértékű dícomát. Ezen azóta már változtattunk. A Politikai Főiskola és az állami diploma azonos fokon, azonos értékű. /48/

Nehéz érzékelteni azt a munkahelyi légkört, ahol a szaktudást fetisizálták és a politikai tisztességet kényszerűségből eltűrték! A káderpolitika "ilyen helyeken arra irányult, hogy a politikai magatartást /a pártosságot/ szakmai oldalról megkérdőjelezze és ha lehet, "változást" eszközöljön "szakmai érdekből." Ezáltal a politikai munka korábbi értékéből vesztett ezeken a helyeken, a politikai munkások presztízse is csökkent. E tényeken keresztül jobban érzékelhető, hogy itt a párt

és a munkásosztály vezető szerepének tagadásáról volt szó.

Szervesen ehhez a taktikához illeszthető az a jobboldali nézet, amely nem csupán hazai talajból sarjadt, hogy a XX. század utolsó harmadában, a tudományos, technikai forradalom fölgyorsulásával és kitágulásával elvesztette valóságos létét a munkásosztály hegemon szerepéről vallott marxi-lenini tétel.^{/49/} Az atomkor küszöbén van az emberiség, a termelő tevékenység automatizálódik, magas foku termelési és műszaki mechanizmusok lépnek be; a szellem hatása, inspiráló és irányító ereje megnőtt; az értelmiség mozgatja, vezeti az életet! Nyugati teoretikusok véleményét^{/50/} nálunk is átvették, s hogy nagyobb nyomatókat adjanak a kérdésnek, felhozták: "lám csak, a volt munkás is tanul, egyetemet végez, belőle is értelmiség lett." Különösen a hatvanas évek első felében hullámszótt közéletünkben ez a nézet.

Minden lényeges alkalmat megragadtunk arra, hogy a munkásosztály vezető szerepét megvédjük és visszaszorítsuk ezt a jobboldali taktikát. Valamennyi pártkongresszuson és megyei pártértekezleten a klasszikusok álláspontjának kifejtése, s a munkásosztály hegemonitásának mai aktualitása szerepelt.^{/51/}

A kétfrontos harc tehát nem maradt meg az elvek elvontságában, a párt ideológiai, politikai tevékenységében is nélkülözhetetlen szerephez jutott. Jelentősége nem csökkent - s ezt bizonyítja a tanulmány következő két fejezete is - s a jövőben is szerves része marad ideológiai és politikai gyakorlatunknak.

II.

Ideológiai, politikai életünk nehezebben rendezhető problémái

Az előző fejezetben összefoglalt ideológiai, politikai kérdések mutatják meg azt a küzdelmet, amelyet az NSZMP vívott a dogmatikus, szektás és revizionista eszméáramlatok leküzdésében, a marxista-leninista világnézet és politikai gyakorlat tisztaságáért, a párt politikai, erkölcsi hitelének és tekintélyének helyreállításáért Csongrád megyében is. Ez a tisztázási folyamat magában foglalta az ellenforradalom utáni politikai, gazdasági konszolidációt, a mezőgazdaság átszervezését és a szocialista alapok megteremtésének befejezését. Ez a periódus 1962-vel lezárult, s kezdetét vette a szocializmus teljes felépítésére irányuló munka.

"Összefoglalva, a szocializmus építésében eddig megtett ut lényegét, megállapíthatjuk, hogy egész népgazdaságunkban esztatlanul uralkodóvá lettek a szocialista termelési viszonyok. Jelenleg a nemzeti jövedelem csaknem 96 %-át a szocialista szektorban termelik. Az ipari termékek 98 %-át szocialista vállalatokban állítják elő. A mezőgazdaságban a szántóterület mintegy 96 %-át termelőszövetkezetek és állami gazdaságok művelik. Hazánkban nincsenek kizsákmányoló osztályok..." /52/

Ez a tartalma kongresszusi irányelveink fő tételének, hogy "hazánkban befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását..." "A magyar nép a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett." /53/

Magyarországon minőségileg új helyzet keletkezett. Érelődőben voltak olyan fajsúlyos kérdések, mint például; a gazdaság egész rendszerének hatékonyabb működtetése; a szocialista

építőmunka társadalmi bázisának gyakorlati kibővítése; egész irányítási rendszerünk célszerűbbé tétele stb. Már korábban kimondott és a politika nyelvére lefordított elvi tételek értéke, alkalmazásuk szükségessége nagyobb hangsúlyt kapott. Ide tartozik: a munkásosztály szövetségi politikája, a szocialista nemzeti egység erősítése; a nemzeti tudat emelése; a nacionalista eszmék leküzdése, s az internacionalizmus további elmélyítése, hogy ez legyen nemzeti tudatunk meghatározója; a szocialista és a kapitalista világrend országainak békés egymás mellett éléséről szóló elvi tétel elfogadása és bátrabb gyakorlati alkalmazása; az imperializmus ideológiai, politikai taktikájában jelentkező új vonások és módszerek föltárása és az ellenük vívott harc fölerősítése.

Az ideológia és a politika területén ezek az objektív helyzetünkből kifejlődött kérdések fő szerephez jutottak; elméleti indokoltságukat teoretikus síkon tisztázta a párt és a nagyobb hangsúly a politika szférájában az elfogadtatásra, a gyakorlati alkalmazásra esett. Országosan ható, az egész társadalmat érintő kérdésekben a lokális viszonyok most már nem idéztek elő mélyebb eltéréseket, a megyei sajátosságok köre szűkült és láthatóbban inkább csak mint sajátos színfoltok jelentkeztek. Az előző időszakban - 1944-1948 és 1957-1962 között - a megyei sajátosságok erőteljesebb hatással bírtak, mert a korábbi évek politikai torzulásai - Szeged elmaradottsága az általános fejlődéstől, határmenti megye és város problémái stb. - nem egyforma mélységben és hatásban jelentkeztek a megyékben. A sajátosságok korábbi erőteljesebb jelentkezésében szerepet játszottak a korábbi élet- és politikai viszonyok. Az Alföld az ország legszegényebb lakosságú területe volt, különösen a Csong-

rád megyei tanyavilág. Itt sokkal kiélezettebb gazdasági, társadalmi, politikai viszonyok uralkodtak 1919-1944 között, mint például a dunántúli megyékben. Ismétlem: hatással volt e megyére az is, hogy Rákosi Mátyás és klikkje rossz szemmel nézte Szegedet, mert ebből a városból indult el a fehérterror és pár kilométer választja el Tito országától. 1957 után még egy ideig napirenden volt és bizonyos értelemben még ma is napirenden van, hogy vegyék le Szegedről azt a rossz ízű igaztalan "bélyegzőt", miszerint a fehérterror városa.^{/54/} A fehérterrorhoz pedig nem volt köze a szegedi munkásságnak, sem az értelmiségnek. Viszont sok köze volt az 1944 utáni, az új rend megteremtéséért vívott forradalomhoz! Az ötvenes évek közepéig érvényesülő koncepció szerint ezt a várost - mint határmenti települést - nem szabad fejleszteni. Ez az állapot nyomasztólag hatott az egész megyei politikára.^{/55/}

Osztályszövetség - osztályharc

A kedvező irányú változások ezeket a társadalmi, politikai "sajátosságokat" nagymértékben csökkentették, általános, országos szinten kiegyenlítődtek, kiegyenlítődnek a hazai viszonyok. A munkásosztály szövetségi politikájának és az erre épülő szocialista nemzeti egységnek a formálásában - hasonlóan az országos tapasztalatokhoz - a gátló tényezők inkább a korábbi, megmerevedett, beidegződött ideológiai politikai felfogásban és e tétel jobbról történő elvtelen tulhajtására irányuló törekvésekben keresendők.

1960-ig, a mögöttünk maradt másfél évtizednyi időben a politikai oktatás és tömegpropaganda fórumain sok százezer ember ismerte meg és fogadta el Marx, Engels klasszikus tételeit

a proletariátus szövetségi politikájáról. "A Kommunista Kiáltványban ez olvasható: "Valamennyi osztály közül, amely napjainkban a burzsoáziával szemben áll, egyedül a proletariátus valóban a forradalmi osztály. A többi osztályt elszülleszti és elpusztítja a nagyipar, a proletariátus ellenben a nagyipar leg-sajátabb terméke."

Itt a burzsoázia forradalmi osztálynak van felfogva - mint a nagyipar hordozója -, szemben a feudálisokkal és a középosztályokkal, melyek az elavult termelési módok alkotta minden társadalmi pozíciót meg akarnak tartani. Ez utóbbiak tehát nem alkotnak a burzsoáziával együtt csak egyetlen reakciós tömeget.

Másfelől a proletariátus a burzsoáziával szemben azért forradalmi, mert mivel ő maga a nagyipar talajából nőtt ki, arra törekszik, hogy megszüntesse a termelés tőkés jellegét, melyet a burzsoázia örökkévalóvá akar tenni. De a kiáltvány hozzáfűzi: "A középosztályok..." forradalmiakká lesznek, "mert a proletariátusba való lesüllyedés fenyegeti őket."

E szempontból megint csak értelmetlenség, hogy a középosztályok a burzsoáziával, s még hozzá a feudálisokkal együtt a munkásosztállyal szemben "csak egyetlen reakciós tömegek alkotnak." /56/

Kommentár nélkül is világos, hogy a középosztályokat nem reakciós tömegként, a burzsoá és a feudálisok harci tartalékként kezeli a proletariátus. A proletariátus szövetségi politikájára vonatkozó taktikai kérdések - ahogyan ezt Marx megfogalmazta - érvényesek a hatalomért folyó harc és a hatalom megszerzése utáni társadalmi osztályküzdelmekre is. A proletariátus sem a hatalomért folyó harc idején, sem a hatalom birtokában, nem lehet harcban a társadalom egészével.

Lenin elemzéseit szinte kívülről tudták a pártiskolákat, színvonalasabb ideológiai tanfolyamokat végzettek ezrei. "Az osztályok, a hatalomnak a proletariátus által való meghódítása után még évekig megmaradtak és mindenütt megmaradnak... Az osztályokat megszüntetni nemcsak azt jelenti, hogy a földesurakat és kapitalistákat elkergetjük - ezt viszonylag könnyen elvégeztük -, hanem jelenti azt is, hogy a kisárutermelőket is megszüntetjük, azokat pedig nem lehet elkergetni, nem lehet elnyomni, azokkal össze kell férni, azokat csak igen hosszadalmas, igen lassu, óvatos, szervező munkával lehet /és kell/ átformálni, átnevelni..."^{/57/} A hatalomra került proletariátus szövetségi politikáját Lenin félreérthetetlenül fogalmazta, amit a Rákosi vezetés 1949 után önkényesen, a politikai és társadalmi viszonyok mélyreható elemzése nélkül alkalmazott. Így történt meg, hogy a párt a társadalom alapvető osztályaival és szövetségeire alkalmas rétegeivel is átmenetileg - nem egyenlő sullyal és mértékben, de - szembe került, amelynek - más okok közrejátszásával - az 1956-os ellenforradalom lett a következménye. Ezután, amikor a klasszikusok útmutatásait a kialakult hazai viszonyokra, a gyakorlat igényével alkalmazta az MSZMP - a célra vezető elképzelést a párttagság egy része tartózkodóan fogadta. Ebbe belejátszott, hogy az MDP idején - 1949 után - meghirdetett szövetségi politika gyakorlata nem a meghirdetett elvek szerint alakult.^{/58/} Most meg éppen a politikai gyakorlattól várta a párt, hogy valóságra ható erővel tükröződjék ez a tézis a társadalmi életben. "Pártunk szövetségi politikája osztályok szövetségét jelenti. Lenin azt hirdette, hogy a pártnak mint a munkásosztály forradalmi élcsapatának mind a hatalomért folytatott harc időszakában, mind a szocializmus építésében létre kell hoz-

nia és meg kell valósítani valamennyi szóba jöhető dolgozó osztály szövetségét és biztosítani kell ezek együttes fellépését a harcban.

A szövetségi politikában a munkásosztály a kommunista végcél és azokat a feladatokat tartja szem előtt, amelyeknek megoldása az adott helyzetben közelebb visz a kommunista végcélhoz is. A fejlődés jelenlegi szakaszában a feladat a szocializmus teljes felépítése..."/59/

Tisztázott volt a szövetség tartalma, célja, marxista-leninista koncepció került gyakorlati alkalmazásra. Alapos elemzés készült Csongrád megyében is a társadalmi viszonyokról, /60/ mert csak konkrét ismeretek birtokában lehet a párt elvi tételét a siker reményében alkalmazni. A munkásosztály számszerű növekedését állapította meg a pártértekezlet. "A kereső munkások száma 63 ezer, családtagokkal együtt /hárommal szorozva/ 190 ezer, vagyis a megye lakosságának 44 %-a a munkások körébe tartozik." /61/ A 63 ezer munkásnak 92 %-a tagja a szakszervezetnek. /62/ Ebből a társadalmi osztályból került ki a párttagság zöme, /63/ a munkásörség és a rendőrség gerince, a különböző állami, társadalmi és közéleti vezető szervezetben számszerűleg és politikai aktivitásukat tekintve is vezető szerepet játszanak a munkások. Életviszonyuk, művelődési lehetőségük javítása a párt politikájának elsőrendű feladatai közé tartozik. /64/

"A munkásosztály alapvető szövetségese a parasztság." /65/ A mezőgazdaságban is győzött a szocialista rend, s a munkásosztály Csongrád megyében is eleget tett a parasztsággal - mint elsőrangú szövetségessel - szembeni kötelezettségének; segítséget nyújtott az átszervezéshez, s a szervezetek anyagi, gazdasági, termelési tevékenységének megszilárdításához; politikai

életének elindításához és a nagyüzemek vezetéséhez. Üzemi munkásokat küldött ki a párt a szövetkezeti élet megindításához.^{/66/}

"A szocializmus teljes felépítésének időszakában tovább növekszik az értelmiség szerepe a szocialista tervgazdaságban, a tudományos élet fejlesztésében és a tudományos eredmények hasznosításában."^{/67/} Csongrád megye részben kedvező sajátossága, hogy igen magas az értelmiségiek aránya az összlakossághoz viszonyítva. Szeged szellemi centrum, s a többi négy városban is magas az értelmiségiek számaránya. Ezért az értelmiségi politika jelentősége itt más hangsúllyal bír, mint például Szabolcs, vagy Szolnok megyékben.

Jelentősége van a városi és falusi kispolgársággal folytatott politikáknak. Ide tartozik a városi és falusi kisiparos, kiskereskedő réteg és a még egyénileg dolgozó paraszt. "Megyénkben 3890 kisiparos működik."^{/68/} Munkájuk hasznos; a lakosság ellátását szolgálják. A törvényeket betartatjuk velük. Számuk szaporítása szükséges városi peremkerületekben és a falun. "...462 kiskereskedő működik"^{/69/} számukat szükséges növelni a kisiparosokéhoz hasonló területen, ahol a lakosság ellátása, élelmezése nehézkes.

A volt kizsákmányoló osztályok tagjai számára Csongrád megyében is lehetővé tettük a beilleszkedést. Három év tapasztalata, 1959-1962 közötti idő igazolta, hogy többségük meg gondolásból, gyerekeik jövője érdekében, s kisebb részük a szocializmussal megbarátkozó szándékkal igyekszik hasznosítani magát és biztosítani megélhetését.^{/70/}

A megyei elemzés is igazolta a párt VIII. kongresszusának az osztályszövetségre vonatkozó téziseit. A munkás-paraszt szövetség jelenti a párt szövetségi politikájának alapját, s a tár-

sadalmi osztályszövetségen épül föl a szocialista nemzeti egység. Naivitás volt az a hiedelem, amely akkor a szerzőben és másokban egyidőre lábra kapott; nevezetesen az, hogy az osztályszövetség platformján nagyobb ellenállás és ellentmondások nélkül valósul meg a szocialista nemzeti egység. Bizonyos illúzió abból a felfogásból keletkezett, hogy a társadalom, s ebben a megye tradicionális szellemi hatása már nem jelentkezik ellenálló faktorként; jobbról és balról nem keletkeznek e koncepciót elutasító nézetek, amelyekre koncentráltan kell majd figyelmet fordítani.

Az ellenséges elemek beilleszkedését elősegítő politika azért ütközött ellenállásba - konzervatív nézeteket valló elvtársaknál -, mert az ellenforradalom eseményei még elevenen éltek. Az 1956 előtti politikai torzítások azzal összefüggésben jelentkezték a leghatásosabban és a legmaradandóbb érzésekkel, hogy a szocializmus építésének előrehaladásával automatikusan éleződik az osztályharc. S most megbocsátunk az osztályidegeknek is, alkalmat adunk számukra a társadalmi beilleszkedésre. Helyenként ezért ezt az irányvonalat revizionistának, antimarxistának bélyegezték. Évekig tartó érveléssel is nagyon nehezen lehetett megértetni - a merevebb gondolkodású emberekkel -, hogy nálunk nincsen egységes csoportban működő osztályellenség. Azért senkit sem lehet és kell börtönbe csukni, mert nagykereskedőnek, vagy gyárosnak született, de most egyébként nem ellenünk dolgozik, hanem munkájával a szocialista építésben részt vesz. Miért állítsuk szembe a szocializmussal ezeknek a gyerekeket, akik ebbe a társadalomba születtek és itt akarnak élni? "A kutyából nem lesz szalonna" elv alapján, az effektív munkalehetőség biztosítása is nehezen ment, gyakran megyei vezető

szervek léptek közbe segéd munkási állás, raktárosi, vagy kiegészítő munkakör biztosítása érdekében. Pedig megokolt, kongresszusokon elfogadott álláspontot képviseltünk; pártbizottságainkban és alapszervezeteink pártvezetőségeinkben. Kádár János a párt IX. kongresszusának zárszavában a kialakult osztályviszonyoknak frappáns megfogalmazását adta, a gyakorlati politika számára: "A másik az, hogy ki van velünk és ki van ellenünk? Véleményem szerint a mi társadalmi viszonyaink között, a mi államrendünkben, ahol az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem szocialista - még a bankárok is szocialisták nálunk /derültség/ -, pártállásra, fajra, nemzetiségre, felekezetre való tekintet nélkül velünk van mindenki, aki becsületes munkával, vagy alkotással keresi a kenyerét, mert mint ilyen, részese a nagy munkának, amely a szocialista társadalom felépítéséért folyik. Velünk van és úgy is kell vele együtt dolgoznunk, mint becsületes, tisztességes emberrel és segítő társunkkal."/71/

Iritáló tényezőként lépett elő az az intézkedés, amely a szociális származást az iskolai, egyetemi felvételeknél eltörölte. A vélemény az volt, hogy a bankár gyereke munkásgyerekként kerül most felvételre, s mivel művelt családból jön, jobb készségekkel jelentkezik a felvételi vizsgán, mint az eredeti munkások gyereke, ami egyébként igaz is."/72/

Figyelmet érdemel, hogy jobbról pedig úgy értelmezték ezt az intézkedést, hogy az osztályviszonyok teljes megszűnéséről, figyelmen kívül hagyásáról van szó. Az ellenséges elemek valamiféle rehabilitálása veszi kezdetét. Ennek a reakciós nézetnek tápot adott pártszervezeteink helyenkénti elbizonytalanodása, s a félelemérzet attól, hogyha keményebben lépnek fel a politika védelmében, szektásnak minősítik őket. Így történhetett meg, hogy

háromszáz holdas gazda felesége bement a termelőszövetkezetbe és visszakövetelte a földjét - Népszabadság cikkek, parlamenti felszólalás -, mert eljött ennek is az ideje.^{/73/} A jobboldal az alkotmányra hivatkozva, azzal a nézettel lépett fel, hogyha minden állampolgár egyenlő, akkor milyen címen tartják távol a vezető posztoktól az értelmes, dolgozni tudó embert; csak azért, mert osztályidegen minősítésű volt? Kialakultak olyan furcsa szituációk, hogy kommunista vezetők engedékenységgel vádolták a politikát, miközben ők, a konkrét esetekben asszisztáltak osztálypolitikánktól merőben eltérő lépéseknél, saját illetékességi területükön.

Az ideológiai, politikai zavarok forrása abban keresendő, hogy a kommunisták nem vették figyelembe; "a szövetségi politika és az osztályharc pártunk politikájának két, egységet alkotó oldala."^{/74/} A belenyugvás és az MSZMP politikai platformjáról vívott osztályharc szükségessége közötti ingadozás helyenként nehéz helyzeteket teremtett. Pedig a párt elvi álláspontja tisztázott volt. "Ismeretes, hogy pártunk nem törekszik az osztályharc élezésére. Népünknek az a jó, ha az osztályharc hevesége csökken, formái kevésbé lesek. Ez azonban nem kizárólag tőlünk, hanem az osztályellenségtől és a nemzetközi imperializmustól is függ. A tapasztalatok azt tanúsítják, hogy nem elvtelen engedményekkel, hanem csakis következetes elvi politikával, eszményeink bátor hirdetésével és céltudatos megvalósításával lehet az osztályellenséget elszigetelni és megsemmisíteni.

A szocialista nemzeti egység politikája nem jelenti azt, hogy hazánkban az osztályharc már befejeződött. Ez a politika azt fejezi ki, hogy az osztályharcban erősebbek lettek a pozícióink, új feladatok kerültek előtérbe, megváltoztak az osztály-

harc formái és eszközei."/75/

Csongrád megyében is a tisztázódás érdekében ujult erővel kellett nyulni a kétfrontos harc eszközehez. Megértetni - ott, ahol erre szükség volt -, hogy a párt szövetségi politikája marxista osztálypolitika; a szocialista nemzeti egység megteremtésére irányuló törekvések szocialista elveken épülnek; a jobboldali nézetek és törekvésekkel szemben - a propaganda és agitáció eszközével - tisztáztuk, hogy nálunk munkáshatalom működik, legfontosabb a meggyőző szó, de ellenségeinkkel szemben ha szükséges, habozás nélkül adminisztratív eszközökhöz is nyulunk, mert osztályérdekeink ezt követelik meg. 1966-ban a párt szövetségi politikájával kapcsolatosan megállapítottuk, hogy "1965 elejétől azonban észrevehetően pozitív irányu változás tapasztalható. S ez a józanabb, realitásokkal is számolni tudó társadalmi erők - elsősorban a kommunisták - határozottabb fellépésével is összefügg."/76/

Az osztályszövetség és osztályharc kérdéseiben keletkezett zavar kettős irányban jelentkezett. "ehézebb területét az ideológia; a burzsoá világnézet és a marxizmus megütkezésének és küzdelmének szférájában találjuk. Nem elvont, az életre alig ható szellemi tényezőkről van szó. A marxista eszmék burzsoá fogadtatása közismert; egy évszázada azon dolgoznak hallatlanul nagy elméleti apparátusok - közgazdaságtudományban, társadalomtudományban stb. -, hogy megcáfolják és "szétzúszák" a marxizmus-leninizmus ideológiát. Ez a törekvésük persze nem sikerül, de "működésük" nem hatástalan, a szocialista országokban meglévő burzsoá életszemléletre támaszkodva.

Különösen az ötvenes évek végétől és a hatvanas évek elejétől nem az, mert ez időtől a marxizmus-leninizmus ideológia az új gaz-

dasági, társadalmi jelenségekre új módon - és nem a klasszikusok tétéleivel - válaszol. Eközben keletkeznek belső viták a marxisták között és ez természetes is. E vitákban felszínre kerül a korszerűség címkéje alatt burzsoá, a marxizmus revízióját megkísérlő felfogás és vele szemben, óhatatlanul, dogmatikus talajról jelentkező támadás, vagy védekezés. /Lásd filozófiai vita hazánkban, 1969 elején, amelynek kapcsán állami, tudományos funkciókból szükséges volt elmozdítani személyeket. Hasonló példát mutattak a szociológiai kutatásokban jelentkező problémák. Talán ezek a példák elég jól illusztrálják, hogy a politikától nem független "elvi veszedelméről" van szó.

A világ új jelenségeihez új módon, a mai igényével nyúl a marxizmus. Nagy gond és fejtörés annak megítélése, objektív eldöntése, hogy

"melyik a mi gondolatainkat, céljainkat szolgáló elképzelés;

- melyik a mi elveinket, eszméinket hordozó, de a maradiság, a közönséges butaság álláspontjáról jelentkező felfogás;

- és melyik a burzsoá-kispolgári, de "szocialista" színezetű indíték." /77/ Ilyen helyzetben, az osztályharc a korábbi évekkel szemben, sokkal kifinomultabb, tudományosabb és vitatkozóbb eszközökkel folyik és - ennél fogva is - a párt elméleti munkájának jelentősége rendkívül nagy. A párt ideológiai igényessége inspirálja a tudományos életet; ösztönzi a marxista felfogású tudományos kádereket alkotó-vitatkozó munkára; feleljenek az új jelenségekre, új módon; a marxista-, különös tekintettel a szocialista közgazdaságtudományban, filozófiában, szociológiában, etikában, esztétikában stb.

Bizonyító példának említek meg néhányat az MSZMP vezető

szervei által hozott határozatokból, amelyek az ideológia szférájába tartoznak, mintegy igazolva a magyar párt elméleti munkájának intenzitását, ami nélkülözhetetlen, ebben a helyzetben.^{/78/} S egyidejűleg kimutatjuk, hogy az az elméleti megállapítás, miszerint a hatalmon lévő marxista-leninista párt az ideológiai munka és harc vezetője, szervezője, az MSZMP esetében igen jól érvényesül. A jegyzetben említett határozatok jellegéből, témájából kitűnik, hogy a szocialista építés fejlesztésének alapjául szolgáló elméleti kérdések kimunkálása - másként szólva - a marxista ideológia alkalmazása és továbbfejlesztése e munka egyik és legfontosabb tárgya. Itt is két irányu az osztályharc; a dogmatikus felfogás leküzdése elméleti és politikai síkon; s a jobboldali eszmei törekvések - "elfogadható" köntöst öltő eszmék kritikája, visszaszorítása, megcáfolása stb.

Nehezíti a párt munkáját, hogy a marxista társadalomtudományok - a jelentős fejlődés ellenére - néhány területen elmaradnak a korigény mögött. Nagy fejlődési pályát futott meg a marxista szocialista közgazdaságtan.^{/79/} Lassan haladunk például a marxista szociológia, etika, pszichológia, korszerűbb szellemű fejlesztésben és ez az egyik fő oka, hogy e kérdések körül nagy a zavar, gyakorlati életünkben is.

Az ideológiai harc elméleti szférájában persze a tudományos élet marxista szakemberei állnak az első sorokban. Ha megnézzük a párt döntéseit ezen a területen, kiderül, hogy kutatók, tudósok állnak az elkészített koncepciók mögött. De ugy nem képzelhető el ez a munka, hogy a tudomány embereinek álláspontját mint egy aláíró szerv, "szentesíti" a párt. Vita és harc útján alakul ki egy-egy nagy horderejű elméleti kérdésben a párt álláspontja. /Gazdasági mechanizmus, korábban a szocialista rea-

lizmus kérdéseiben, amelyben elutasításra került a zsdánovi felfogás és Gaogudy partalan realizmus koncepció stb.

Ebből azonban nem vonható le az a következtetés, hogy az ideológiai harc csak a fővárosban zajlik. Lényeges elem, hogy Csongrád megyéből, Szegedről szép számmal dolgoznak marxisták /és nem marxisták/ centrális tudományos szervezetben. Vidéken is intenzív a szellemi élet, különösen a politikával érintkező elméleti területeken - erről a későbbiekben esik szó - s a művészeti életben zajlanak értékes viták. Mert az elméleti szférába tartozó, választ váró kérdések vidéken is jelentkeznek éppen úgy, mint a fővárosban. A példa kedvéért néhány témát említünk.

A javuló életkörülmények, automatikusan erősítik a szocialista tudatot - ez nemcsak fővárosi tévhit volt. Persze ez nem felel meg a valóságnak. A tapasztalatok szerint a javuló élet esetenként elítélendő jellemvonásokat szül; a harácsolást, kapzsiságot, önzést segítheti. /80/

"A dogmatikus és vulgarizáló tendenciákkal ellentétben, amelyek elhanyagolják az új problémák tanulmányozását, a revizionisták az új kérdésekre adott új válaszok ürügyén elvetik a marxizmus-leninizmus kipróbált elméletét és módszerét, s helyette a polgári ideológia tételeit propagálják." /81/ A párt vezető szerepének szükségességét például nemcsak a fővárosban, hanem Szegeden is többen megkérdőjelezték; itt is éppen úgy avult marxista tételként kezelték, mint a fővárosban.

Szegeden megkérdezik konzultáció közben - magasan kvalifikált szakemberek -, hogy Kína milyen társadalmi berendezkedésű állam? Szocialista? S a Szovjetunió is az? Hogyan lehetséges az, hogy két szocialista társadalom majdcsak hadiállapotba kerül egymással? Ilymódon nehezen hihető az a marxista felfogás,

hogy a szocializmus világméretű győzelme kiküszöböli az emberiség életéből a háborukat. Ezek szerint a szocialista államok, társadalmak között is lehetséges háború! Vagy pedig Kína nem szocialista, hanem sovinszta, fasizmust érlelő társadalmi, állami rendszer. Egyik sem igaz. Az ellentétek lehetségesek szocialista országok között, de ezek átmenetiek, s nem kibékíthetetlenek. Ez az elvi álláspontja a Szovjetuniónak a kínai vezetés által támasztott konfliktus kimenetelét illetően. Itt nem a tőke és a munka, a kapitalizmus és a szocializmus feloldhatatlan ellentétéről van szó, hanem egy kisiklott politikai csoport átmenetének minősülő antimarxista tevékenysége van jelen. Hiszen Kínában nem a burzsoá legreakciósabb, legimperialistább csoportja van hatalmon, ami a fasizmus kifejlődésének gazdasági, társadalmi és politikai pillére, hanem a kínai munkások és parasztok. Még akkor is, ha jelenleg a hadsereg gyakorolja a hatalmat, egy szélsőségesen nacionalista hatalmi csoport érdekében és irányításával. Az a tény, hogy szélsőséges demagógia van Kínában és dühöng a fajelmélet - nem a fasizmus csirája, hanem a gazdasági, társadalmi és - sajnos - politikai elmaradottság vetülete. Nem hozható kapcsolatba Hitler 1933-as fellépésével semmilyen szempontból sem.

Elméleti és egyben gyakorlati jellegű is az a vita, amelyik már három esztendeje folyik Szegeden; a lényege az, hogyan lehetne meglévő jó adottságok folytán és kedvező feltételeink alapján Szegedet az ország komolyabb szellemi centrumává fejleszteni? Mire támaszkodjunk és mit fejlesszünk erőteljesebben és elsősorban? A vitában végeredményben szükséges lesz egy elvi álláspont megfogalmazása: figyelemmel objektív helyzetünkre, országos és helyi szükségletekre, anyagi erőforrásokra és meg-

lévő szellemi bázisaink minőségére, kvalitására stb.

Tisztázódási igénnyel jelentkezik - elméleti síkon is - a nemzeti tudat, nacionalizmus és internacionalizmus klasszikus meghatározottságának mai értelmezése; a szocialista viszonyok szűlnék-e és milyen mértékben nacionalizmust? Lehet-e a nacionalizmust egy-egy ország jelenétől, gazdasági, történelmi múltjától stb. elkülönítve vizsgálni; mert a konkrét vizsgálatok nélkül levegőben lógó megállapítások születnek.

Az ideológiai síkon vívott osztályharc bonyolult és nehéz területén dolgozó marxisták körét viszont tudatosabb tudomány- és káderpolitikával kell segíteni. Megfigyelhető mostanában, hogy ha egy ember közepes talentummal, közepes tanulmányt, vagy dolgozatot tesz az asztalra vagy egy "pártos" író /kommunista meggyőződését nem rejtő béka alá/ közepes könyvet, verset ír, azt mondják rá: "igaz, hogy jó kommunista, de gyenge tudós, kutató, író, költő stb., nem lesz belőle semmi." De ha egy közepes képességű ember közepes eredményt produkál, vagy gyenge regényt, vagy verset ír, de annak nincsen kommunista eszmei kötődése, rendszerint azt mondják: "ez elég ügyes, lesz még belőle valami." Ezért is kötelességünk a jó képességű, meggyőződéses marxistákra sokkal nagyobb figyelmet fordítani; anélkül, hogy kivételezettségi helyzetbe hoznánk őket.

Ezek a főkvillantott vonások jelzik, hogy vidéken is van ideológiai osztályharc, de ennek a területei itt is elvontabbak, mint a politikai harcé. Korántsem állítjuk azt, hogy a lehető legjobban és kívánni valót nem hagyóan magas színvonalon folytatjuk a burzsoá és a maradi ideológiákkal szembeni küzdelmünket.

A társadalmi szövetség és osztályharc egységének másik

iránya, a politikai életbe vezet. Itt kézzelfoghatóbban jelentkeztek a sikerek és a kudarcok is, és gyakrabban észrevehetőek voltak. Először a szövetség és harc dialektikus egysége értelmezésének zavara hatott kedvezőtlenül. "Ha szövetségben vagyunk, miért harcoljunk, és kik ellen harcoljunk?"^{/82/} A hatvanas évek közepétől nem is az elfogadtatás okozott gondot, hanem a szövetség és harc gyakorlati érvényesítése, alkalmazása a napi politikában. Annak megértetése, hogy az azonos érdekű társadalmi osztályok között is vannak régebbi és újonnan keletkezett - és keletkező - érdekellentétek. Ilyen például a piac szerepe a munkás-paraszt szövetségben. Felszíni tünet, de feszültségi góc: a munkás a piacon olcsón szeretné megvásárolni az élelmiszert, a paraszt meg magas áron szeretné eladni a zöldséget, gyümölcsöt, primőr-termékeket stb. De a munkásozstályon belül is keletkeznek új és új feszültségek; a munkás mint termelő, arra törekszik, hogy nagyobb jövedelemhez jusson a gyárban, de mint vásárló, szeretné olcsóbban megkapni az iparcikk szükségletét. A termelő és a fogyasztó közötti felszíni érdekellentét ez, azonos osztályon belül.

Még lényegesebb, hogy a társadalmi osztályszövetség nem öncélú, hanem a szocialista építésre irányuló, azt jobbá, gyorsabbá és eredményesebbé tevők szövetségéről van szó; ezt az építést vállalók szövetsége tehát egy meghatározott cél megvalósítására irányul! A politika "asztalán" szükséges tisztázni, s bizonyítani, hogy a szocialista építés, gondolkodásmód és etikai magatartásunk ellen ható tényezők leküzdése a szövetségen belül csakis a harc útján jár eredménnyel.

Az osztályszövetség kérdései bonyolultak. Nem egyszer s mindenkorra tisztázottak; az ideológiai és a politikai tenniva-

lók között maradó kérdés ez is.

A szocialista nemzeti egységet segítő és akadályozó tényezők

Társadalmi osztályszövetség és szocialista nemzeti egység összefüggő elméleti és politikai kérdések. A társadalmi osztályszövetség képezi alapját a nemzeti egységnek. A magyar nemzeti egységtörekvéseknek az egyik elvi alapja, hogy szocialista tartalmu, a másik, hogy a munkásosztály a vezető erő ebben az egységben, s a harmadik, hogy ellenséges, reakciós körökkel nincsen semmiféle szövetség! Ez három összetartozó fogalom; egyik a másik nélkül nem létezhet.

E koncepció meghirdetésekor az okozott zavart, hogy a három alapvonást félreértették, félremagyarázták és szándékosan kiforgatták. A párt álláspontja pedig nem adott okot a félreértésekre:

"A szocialista nemzeti egység alapján egyesíteni kell mindenkit, aki a szocializmus és a béke ügyéért tevékenykedik. Össze kell fogni a kommunistákat és pártonkívülieket, a rendszer politikailag aktív támogatóit és a ma még ingadozókat, közömbösöket, a materialista világnézet híveit és a vallásos érületű embereket egyaránt. A szocialista társadalom felépítése az egész nemzet ügye." /83/ Szövetség, egység tehát a szocialista építésben.

"A szocialista nemzeti egység politikája nem jelenti azt, hogy hazánkban az osztályharc már befejeződött. Ez a politika azt fejezi ki, hogy az osztályharcban erősebbek lettek a pozícióink, új feladatok kerültek előtérbe, megváltoztak az osztályharc formái és eszközei." /84/ Itt sem lehet félreérteni; erősebbek a proletár hatalom - a párt - pozíciói. S még világosabban: "Szocia-

lista fejlődésünk első feltétele változatlanul a szilárd népi hatalom. Továbbra is fellépünk minden rendszerellenes, reakciós politikai erővel szemben, szilárdan védelmezzük törvényes, állami és társadalmi rendünket.”/85/ A munkásosztály vezető szerepét a szocializmusért és kommunizmusért vívott küzdelemben semmiképpen sem lehetett és lehet elvitatni. Ez a vezető szerep - az osztályok antagonisztikus ellentétének kiküszöbölésével - a nemzeti érdekek egészének kifejezője, megtestesítője lett. Változáson ment keresztül a társadalom, s a munkásosztály vezető szerepének értelmezése és gyakorlata is./86/ Mégis a társadalom különböző rétegeinek kisebb-nagyobb körében, a nemzeti egység politikájának meghirdetése után már kevésbé tartották lényegesnek, ideológiai alapállásunkat és ebből eredő céljainkat. Különösen a már idézett megjegyzés után; aki nincs ellenünk, az velünk van. Ennek kapcsán ismételten kifejtettük álláspontunkat./87/ S a nemzeti egység tartalmát, célját ismertetve széles körű ideológiai tevékenység folyt az elmúlt években, s ez ma is tart és a jövőben sem kerül le világnézeti, politikai propagandánkmpirendjéről./88/

A nemzet szocialista tudatának sokoldalú fejlesztése, erősítése ideológiai és politikai munkánk fő kérdése./89/ Ugyanakkor ez a törekvés nem szűkítheti le a nemzeti egységet arra, hogy aki ideológiailag érti, tehát marxista állásponton van, az belül van, aki pedig nem, az kívül kerül a szocialista nemzeti egységen. Az egység politikai céljait tekintve; a nemzet erejének összefogása a szocialista haza építésére. Ebbe beletartozik minden dolgozó, munkából élő becsületes ember. A nemzeti egység politikai természetű felfogása nem áll ellentétben az egységgel támasztott elvi, ideológiai igénnyel; a kettő együtt-

tesen jelentkeznek, s - ideológia, politikai munkálásuk - nem választható el egymástól.

Semmivel sem könnyebb a politika szerepe. A napi gyakorlatban, egyéni és kisebb-nagyobb közösségek viszonylatában kell ápolni, formálni az egységet. A közgondolkodás az utóbbi hatnyolc esztendőben kedvező irányba fejlődött. Az egységtörekvés lassacskán beivódik a nemzet általános életébe; politikai, társadalmi, kulturális, tudományos síkon egyaránt. Az egység formálását nem tekinthetjük megoldottnak, nem kezelhetjük lezártnak; hosszantartó folyamat ez, amely külső és belső tényezők hatására - ha kedvezőek a feltételek - erősödik, szilárdul. Persze zökkenőkkel, visszaesésekkel, zavarokkal.

Fejlődését segítő tényezők között első helyen szerepel, hogy megváltozott hazánk termelési és társadalmi strukturája. Ez egységtörekvésünk alapja. /A gazdasági viszonyok elemzését itt mellőzöm./ A társadalmi osztályok körében az utóbbi években kedvező irányú változások mentek végbe. Magában a munkás-paraszt szövetségben is.^{/90/} A falu gazdasági viszonyaiban beállott változás érzékelhetően jelzi már, azokat a pozitív irányú szellemi, tudati és morális változásokra utaló folyamatokat, amelyek zajlanak a magyar parasztság körében.^{/91/}

A munkásosztály számszerű gyarapodása, politikai, tudati műveltségi állapota, technikai ismeretei, termelési gyakorlata rendkívül kiszélesedett, s megerősödött. A két osztály viszonyában is - az ellentmondások figyelembe vételével - új, egészséges vonások keletkeztek és erősödnek.^{/92/}

Értelmiségünk táguló szerepköre és szellemi hatása a szocializmus tudatos támogatásában nyer kifejezést.

Politikai, gazdasági, társadalmi viszonyaink kiegyensu-

lyezottak, a nemzet biztonságerzete kielégítő /sajnos, mintha túlságosan is erős lenne ez a biztonságerzet/. Az életviszonyok - ellentmondásokkal tarkítottan - elfogadhatóak, létalapot biztosítanak valamennyi társadalmi réteg számára. Kialakult és erősödik egy jó irányú nemzeti perspektívaérzés a tömegekben. Ezt a napi élet ezer jele igazolja.

A szocialista nemzeti egység erősítése ellen ható tudati tényezők fő vonásait a következő témakörben érintem. Itt csak néhány negatív szellemi vetületre utalok, amelyek a politika szférájában lépten nyomon fellelhetők. A társadalom szakadatlan fejlődése, műveltségbeliségének javulása mellett, figyelembe vevendő a műveltségbeli szintkülönbség nagy különbözősége is. Különösen Csongrád megyében, ahol a kiterjedt tanyavilágban él a lakosság kb. egyötöde. A politikai szövetségben belül erőteljesen hatnak - különösen intellektuális körökben - a korábbi világszemlélet maradványai; "kis nép vagyunk, oly mindegy, hogy mit csinálunk." Ez az "egyedül vagyunk" kesergésnek ma is ható utórezgése: széjjelszórt hajával, véres homlokával, Egyedül áll a viharban a magyar. /Petőfi Sándor/ A közömbösség és lemondás tüneteiről van szó.

A munka megítélését és értékét a korábbi évtizedek mérceje szerint rangsorolják: a szellemi munka elsőrangú szerepével a fizikai /szakmunka/ másodlagossá tételét jelzik. Politikai nyelvre fordítva; a munkásosztály vezetése politikai funkció; a szellem emberei vezetnek. "Ezen utóbbiak közé kell kerülni - s nem a munkások közé" - ezért a célért igen nagy harc folyik. Persze nem a munkás-paraszt körökben.

Az általános bérviszonyokban lévő feszültségek is végső soron politikai síkon jelentkeznek, az egység ellen szóló nega-

tív hatásukkal számolni kell. /A valóságban ugyan nem, de közhangulatilag a paraszti jövedelem igen nagy, a vezetők jövedelme is, a műszakiaké is stb./ Ez a téma különösen akkor teremt élesebb politikai feszültséget, amikor az életviszonyokban - élelmezésben, árkérdésekben stb. - zavarok keletkeznek.

Nem lehet lebecsülni az individuális hatások erejét sem. A "kaparj kurta" életszemlélet még igen erős, a kollektivistá felfogás, életérzés és erkölcs térhódításával sem lehetünk megelégedve.

A nemzeti egység ellen ható tényezők között persze a legnagyobb szerepet a nacionalista szemlélet és életérzés; az új nemzeti öntudat gyengesége, játszotta, mert hiszen az új osztály és társadalmi viszonyok kiérlelésének még csak az elején tartunk.

A társadalomtudományoknak jelentős szerepük van a nemzeti egység erősítésében. /A történelemtudománynak, pedagógiának, jogtudománynak, etikának stb./ E tudományágaktól nagyobb támogatást remél a politika a következő évtizedben e kérdésben is a napi gyakorlat hasznosítása céljából is.

Ebből az elemzésből kiderül, hogy az osztályszövetség és a szocialista nemzeti egység ideológiai és politikai formálása még hosszú időn keresztül napirenden marad. Amennyire a felépítmény szférájába tartozó kérdés ez, és a vele való hozzáértő foglalkozás is oda tartozik; annyira az alapban, a gazdasági életben gyökerező probléma is. Nem választható el a gazdaság állapótól, annak fejlődésétől /vagy stagnálásától/, s ezért bármennyire is szellemi milió, a gazdasági, termelési viszonyokkal is összefügg. Sajnos az elmúlt öt-hat esztendő vitái - e témában - a szükségesnél kisebb figyelmet fordítottak erre az összefüggésre.

Nemzeti tudat, nacionalizmus, internacionalizmus problémái

Legtöbb gondot és ideológiai politikai tennivalót tartalmazó kérdések, a címben szereplő témák. Körülöttük zajló nemzetközi és hazai vita is ezt igazolja. Ebben közrejátszanak nemzetközi komponensek; a szocialista tábor egységén keletkezett részek; a nemzetközi kommunista mozgalom vitái, egy-egy szocialista országban, szocialista viszonyok között is erősödő nacionalizmus, a burzsoá ideológiai és politikai propaganda koncentrációja a kérdésre stb.

A mára és a jövőre ható belső tényezők közül említjük; az 1945 előtti negyedszázad nacionalista, sovinszta eszméjét és politikáját; az imperialista trianoni szerződést; a nacionalizmus kérdéseire dogmatikusan közelítő politikát 1949-1953 között, amely elhanyagolta a nemzeti tudat problémáinak marxista tisztázását; s emiatt a politika sem foglalkozott e kérdéssel; ezt követte egy kimondottan burzsoá nacionalista föllendülés 1954-56 közötti években; történelmi múltunkhoz való viszonyunk tisztázásában időlegesen szélsőséges dogmatikus és jobboldali végletek jelentkeztek; ez a nemzeti nihilnek melegágya volt, amely a jelenben is erőteljesen hat; közoktatásunk pedig a mai napig is nehézkes és talán bátortalan is - a gyakorlati pedagógiában - a nemzeti öntudatra, a hazafiságra és a nemzetköziségre nevelés problémáival kapcsolatosan. Erőtlen és nem elég meggyőző ez a pedagógia, tartózkodó, és jelszavakban, terminológiákban terjeszti a helyes felfogást, ami életkori sajátosságokat figyelembe véve esetenként árt, ürességet támaszt a legjobb szándék mellett is. A fiatalság cinizmusának egyik forrása - szemé-

lyen véleményem szerint - innen buzog. A tisztázódásra irányuló viták elvi síkon, elvont gondolati és stílusvilágban mozognak, a pedagógia pedig a gyerekek mindennapjaiban éli alkotó életét.

1956 után a párt erőteljes elméleti és politikai munkát fejtett ki, hogy realisabb, jobb- és baloldali tulzásoktól megtisztultabban érvényesüljön a kutatómunka, a klasszikusok megállapításainak gyakorlati hasznosítása; a nemzeti tudat, nacionalizmus, internacionalizmus kérdésében. A mögöttünk maradt nyolc esztendőben az egészséges tisztázódás érdekében sokat tettünk, elméleti és gyakorlati tekintetben egyaránt, de sajnos nem elég, s ez nem is annyira rajtunk, mint külső, belső viszonyunkon, nemzeti múltunkon stb. múlott.

A párt és a társadalmi életben központi helyet foglal el a nacionalizmus elleni ideológiai, politikai küzdelem. Kiindulva a klasszikusok megállapításaiból, hogy a burzsoázia megteremtette a nemzeteket, megszülte a maga burzsoá nacionalizmusát is. "A régi, helyi és nemzeti önellátás és elzárkózottság helyébe a nemzetek sokoldalu érintkezése, egymástól való sokoldalu függése lép. És ez így van nemcsak az anyagi, hanem a szellemi termelésben is..." A tőkésosztály: "Minden nemzetet rákényszerít, hogy ha csak nem akarnak tönkremenni, elsajátítsák a burzsoázia termelési módját; rákényszeríti őket, hogy meghonosítsák maguknál az ugynevezett civilizációt, azaz váljanak burzsoává. Egy szóval: a burzsoázia saját képmására formált világot teremt magának..." "Szövettséges viszonyon lévő tartományokat, amelyeknek különböző érdekeik, törvényeik, kormányaik és vámjaik voltak, egy nemzetté tömörítették, amelynek egy a kormánya, egy a törvénye, egy a nemzeti osztályérdeke, egy a vámhatára."/93/ A bur-

zsoá nemzet megformálásának és fenntartásának ideológiája is létrejött: ez a nacionalizmus. Ennek veszedelmességéről Lenin "A balkáni háború és a burzsoá sovinizmus" című cikkében többek között ezeket írta: "Ez a burzsoázia fél az igazi szabadságtól mind otthon, mind a Balkánon, csakis arra törekszik, hogy mások rovására nyereszkedjen, szítsa a sovinizmust és a nemzetiségi viszályt, hogy megkönnyítse magának a fosztogatás politikáját, s megnehezítse az elnyomott balkáni osztályoknak a szabad fejlődését." /94/ A burzsoá nacionalizmus lényege ebben van: megosztani a proletariátust nemzetiségi hovatartozás szerint, fölszítani a nemzeti gyűlöletet és így háttérbe szorítani a lényegét; a proletariátus nemzetközi méretű osztályharcát a nemzetközi tőke ellen. Ma is teljességgel érvényes, hogy "A szociáldemokráciának ezért a legerélyesebben figyelmeztetnie kell valamennyi nemzetiség proletariátusát és dolgozó osztályait, hogy ne engedjék félrevezetni magukat "saját" burzsoáziájuk nacionalista jelszavai által, amely mézesmázos vagy lángoló szavakkal beszél a "hazáról", s ezzel igyekszik megosztani a proletariátust és elterelni figyelmét a burzsoázia mesterkedéseiről, amely a többi nemzet burzsoáziájával és a cári monarchiával gazdasági és politikai szövetségre lép." /95/

A megnevezések változnak /cár és monarchia/, de a lényeg marad; a burzsoá nacionalizmus évszázadosan élő tradíciói, a tőkés világ léte; a szocialista országok korábbi /tőkés-feudális/ múltja, a burzsoá nacionalizmus elleni harcot ideológiai és politikai síkon még hosszú időn keresztül szükségessé teszi. Az MDP a fordulat éve, 1947-1948 után fellépett a burzsoá nacionalizmussal szemben, de a honi valóság mélyreható elemzése és a nemzeti öntudat alaposabb vizsgálata nélkül és a történelmi múltunk-

hoz való viszonyt leszűkítve értelmezte, s az internacionalizmust kellő gazdasági és politikai megalapozottság híján kezelte. Ez aztán néhány év múlva visszaütött.

Az MSZMP az előző időszak e tévedéseiben levonta a szükséges következtetéseket, /96/ s a nacionalizmus elleni küzdelem ideológiai és politikai területét kiterjesztette, ezt megtámasztotta, a történelmi multhoz való viszony tisztázásával, a nemzeti sajátosság és nemzeti tudat elemzésének újra értékelésével és gazdasági életünk, életszinvonal politikánk javításával, valamint a nacionalizmust leginkább hordozó szellemi szférák több irányú politikai befolyásolásával. /97/

A nacionalizmussal szemben a proletárinternacionalizmust állítottuk. A forradalmi frázisokat kiiktattuk, szemben a korábbi politikai gyakorlattal és a marxizmus-leninizmus klasszikusainak tanítását a hazai és a nemzetközi viszonyok elemzéséből levont következtetések alapján alkalmaztuk.

A nacionalizmus ellen harcolni, s az internacionalista fölfogást és meggyőződést erősíteni általában, tézisek formájában az eredményesség reményében nem lehet. Erről győz meg bennünket Lenin munkássága is. Lenin konkrét módon, az ideológia, a politika és a társadalmi, közéleti porondon mindig a meglévő és fölbukkanó jelenségek elemzésével és kritikájával lépett fel a burzsoá nacionalizmussal és sovinizmussal szemben. A proletár nemzetköziség eszméjét ezzel a felfogással szemben jelentkező tények kapcsán fejtette ki. Ezért vált annyira meggyőzővé, az ideológia és a politika számára hasznosíthatóvá Lenin minden megnyilatkozása e kérdésben. /98/ A jegyzetben említett mű tulajdonképpen vitairatok gyűjteménye. "Aki a proletariátust akarja szolgálni, annak egyesítenie kell minden nemzet munkásait,

lankadatlanul harcolva mind a saját, mind az idegen burzsoá nacionalizmus ellen. Aki a nemzeti kultúra jelszavát védelmezi; annak nacionalista ny-árspolgárok, nem pedig marxisták között a helye."/99/ A félreértés elkerülése végett idézem:"...Igen, az internacionális kultúra nem nemzeti jelleg nélküli kultúra, kedves bundista. Ezt nem mondta senki. Senki sem állította, hogy van olyan "tisza" kultúra, amely se nem lengyel, se nem zsidó, se nem orosz stb.

Minden nemzeti kultúrában megvannak - ha nem is kifejezett formában - a demokratikus és a szocialista kultúra elemei, mert minden nemzetben van dolgozó és kizsákmányolt tömeg, amelynek életkörülményei elkerülhetetlenül demokratikus és szocialista ideológiát szülnek..." /100/

Kautsky reformista nézetével vitatkozva Lenin azt írja: "A bolsevikok taktikája helyes volt, az egyedüli internacionalista taktika volt, mert nem a világforradalomtól való gyáva félelmen, nem a forradalommal szembeni kispolgári "hitetlenség", nem azon a szűklátókörű nacionalista törekvésen alapult, hogy "saját" hazánkat /saját burzsoáziánk hazáját/ megvédjük és minden egyébre "fütyülünk", hanem az európai forradalmi helyzet helyes /a háború előtt, a szociálsoviniszta és szociálpacifisták renegátsága előtt általánosan helyesnek elismert/ számbavételén épült." /101/

A haza fogalmáról és szeretetéről Leninnél szebben és igazabban nehéz lenne beszélni. Az ukrán munkásokhoz és parasztokhoz írott levélben - Gyenyikin felett aratott győzelmek alkalmából írja: "De ha nem tudjuk megóvni legszorosabb szövetségünket a Gyenyikin ellen, országunk és a világ kapitalistái és kulákjai ellen kötött szövetségünket, akkor e munka ügye bizo-

nyára elvész hosszú évekre, abban az értelemben, hogy e kapitalisták akkor eltiporhatják és megfojthatják Szovjet-Ukrajnát is, Szovjet-Oroszországot is."/102/

A klasszikusok alapján, a korábbi torzításoktól megszabadított ideológiai és kutatómunka és politika számba vette e kérdés legégetőbb hazai problémáit. Ezt a munkát az MSZMP központi szervei végezték el. Konkrét tartalmat kapott a nacionalizmus elleni eszmei és politikai harc, továbbá az internacionalista fölfogáson érvényesülő nemzetközi politika és a Szovjetunióhoz és a szocialista táborhoz való viszonyunk. A nemzeti öntudat fogalmának elvi tisztázására is sor került és a nemzeti sajátosság témakörében is világosabb eszmei, elvi platformot teremtettünk. Mindez azzal a meggondolással történt, hogy a marxizmustól idegen eszmeáramlatokat nem elhallgattatni, hanem felszínre hozni és a vitában - az ideológia és a politika szférájában - kell legyőzni ezeket. Csak így érthető meg, hogy miért bontakozott ki e kérdések körül olyan eleven, szenvedélyes vita, amelyben jelentkeztek antimarkista, politikailag téves álláspontok is.

Lenint nemcsak elvekben követtük, a módszert is alkalmaztuk. Lenin módszere a konkrétság és elvi nyíltság. Ez az egyetlen célravezető eszköz ebben a kérdésben is. Internationalista álláspontunkat konkrét módon, adott események kapcsán tanúsított állásfoglalásunk igazolja legjobban. A Szovjetunióhoz való viszonyunkban, konkrétan, félreérthetetlenül fogalmazunk. Minket nemcsak gazdasági érdekünk, földrajzi helyzetünk köt a Szovjetunióhoz, hanem a munkáspolitikai internacionalista szemlélete, és elsősorban ez! Az a meggyőződés, hogy "Szovjetellenes kommunizmus nem volt, nincs és nem is lesz soha."/103/ /Mi a csehszlovák

szocializmus katonai védelmét - a nemzetközi osztályharcban, szükségessé vált - internacionalista meggyőződéssel tettük meg. A kínai nagyhatalmi sovinizmust nem meggondolt gesztusból, hanem internacionalista meggyőződésünkből ítéljük el. A románoknál, a magyar kisebbséggel szembeni hibás politikát - nem a nyilvánosság előtt -, de párt és kormányközi megbeszéléseken elítéljük, éppen úgy, mint az ottan élő magyarság nacionalizmusát /mert ez is létezik/. Ezeket bizonyító tényekként soroltam fel a konkrétság mellett./

Nehezíti az ideológiai, politikai munkát az is, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomban nincsen egység, továbbá az is, hogy néhány szocialista országban érezhetően erős a nacionalizmus, a proletár internacionalizmus rovására. /Csongrád megye egyik maradandó sajátossága, hogy két országgal határos területen van; s az érkező hatások nem mindig kedvező politikai klimát árasztanak, s ezzel a napi politikában állandóan számolni kell./ Ezért kap most hangsúlyt ez a probléma, szinte ujult erővel, a nemzetközi kommunista mozgalmon belül is. /104/ /Ezért is és az imperializmus fellazítási taktikájának átmeneti sikerei miatt is/.

Hazánkban azonban a vita - a nacionalizmus és internacionalizmus mai kérdései mellett - főleg a hazafiság értelmezése és a nemzeti tudat /öntudat/ körül alakult ki. Ennek az okai több szálról keletkeztek; a klasszikus értelemben vett nacionalizmus és ennek kintről történő irritálása is belejátszott; fő azonban az, hogy a korábbi nemzeti nihilizmust szükséges visszaszorítani, megszüntetni; a szocialista hazát ne csak ésszel, érzelemmel is tudjuk szeretni, mert áldozni érte /a szocializmus érdekében/ csak így lehet. Tisztázni kellett történeti múltunk eddig félre-

érthetően értékelt periódusait /amit persze még nem végeztünk el/; szembe kellett fordulni az un. modernista burzsoá /nacionalista/ irányzatokkal, mert ezek közömbösséget, nihilizmust árasztottak stb. A nemzeti öntudat vagy önismeret problematikája azért váltott ki nagyobb lélegzetű társadalmi vitát és figyelmet, mert nálunk periódikusan visszatérő szellemi jelenség, hogy a haza értékeit vagy túlbecsüljük, vagy a megtett két, két és fél évtizedes utat meglepően alábecsüljük. A nemzeti önismert tehát nemcsak a múltba tekintés, sokkal inkább a jelen megítélésének realisabb szemlélete érdekében került napirendre. A szélsőséges közéleti - hangulati hullámzások okai külső és belső tényezőkhez kötődnek. Emlékezetes - mint külső tényező - a kubai válság /1962./, amely nagy belső feszültséget eredményezett; a szovjet párt és állami vezetésben bekövetkezett személyi változás /1964/, N.Sz. Hruscsov felmentése; az arab-izraeli agresszió kirobbanása, amelynek hatására megélénkült a zsidó nacionalizmus; a csehszlovák események /1968/ folytán inkább az indifferens rétegek körében kapott lábra a "csehpártolás" nacionalista indíttatással stb.

Belső viszonyainkat illetően pedig, 1963-64-ben, a két esztendőben, volt egy jól kitapintható belső feszültség, amelynek alapját az adta, hogy befejeztük a szocialista alapokat kijelöltük a teljes felépítés elvi irányait, de a konkrét megvalósítás késett. A korábbi keretek, módszerek - pl. gazdaságban, állami munkában, a társadalom demokratikusabb viszonyainak formálásában stb. - elégtelenek voltak, újak meg még nem voltak. Ez az időszak egyfajta elbizonytalanodással járt, még egy sor pártszervezetünk életében is jelentkeztek a tanácstalanság tünetei: a nyugati ideológiai, politikai és propaganda appará-

tus ezt az időt "jó!" kihasználta; a politikai propagandát fokozta ellenünk. A perspektívatlanság kinzó érzéséről panaszkodtak lejáralsak és szimpatizánsok, akik - más és más indíttatásból persze - nem az elvekkel szemben támaszkodtak, gyakorlati lépéseket sürgettek!

Szocialista nemzeti tudatunk erősítésére igen nagy szükség volt, s szükség lesz rá a jövőben még fokozottabb mértékben. A vitában a hazáról, hazafiságról szóló klasszikusok elvi platformján álló marxisták szava, véleménye meghatározó erejű volt. A Központi Bizottság konkrét állásfoglalásai és határozatai mellett jelentős hazai forrásmunkákra támaszkodhattunk. /105/ Hetilapok és napilapok is szívesen foglalkoztak e témával. /106/

A marxista álláspontokban igen kitűnő megfogalmazások kerültek az érdeklődő közvélemény elé, a hazafiság mai igényéről, nemzeti tudatunk kérdéséről. "A nemzeti öntudat meghatározásának jelentősége: a nemzeti öntudaton az erkölcsi, politikai tudatnak azt a formáját értem - írja Molnár Erik -, amely a nemzet minden tagja egyéni érdekét feltétlenül alárendeli a nemzeti összérdeknek." /107/ Ebből következik, hogy a szocialista nemzeti öntudatnak két oldala van; 1./ A szocialista hazafiság, 2./ A proletár nemzetköziség. A politika a nemzeti tudatnak e két oldalát erősíti; ideológiai, politikai, propagandisztikus eszközeivel stb. Egyiket a másik rovására nem részesíti előnyben, de a gyakorlati szükségleteknek megfelelően érvényesíti konkrét esetben /esetekben/ erőteljesebben azt az oldalt, amelyikre szükség van.

Csongrád megyében is az országos helyzethez hasonlóan 1956 után napirendre került a nacionalizmus elleni küzdelem. Az 1962. és 1966. évi pártértekezleten azonban inkább a szocialista

hazafiság elvi és gyakorlati kérdései kaptak nagyobb hangsúlyt; 1964-1968. közötti időben is a hazafiság, a nemzeti tudat problémáival foglalkoztunk többet. Szándékosan tettük ezt, a jelenkező politikai és ideológiai szükségleteknek megfelelően.

A régi és új tulajdonviszonyok a mezőgazdaságban /a tszben a miénk fogalmát ne csak mondja, érezze is a volt kisbirtokos/; nagy számu értelmiségi, szellemi foglalkozásu ember él nálunk, s a nemzeti nihil érthetően erős hatásu volt. Szeged az ország egyik városa, amelyik a legtöbbet fejlődött az elmúlt tíz év alatt. Mégis megkérdőjelezi ezt a fejlődést a szellemi faktorban; lenézik, kevésnek és "vidékinak" tartják. Ennek a nézetnek és érzésnek árnyalt közlésével most is találkozunk./108/ Pedig az ország legerősebb vidéki szellemi centruma, iparilag fejlett, fejlődő városa. S ez a periódus - ha nem jön közbe zavaró körülmény, csak a kezdet; a következő évtizedek nevelik föl igazi nagyvárossá. Adottságai jók, szellemi kapacitása kedvező, s ambiciózus, tehetséges emberek dolgoznak az irányító posztokon.

A harmadik ok, hogy a nemzeti öntudaton belül inkább a hazafiságra figyeltünk, azaz, hogy történelmi múltunk értékeihez jobban kapcsoljuk a jelent, itt Csongrád megyében is. "A marxista hazafiságnak olyan egészséges hajtásai érlelődtek meg, mint Szeged fesztiválvárossá fejlesztése /a szabadtéri játékok felújításával és arra építetten/; Pusztaszer emléke, egy-egy város, község szellemi és gazdasági értékeinek bemutatási vágya. "Meg akarjuk mutatni mindenkinek, hogy mit alkottunk." "A szocialista hazafiság honi talajba nyúló erős gyökerei lesznek ezek."/109/ Ide vehetjük Hódmezővásárhelyt; képzőművészetével és kerámiájával; a szegedi egyetemek és klinikák országos jó hírét stb.

Voltaképpen a lokálpatrióta szellem fölélesztése volt a cél, s ez - kezdeti - sikereivel, eredményes, örvendetes. Tömörkény, Móra, Juhász örökségének lelkiismeretes gondozói élnek a városban. A városi, községi emberekben kezd kifejlődni egy egészséges büszkeség; ami városa, községe gyarapodásából is táplálkozik. Ez minőségileg már jobb, magasabb rendűbb belső emberi tartás tükröződése. Bármennyire is "vulgárisnak" tűnik, különösen az elmélet elvont szférájába működő "filosz"-ok előtt, azt hiszem tévednek; az elvek valódi értéke itt kezdődik, itt a társadalomra hatás mérhetősége körül. Egyidejűleg bizonyított az is, hogy konkrét módon lehet eredményesen alkalmazni a hazafiság-nacionalizmus-internacionalizmus elvi álláspontját.

Ezek az erőfeszítések nagy eredménnyel jártak, de mégsem hozták meg a kívánt sikert a hazafiság és internacionalizmus elvi tételeinek gyakorlati tanításában. Pedagógiánk nem tud olyan bátor, meggyőző módszerrel /módszerekkel/ fellépni, ahogyan ezt most már sürgeti az idő. Azt hiszem, nem lehetne félni attól, hogy világnézetileg szilárd pedagógust a nacionalizmus vádjára érhet azért, mert a haza, a táj, az élet szép, derűs és komor vonásait megmutatja a Tisza partján, annak a gyerekeknek, aki egyébként itt él. Ez most már igény - a nemzeti öntudat erősítésének szükségleteiből adódó igény, s nem nacionalizmus, mert internacionalista felfogásunk van mellette. Az az internacionalizmussal kapcsolatos elv, "...hogya ha a helyi érdek az általánossal ütközik, akkor az általános, a kommunista világmozgalom érdeke a döntő és a legfontosabb." /110/ Meg egyidejűleg ezt is tanítjuk.

A nemzeti öntudat elvi megfogalmazásával függ össze, a nemzeti sajátosság értelmezése. Mit értenek a nacionalisták a nemzeti sajátosságon? Nemzeti jellemet; nemzeti szellemet; a nem-

zet lelkiikatát, amely a társadalmi formától függetlenül is egymáshoz kapcsol; a többi nemzettel szembe állítja a nemzet összes tagját. Mit értenek a marxisták a nemzeti sajátosságokon? Molnár Erik szerint: "Nemzeti sajátosságoknak azokat a sajátos, az osztályharc menetére kiható vonásokat értjük, amelyek egy-egy országot a gazdasági élet, a politika, a kultúra, a nemzetiségi összetétel, a vallási megoszlás szempontjából jellemoznek."/111/

Korunk egyik ütközési pontja a nemzeti sajátosság és a nemzetköziség összefüggésének gyakorlata, amely voltaképpen a "szuverenitás" és internacionalizmus ütközése. A burzsoá nacionalizmus propagandájának egyik hatásos fogása, hogy építve a nacionalizmus érzéseire, azt próbálja sugallni a szocialista országok népeinek, hogy nemzeti sajátosságaikat vegyék tekintetbe jobban, mert azok mutatják meg; mennyire eltérnek a nemzetek egymástól, következésképpen a szocialista berendezkedésnek is nagymértékben el kell térnie egy-mástól; akkor igazi a szocializmus - kicsit túlozva -, ha semmiben sem hasonlít egyik a másikához. Közismerten a nemzeti sajátosságokat a burzsoá nacionalizmus alapján ítélik meg; a magyar nemzeti jellemről és nemzeti szellemről úgy beszélnek, mint egy "különleges", "prima" nép jellege-szelleme, amely egyedülálló a Balkánon. /Ismerősek ezek a fogások, még abból az időből - 1919-1942 között -, amikor a Balkán "eszének" tituláltak bennünket./

Sikerült szembeállítani a burzsoá nacionalizmus alapján a magyar nemzetet a szomszédaival. Még egyszer nem megyünk bele a burzsoá által kikövezett utcába. A múlt érzései és a mai hatás - a régi föllelevenítésével - s néhány szomszédunknál a burzsoá nacionalizmus alapjáról induló propaganda nem marad hatás-

talanul nálunk sem. Szegedet sok szál fűzi össze Romániával, Jugoszláviával. Az egyetemek Kolozsvárról települtek ide 1921-ben, ennél fogva a kapcsolatok elevenek, különösen rokoni alapon, s Erdély hovatarozandósága értelmiségünk egy részénél napirenden van, s nem is a legszerencsésebb oldalról említik föl, "az igazságtalan Trianon, igazságos rendezésének szükségességét." Ezért foglalkoztat, ha nem is sokakat, az a kérdés, hogy "mi lesz jövőre, ha lejár a trianoni békeszerződés?" A kérdést feltevők megfeledkeznek arról, hogy ezt a rabló békediktátumot az 1947-es párizsi békeszerződés megsemmisítette. Jugoszláviával tartott és indokolt kishatármenti forgalom a kapcsolatok meglevenedésével együtt a jugoszláv nacionalizmus nemzeti sajátosságainak ottani tulkompenzálása - eszmék, politikai nézetek formájában - elég vastagon folyik át Szegedre.

"A nacionalizmus és a vallásos beállítottság elleni harcban van egyfajta zavar: a klasszikus értelemben vett nacionalizmus hatása erőtlenedett, de helyette fellépett a nacionalizmusnak néhány új vonása a szocialista táborban, s a polemizálás ezekkel már nem olyan egyszerű"- állapítja meg a Csongrád megyei pártértelkezet referátuma.^{/112/} A valóságot jobban kifejezné az, hogy a klasszikus nacionalizmus alkalmazkodik a kialakult nemzetközi erőviszonyokhoz; igyekszik korszerűvé válni, megújulni.

A szocializmus győzelmével a burzsoá nacionalizmus nem szűnik meg, de ereje csökken, ha szembe állítjuk vele marxista fölfogásunkat a nemzeti sajátosságokról és azt következetesen érvényesítjük a társadalom és a szellemi élet minden faktorában. Nálunk ez történt, ezt kívánta elvi meggyőződésünk és az 1954-56 közötti időben föllángolt burzsoá nacionalizmus visszaszorítása.

De ha körülöttünk - a szomszédos országokban - a korszerűsített nacionalizmus élénkül és beszivárog ott a hivatalos politikába, akkor az irritáló tényezőként hat nálunk is. Bizonyos román lépések és jugoszláv nyilatkozatok és a csehszlovák nacionalizmus fellángolása nálunk is élénkítőleg hatott a nacionalista felfogásukra. Nehéz volt vitatkozni a nacionalizmus új vonásaival, mert még ma sem tisztázódott megnyugtatóan, hogy szocialista alapon és felépítményén megújulhat-e a helyzethez illő, korszerűsített nacionalizmus? Ha például a mi 1954-56-os éveinket vesszük; és Kína mai ideológiai, politikai viszonyait; az izraeli agresszió után megélénkülő zsidó nacionalizmust /cionizmust/ nálunk; a lengyel értelmiség egy szűk körének 1967. évi nacionalista fellépését; és ha Csehszlovákiában 1967-68-ban jelentkezett jobboldali eszmeáramlatok elhatalmasodását, akkor azt mondhatjuk, hogy szocialista viszonyok között is, kedvező belső és külső feltételek esetén, újra termelődhet a mai kor nacionalizmusa.

Jellegzetes vonás az állami szuverenitás és az internacionalizmus mesterséges szembeállítás a szocialista országok kapcsolatában; ez olyan módon kerül a politika porondjára, hogy az egyik tényező kizárja a másikat. A nemzeti szuverenitás jelzavának tulhajtásával előidézik olyan helyzeteket, amelyekből itt-ott az internacionalizmus kimarad. Szinte nevetségesen hangzik a szuverenitás túlfűtött hangoztatása, amely valamiféle utópista régiókba látja az állami szuverenitást, holott a világ gazdasága millió és millió szállal egybekötött, amikor önállóan egy gazdaság sem tud megállni a lábán; amikor a termelés, a kereskedelem, a csere, a vámpolitika stb. nemzetközi relációkat jelent, amelyet már a burzsoázia teremtett meg évszázadokkal előbb. Akkor

most, szocialista államokban a szuverenitást nem a szocialista államokat összekötő komponensnek, hanem szétválasztó faktorként használják egyes helyeken. Micsoda "gyász-marxisták" azok, akik az internacionalizmustól féltik a szocializmust?

Elég bizonyítottnak érezhetjük azt a megállapítást, hogy ma nehezebb harcolni a marxista fölfogás alapján értelmezett nemzeti sajátosságok fejlesztéséért, a nacionalizmus leküzdése érdekében, amikor szocialista talajon is föléled, megújul ez a burzsoá szellemi mérge. Nehéz, mert ma is konkrétságot kívánó harci területről van szó; s gyakran a türelem, az asztal mellett győzködés a hasznosabb.

A körülmények bonyolultsága figyelembe veendő nagymértékben; formálódik, tökéletesedik a szocialista tábor országainak együttműködése. Ez az együttműködés új típusu, amelyet a burzsoázia nem tud megvalósítani. Ebben a szocialista integráció és szuverenitás, nemzeti sajátosságok és nemzetközi kötelezettségek stb. mint ható tényezők jelentkeznek és az élet folyamatában újra és újra tisztázásra szorulnak, mert valódi ellentmondások találhatók mögöttük. "A szocialista nemzeti érdek és a nemzetközi együttműködés terén tul kell lépnünk azon a felfogáson, amely a nemzet és nemzetköziség kérdéseit elválasztja a gazdasági vetületektől. Világossá kell tenni, hogy a téves nézetek egy része valóban létező ellentmondások hamis magyarázata. A hazafiság és nemzetköziség eszméjét a tényleges érdekek talaján kell magyarázni, kiküszöbölve azt a fel-felbukkanó álláspontot, mely szerint az internacionalizmus akkor magasrendű, ha független az érdekektől." /113/

Létező nemzeti érdekek munkálnak a szocialista országokban, s a közöttük lévő kapcsolatokban. Ezeknek minden irányu elv-

szerű egyeztetése - politikai és katonai, gazdasági és társadalmi, világnézeti és tudományos, kulturális stb. tekintetben - a szocialista relációban zajló nemzetközi tevékenység alfája és omegája. Ebben tehát semmiképpen sem viselhető el, a nemzeti érdekek elsősége az általános érdekekkel szemben; semmiképpen sem viselhető el az inkorrekt magatartás, haszonhuzás a másik rovására, gazdasági, kereskedelmi relációkban, azon a címen pl., hogy "szegény ország vagyunk."

A nemzeti tudat burzsoá nacionalista felfogásából és érzésvilágából is táplálkozik a periodikusan jelentkező szovjetellenesség szitása. Nyilván kapcsolatba hozható ez az 1949-56 közötti időszak rosszul propagált barátságával és a megye ellenforradalom előtt és alatt jelentkező szovjetellenes nacionalizmussal. De szerepe van ebben a nemzetközi imperializmus számukra eredményes propagandájának is. E hangulat "szitása" leggyakrabban abban a formában jelentkezik, hogy a magyar történelmi valóságból és a burzsoá nacionalizmusból táplálkozó nemzeti érdekeket igyekszik szembeállítani a Szovjetunió iránti rokonszenvvel.

Élnek nálunk sokan az idősebb generációkban, akik áhangoztatják, hogy "hazafias ünnepünk nincs - április 4-én, november 7-én a Szovjetuniót ünnepeljük, március 15-e pedig már nem ünnep." Ennek egy gyakori módszere, amelyre éppen megtévesztő volta miatt igen nagy figyelmet kellene fordítani - az önmagában igaz tények történelmietlen és hamis csoportosítása és ezzel teljesen hamis összkép kialakítása."/114/

Ezeknek problémát okoz az is, hogy pártunk különbséget tesz nemzeti hagyományaink között. Természetes, hogy az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharc rendkívül nagy értéke nem-

zeti történelmünknek. Ápoljuk ezt a hagyományt. Nem kétséges azonban, hogy 1919 emléke munkásozástályunk és pártunk számára ²kévesebb, mint az előbbi. Hasonlóképpen magasztosabb 1945 április 4., mint 1918. október 31. /115/

Ideológiai sikon és a napi politika területén nyújtott elemzésünk bizonyítja, hogy a nemzeti tudat és a nacionalizmus, internacionalizmus kérdéseit a párt eszmei munkájában szükséges fontos helyen kezelni. Ezt szükségessé teszi az imperializmus léte; a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban és a szocialista országok kapcsolatában meglévő ellentmondásos problémák, s végül; történelmi multunkból eredő, jelenlegi ideológiai és politikai viszonyainkból adódó belső világnézeti és politikai nézetek létezése.

A burzsoá nacionalizmus rendkívül célszerű alkalmazkodása, "korszerűsége" törekvő ereje megkívánja, hogy magas fokú eszmei képzettséggel, s jó politikai érzéssel küzdjünk ellene; mindig konkrét módon, a változó megjelenési formájához - tételeihez, nézeteihez - igazodva; nem magyarázkodó, hanem offenzív fellépéssel.

Szükséges megállapítani - a félreértések elkerülése érdekében -, hogy nemzetünk internacionalista szemléletű és érzésű, a mögöttünk maradt negyed századnyi időben a marxizmus eszmévilága győzött! Különösen az utóbbi három évtizedben született évjáratuaknál erős az internacionalista érzés, mert számukra már történelem a "nem, nem soha" - és a "csunka Magyarország nem ország - egész Magyarország menyország" - nacionalista, irredentizmusa! Belőlük ez nem vált ki olyan erős érzelmi hatást, mint az öregebb és idősebb nemzedékekből, akik éltek már a felszabadulást megelőző negyed században is.

A fiatalabb nemzedéknél viszont - személyes tapasztalatok hiánya miatt is - nagyobb negatív hatása a nyugati életforma; s az egészséges nemzeti büszkeség marxista felfogásból eredő érzésvilága nem elég erős. Ez a kép nem általánosítható, de jelen van és kifejezésre jut - a különböző külső és belső körülmények hatására hullámozóan - meglévő cinizmusban, belső értékeink, eredményeink kicsinylésében és a "világpolgár" felfogásban jelentkező pozórkodásban; "ott a hazám, ahol jobban élek."

Nemzeti érdekünk és jövőnk szempontjából a nemzeti öntudatot s az internacionalista világszemléletet és életérzést nagyobb hatású és differenciáltabb pedagógiai munkával az ifjúság körében kell kifejtenünk. Sokkal koncentráltabban és célszerűbben, hogy "elválaszthatatlanul éljen ifjúságunkban a szocialista haza szeretete és a proletár internacionalizmus eszméje."/116/ E tekintetben a tények, események őszinte, tárgyilagos, de pártos osztályszemléletű kezelése pozitív hatású eszköz kell hogy legyen pedagógusaink kezében.

A békés egymás mellett élés és az imperializmus fellazítási taktikája

Az 1917-es szocialista forradalom győzelme új helyzetet teremtett: az első szocialista állam megalakulása után a kapitalista és szocialista rend léte valóság lett. Elvi és gyakorlati jelentőségű kérdéssé lépett elő a szovjet-szocialista állam és a tőkés államok viszonyának kialakítása. A szovjet államnak időre volt szüksége ahhoz, hogy megerősödjön; a békés építő munka külső feltételeinek maximális biztosítása Lenin egyik fő feladatát képezte. Lenin elképzeléseit sokoldalúan megalapozta, s ezáltal félreérthetetlenné tette, hogy a szocialista és tőkés álla-

mok békés egymás mellett élése az egyetlen járható út, Troc-
kij és követőinek "permanens"-forradalmat erőltető katasztró-
fa koncepciójával szemben. Lenin e kérdést is rendszerint konk-
rét események elemzése és a megoldási módok alapján tisztáz-
ta. A békedekrétum alapvetően motiválja Lenin elvi, politikai
magatartását, de e tárgyban történt megnyilatkozásai széleskörű
betekintésre adnak alkalmat, hogy a békés egymás mellett élés
politikáját mennyire a realitásokra építette. Szikratávirat min-
denkihez - címet viselő felhívásban - amelyben Duhonyin főparancs-
nokkal kapcsolatos elmarasztalás és az új főparancsnok kinevezé-
sének közlése - szerepel, a béketárgyalások halogatásának bírál-
ata, s a táviratban ezek a mondatok állnak: "Katonák! A béke
ügye a ti kezetekben van. Ne engedjétek, hogy az ellenforradalmi
tábornokok meggyúsítsák a nagy ügyet, vegyétek őket körül őrség-
gel... Válasszanak az állásokban levő ezredek azonnal megbízot-
takat abból a célból, hogy hivatalos formában fegyverszüneti tár-
gyalásokat kezdjenek az ellenséggel."/117/ A békekötés létkérdé-
se volt a fiatal szovjet államnak és ennél fogva valamiféle kény-
szerű átmeneti taktikai lépésnek tekintették Lenin elvi és poli-
tikai megokolásait. De ez tévedés. Semmi kétséget sem hagy Lenin
afelől, hogy a békés egymás mellett élés a két társadalmi rend-
szer létezésének egy hosszú korszakára vonatkozik. "A koncesszi-
ók engedélyezése, - írja Lenin - ésszerű feltételek mellett, szá-
munkra kívánatos, mert ez egyik eszköze annak, hogy Oroszország
technikai segítséget kapjon az e tekintetben fejlettebb országok-
tól abban az időszakban, amikor szocialista és kapitalista álla-
mok fognak egymás mellett létezni." /118/ Ez az álláspont - bár
1919. szeptember 23-áról keltezett - nem a pillanatnyi állapot
nehézségeiből indul ki, egy egész történelmi korszak perspekti-

váját mutatja meg.

Senki sem gondol arra, hogy Lenin ettől az egyetlen koncepciótól remélte szovjet-orszország belső építő munkájához szükséges békés lehetőségek biztosítását. Lenin a szocialista államok külpolitikájának alapelveit a proletár internacionalizmusban, az imperialista államok más népeket kizsákmányoló és elnyomó politikájának visszaverésében, a többi néppel való barátságban, a békéért vívott harcban és - ezek után - a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésében határozta meg. Elutasítandónak tartjuk azokat az álforradalmi frázisokat, amelyek kétségbe vonják nálunk a békés egymás mellett élés politikájának mai szükségességét és annak marxista tartalmát. Eppen úgy elutasítjuk azt a felfogást is, amelyik szükségtelennnek minősíti e koncepció gyakorlati alkalmazásának talaján folytatandó szüntelen ideológiai és politikai harcot az imperializmussal szemben.

Lenin tanítása ebben a kérdésben sem dogma, ez a tétel is élő, fejlődő gondolat. E politikának fokozott jelentőséget ad napjainkban az a tény, hogy egy nukleáris háború kirobbanása az emberiség és a XX. század civilizációjának katasztrófális pusztulásával járna. Marxisták számára az az alternatíva áll fenn, hogy az imperialista hatalmakra kényszerítjük a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élését.

Az SZKP XX. kongresszusa fogalmazta meg, hogy "A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellettélésének lenini elve mindig országunk külpolitikájának általános vezérfonala volt és az lesz a jövőben is."¹¹⁹ A jelenlegi helyzetre utalva megállapította a kongresszus: "Valójában csak két út van: vagy a békés egymás mellett élés, vagy a történelem leg-

pusztítóbb háboruja. Harmadik út nincs."/120/ Ez a megfogalmazás abból indul ki, hogy a háboru elhárításának ma már megvannak a valóságos lehetőségei, s meg is jelöli a háboru elhárításában közreműködő négy nagy erőcsoportot: "Létrejött és hatalmas erővé vált a szocializmus világtábora. E tábor fennállása következtében a békeszerető erőknek az agresszió elhárításához nemcsak erkölcsi, hanem anyagi eszközök is rendelkezésére állnak. Ezenkívül fennáll azoknak az együttesen sok százmillió lakosságú államoknak egy nagy csoportja, amelyek tettekkel lépnek fel a háboru ellen. Óriási erővé vált napjainkban a kapitalista országokban a munkásmozgalom. Létrejött és hatalmas tényezővé vált a béke híveinek mozgalma."/121/ Talán meggyőzően bizonyított az, hogy nem az SZKP XX. kongresszusán "született" elvi tételről van szó, hanem a lenini elv alkalmazásáról, a XX. század második felében, amikor a kialakult nemzetközi helyzet erőteljesebben igényli a lenini tétel gyakorlati érvényesítését.

Az MDP nem tudta megfogalmazni kellő plaszticitással, és a politikai gyakorlat igényeihez igazodva a békés egymás mellett élés kérdéseiből adódó feladatokat. 1956 előtti években a szovjet külpolitikában a békés egymás mellett élés elve mellett erőteljesebben élt és érvényesült a harmadik világháboru elkerülhetlenségének a hite. Az a felfogás, hogy a nemzetközi helyzet éleződik, a feszültség fokozódik, s ez a burzsoázia és a proletariátus nemzetközi összecsapásába torkollik belátható időn belül. E felfogásnak egyik jellegzetes kifejezője volt nálunk, hogy itt a déli határvédelem betonos-dékgúnos megszervezése egyik katonai fő kérdésünké vált. Az SZKP XX. kongresszusa viszont a hangsúlyt a gyakorlati politika számára vonatkozóan is a békés egymás mellett élésre helyezte, mert a harmadik világháboru elke-

rülhető; a szembenálló - burzsoá és proletár - erők között kialakult egy olyan helyzet, amelyben megfékezhető az imperializmus nemzetközi méretű agressziója. Sztálin még csak három erő-tényezőt tartott számon; az SZKP XX. kongresszusa - a negyedik tényezőt is - a béke híveinek nagyméretű világmozgalmát is figyelembe vette. Abból kiindulva, hogy a mai katonai technika korában a nukleáris háboru veszélye olyan mérvű, ha sor kerül erre, belepusztul az emberiség nagyobbik hányada. Ez a felismerés sok-sok százmillió embernek személyes ügyévé tette a háboru megakadályozására irányuló szovjet törekvést. Az imperialista vezetőkben is megérlelődött - a józanabb gondolkodású körökben - egy realisabb szemlélete a mai helyzetnek, legalább is annyira, hogy egy általuk kirobbantott háboru a saját pusztulásukat vonná maga után.

Az MSZMP VII. kongresszusán került gyakorlati érvénnyel bírónak megfogalmazásra, hogy "a két világrendszer békés egymás mellett élése - külpolitikánk alapelvei"-hez tartozik./122/

E tétel felhasználása az MSZMP kongresszusán természetes volt. A nemzetközi erőviszonyokban végbement változások elemzése alapján került ilyen erőteljes hangsúllyal napirendre a szocialista világrend külpolitikájának gyakorlatában e lenini tétel. A proletariátus nemzetközi osztályharcában - mint ahogyan 1917-ben sem minősült taktikának - ma sem taktikai tétel; a külpolitika alapvonása, amelyre az együttműködés, a kereskedelem, tudományos, kulturális együttműködés épül a két világrendszer között. Ezt a koncepciót elfogadta és megerősítette a kommunista világmozgalom 1957-ben és 1960-ban Moszkvában.

Ezt az álláspontunkat fejezi ki a párt VIII. kongresszusának referátuma is: "A nemzetközi imperializmust rettegéssel

tölti el a szocializmus feltartóztathatatlan térhódítása, a gyarmati sorból felszabadult és szabadságukért küzdő népek harca. Szorongatják magának a kapitalista rendszernek egyre éleződő belső ellentmondásai is. Az imperialisták a gazdaság militarizálásában, a fegyverkezés fokozásában, a hidegháborús politikában és a békés fenyegető, szakadatlanul ismétlődő agressziókban vélik megtalálni a kiutat válságos helyzetükből."/123/

Felfogásunk a későbbi években sem változott. Az imperialisták lokális jellegű háborúk kirobbantásán dolgoztak és dolgoznak, de ezek a háborúk csak megerősítik álláspontunk helyességét és tartósságát; csak lokális háborúk kirobbantásáig merészkedik az imperializmus; óvakodik a totális nukleáris háborútól. A kialakult erőviszonyok ezt veszélyessé teszik számára. "A haladás erőivel együtt küzdünk az imperialisták agressziójának visszaveréséért, most mindenekelőtt az agresszió ellen hőiesen küzdő Vietnami testvéri népének hatékony megsegítéséért. Küzdünk a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének, a népek barátságának megvalósításáért, a tartós és egyetemes békéért. Támogatunk minden kezdeményezést, amely ezeket szolgálja: Az általános leszerelésre, az atommentes övezetek megteremtésére, az atomfegyver elterjedésének megakadályozására, az atomfegyverek betiltására és megsemmisítésére irányuló javaslatokat."/124/

A békés egymás mellett élés elvének gyakorlati érvényesítése és főként tömegméretű megértetése és elfogadtatása érdekében a párt erőteljes tevékenységet fejtett ki. Csongrád megyében is ugy alakult a helyzet, hogy az életközelsbe került elvek itt már megütköztek a korábbi nézetekkel és ezek makacs ellenállásának legyűrésén keresztül vezetett az ut a megértésig és a tá

mogatásig. Jobboldali nézetek kerültek forgalomba, amelyek kétségbe vonták a nemzetközi osztályharc szükségességét, ezt felesleges öröklődésnek tekintették. Pedig "A nemzetközi kapcsolataink nyugati bővülésével, az ide irányuló turizmussal megelevenedtek korábban már lezártnak tartott ideológiai és politikai kérdések. Mint például a kapitalizmus és a szocializmus kibékíthetetlen ellentétének újbóli kétségbe vonása; a nyugati életforma a követendő példa; csak Nyugaton van igazi szabadság és valódi értékkel jelentő tudomány és kultúra stb."^{/125/} Kedvezőtlenül hatóan jelentkeztek ideológiai, politikai síkon "a nemzetközi kommunista mozgalomban keletkezett viták, amelyek most már a kínai párt vezető csoportjának elszigetelődő, anarchista, demagóg tombolásává fajult."^{/126/} Ez a körülmény felélénkítette a baloldali ellenzök táborát is.

A viták több éves vonulatának két fő témája rajzolódott ki.

A párton belüli baloldali szemlélet a békés egymás mellett élés koncepcióját és gyakorlatát antimarxistának minősítette. E szűk kör szerint az volt az igazi, amikor a kapitalistákat rablóknak bélyegeztük és készültünk a velük való fegyveres leszámolásra. Álláspontjuk igazolására citáltak egy-egy marxi, vagy lenini idézetet a proletár forradalomra és a proletariátus diktatúrájára vonatkozóan. Ezek az idézetek persze összefüggéstől elvontan, metafizikusan kezeltén hatástalanokká váltak, mert hiszen egy rossz álláspont bizonyítása érdekében kerültek szóba.

Éveken keresztül türelmes, meggyőző munkával próbáltuk a helyesen értelmezett és alkalmazott álláspontot megértetni. Ha ez nem is sikerült olymértékben, hogy a balról vitázók lelük

mélyén valamennyien egyformán elfogadják a lenini tételt, azt mégis sikerült elérni, hogy a hibás nézeteket vallók tábora erősen összezsugorodott.

Nehezebb az imperializmus fellazítási taktikájának megértetése, elfogadtatása és az ellene folyó ideológiai, politikai küzdelem. A problémát az okozza, hogy a békés egymás mellett élés elvét elválasztják és szembeállítják az imperializmus ellen folytatott világméretű osztályharcból. Továbbá, figyelmen kívül hagyják a marxista műveltséggel kevésbé, vagy egyáltalán nem rendelkező - értelmiségiek, hogy az országok közötti békés egymás mellett élés és a két világrendszer gazdasági versenye feltételezi az ideológiák ellentétét, egymással szembeni kibékíthetetlenségét.

Közülük a temperamentumosabbak a fellazítási taktikát "kommunista agyrém"-nek tekintették és persze nem vették komolyan. Pedig az imperializmus koncentrált, jól összehangolt és nagy pénzösszegekkel megtámasztott ideológiai, politikai harcot folytat a kommunista világmozgalom és a szocialista tábor országai ellen.

Európában az imperialisták nem külső fegyveres beavatkozással, és nem belső fegyveres felkelések közvetlen szításával, hanem elsősorban egy hosszabb távra kidolgozott és békésnek álcázott harci taktika alkalmazásával a fokozatos fellazítás útján akarják elérni a szocialista tábor felbomlasztását. A fellazítási taktikát az egyes szocialista országok ellen külön-külön és a szocialista világrendszer ellen együttesen alkalmazzák. A legnagyobb erővel és technikai eszközökkel, jó együttműködéssel az amerikaiak és a nyugat-németek dolgoznak.

Megkísérik a szocialista országokat szembeállítani a Szov-

jetunióval és egymással, belsőleg bomlasztani a szocialista rendszert, bizalmatlanságot, elégedetlenséget kelteni a társadalmat vezető párt, kormány és végeredményben a társadalmi rend iránt. A szocialista országok differenciált kezelése figyelhető meg; egy-egy ország időnkénti "favorizálása". Kulturális és tudományos kapcsolatok tekintetében a fellazítás első sorban arra irányul, hogy a békés egymás mellett élés címén szavad utat nyissanak a burzsoá ideológiának és termékeinek. Figyeli a magyar tudományos, kulturális életet, igyekeznek kapcsolatokat teremteni azokkal, akikről feltételezik, hogy hívei a nyugati orientációnak, a szocializmustól idegen irányzatoknak.

Közismert, hogy nyugati hirszerző szervek előszeretettel foglalkoznak Nyugatra érkező magyarokkal, megkönyékezik a turistákkal stb. Ezt a taktikájukat a Nyugaton lévő magyar emigráció is magáévá tette, lapjaikban erősödött a fellazítást támogató tevékenység. Az imperializmus fő törekvése továbbra is az, hogy az ideológiai harc, a propaganda útján a lélektani hadviseléssel érjen el eredményeket. Erre a célra óriási propaganda gépezetet építettek ki.

Hangjuk - a korábbi uszító, durváskodó stilussal szemben - most álobjektív. Törekszenek a hitelesség látszatára. Liberalizálódási folyamatnak mondják szocialista életünkben végbemenő fegglődést s a "magyar szocializmust" szembeállítják a Szovjetunióval. Csehszlovákia esetében ugyan ez történt: "Demokratikus szocializmus készül Csehszlovákiában - dobták be a nyugati ideológusok -, s szembeállították a "szovjet diktatórikus szocializmussal". Most a szocialista országokban a gazdasági reform törekvések és gyakorlat alapján arra ösztönöznek, hogy a reform jó; de nem szabad megállni, mert csak akkor lesz tökéletes ez a lépés,

ha eljut a magántulajdon visszaállításáig. Közismert az is, hogy nagy mennyiségű nyugati propaganda anyag kerül be az országba.

A fellazítási taktika hazánkat nem tudja letéríteni a szocializmus útjáról, de hatása semmiképpen sem lebecsülendő eszmei, politikai téren: bizalmatlanságot szit a mi politikánk kal szemben; elősegíti a kapitalizmus eszmei maradványainak továbbélését; konzerválja, sőt újjáéleszti a kispolgári ideológiát; terjeszti a kapitalizmust védelmező, Nyugaton divatos eszmeáramlatokat stb. Életünkben itt-ott megnyilatkozó elégedetlenség, közöny vagy cinizmus a nyugati propaganda hatására is visszavezethető. Tudományos területeken pedig a hatás főleg a nyugati tudomány egyeseknél történő mértéktelen tulbecsülésében látható, s a szocialista országok valóságos eredményeinek lebecsülésében. A társadalomtudományok tekintetében különösen veszélyes ez a magatartás. /127/

Az utóbbi néhány évben a disszidálás is a tudományos, orvosi területekről jelentkezik. "A fellazítás hatása mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy bár politikailag egyetértés alakult ki népünkben, a szocializmus alapvető kérdéseiben, s növekedett a dolgozó tömegek szocialista tudatossága, hatnak még azonban a polgári ideológia és nevelés maradványai. Kártékonyan hat a nacionalizmus, főleg a szocialista testvérországok irányába és a nemzeti nihilizmus, a nemzeti önbecsülés hiánya a tőkés Nyugat irányába." /128/

Az imperializmus fellazítási politikája - mint látható nem agyrém, hanem - a nemzetközi osztályharc kemény valósága. Az ellene ható küzdelem pedig politikánk szerves része volt és marad a jövőben is. Szocialista rendszerünk és politikánk védel-

mében, eredményeink propagálásában szóban és írásban egyaránt széleskörű munkát fejtettünk ki. E témában nagy segítséget nyújtó tanulmányok kerültek forgalomba,^{/129/} s megalapozott sajtócikkek és kommentárok erősítették az imperializmussal szembeni küzdelmet.

Ha ebből az objektív szempontból nézzük a békés egymás mellett élés és a nemzetközi osztályharc összefüggéseit, talán jobban érthetővé válik, hogy miért kell nekünk bátrabban és gyakrabban hivatkozni és építeni a nemzeti öntudatra, a nemzeti önbecsülésre és a szocialista hazaszeretetre. Csongrád megyében híressé vált az a jelszó, hogy "a tudomány egy és oszthatatlan", ami egyébként igaz, de az már kevésbé helytálló igény, hogy "miért zavarják ezt dogmatikus ideológiai álláspontról?" Szegedről van szó elsősorban, ahol az is megfogalmazásra került már, hogy ezzel a politikai beavatkozással ártunk a magyar tudománynak a legtöbbet. Tudományos életünk orientációjában talán a kellenél is nagyobb hangsúlyt kap a Nyugat, s lényegesen kisebbet a meglévő értékeinknél a Kelet. Szükségtelen bizonygatni, hogy az ilyen álláspont mögött voltaképpen a nemzetközi osztályharc elvetése húzódik meg. Érdekes, hogy személyi kérdések körül lánghol fel a vita leggyakrabban, amikor egy-egy tudós vagy kutató nem kap kiutazási engedélyt Nyugatra. Ebben a gesztusban csakis és kizárólag szektás, dogmatikus és bürokratikus erők jelenlétét vélük és eszükbe sem jut, hogy az elutasított személy politikailag, vagy morálisan nem alkalmas arra, hogy a szocialista Magyarország tudományos életét reprezentálja Nyugaton.

Az imperialista taktika ismeretében talán az is érthetőbb, hogy miért kell bátrabban propagálni, bizonyítani szocialista építésünk eredményeit, hazánk fejlődésének egészséges és igaz tényeit.

Miért szükséges életformánkat sokoldalúan bemutatni, szépségét, humánusát és tisztességét - nem hivatkozva - de bátrabban és meggyőzőbben érzékeltetni.

A kapitalista rendszerrel kapcsolatos illúziók eloszlatása is nagy szerepet kapott elvi politikai munkánkban. Az öt évvel ezelőtti viszonyokhoz képest a helyzet lényegesen jobb Csongrád megyében és Szegeden is. De szükséges jobban és érthetőbben megmutatni most már a kapitalizmus ellentmondásait, eredendő antihumánus jellegét. A békés egymás mellett élés politikájának folytatása mellett indokolt világosabbá tenni, hogy az imperialista országok antikommunista, agresszív, háborús, neokolonialista politikája elleni harc mellett ideológiai, politikai és gazdasági harcot vivunk a kapitalizmus, mint társadalmi rendszer ellen. Nekünk ezeket a kérdéseket különösen intellektuális körökben szükséges egyértelműbbé és meggyőzőbbé tenni.

Politikai tevékenységünkben már évek óta különbséget teszünk a kapitalista országok között: fejlett és kevésbé fejlett tőkés államokra bontjuk a kapitalizmust. Értelmisségünknel ugyanis az illúziók egyik alapforrása éppen abból származik, hogy a közép- és nyugat-európai fejlett tőkés országokra szűkítik le a kapitalizmust. Hiszen legtöbbször itt fordulnak meg. Pedig ezek önmagukban véve nem tükrözik a kapitalista rendszer egészét, még csak Európában sem, nem szólva Latin-Amerikáról, Közép- és Közel-Keletről.

Az imperializmus fellazító taktikájának tömegméretű leleplezésében elért sikereink örvendetesek. Okosabban használtuk fel a rádiót, televíziót, sajtót, folyóiratainkat és szóbeli propagandánkat is. De tennivalóink nem váltak könnyebbekké. Szegeden különösen nagyobb figyelmet érdemlő elvi és politikai kérdés ez,

mert értelmiségünk egy tekintélyes része tudományos kapcsolatban áll a nyugati tudományos világgal. Iparunk, kereskedelmünk több oldalon kapcsolatba került és kerül tőkés cégekkel. Továbbá azért is jelentős helyet érdemlő kérdés ez, mert Szeged két irányu határ átkelő hely és út, és a város a nemzetközi turista forgalomban is számottevő szerepet játszik.

Az ideológiai, politikai küzdelem tehát ebben a kérdésben sem időleges, nem rövidlejáratu; az imperializmus léte határozza meg szükségességének idejét.

III.

A gazdaság irányításának új rendszeréből eredő, néhány társadalompolitikai kérdés

A történelem és a ma - de főleg a holnap - ideológiai, politikai kérdéseinek egészen friss határterületére esik e fejezetben felvázolt néhány társadalmi, politikai vonatkozású kérdés, amelyeket a gazdaság új irányítási rendszerének gyakorlati alkalmazása exponált.

Maga az irányítás új rendszere is, egy megváltozott helyzetből keletkezett valóságos szükséglet terméke. A szocialista alapok megteremtésével, a gazdasággal szembeni igények is megváltoztak. Szükségessé vált a gazdaság korábbi irányításának kritikai felülvizsgálata, amely 1964-ben a Központi Bizottság kezdeményezésére és irányításával vette kezdetét. A gazdasági fejlődés szakaszos beosztását a szocialista gazdaság kínálta.

"A fejlődés első szakaszában, az 1945-1948-as években a háborús károk helyreállítása volt a gazdasági fő feladat."/130/
Az elemzés a továbbiakban megjelöli: "A fejlődés második szaka-

szában, az 1949-1962-es években az egyik fő feladat a gazdaság szocialista alapjainak megteremtése volt, amely a bankok, az ipar és a nagykereskedelem államosításával kezdődött, és a mezőgazdaság szocialista átalakításával fejeződött be."/131/ A periodizálás megállapítja, hogy: "A szocializmus alapjainak lerakásától számítjuk fejlődésünk jelenlegi, új szakaszát, melynek fő célja a szocializmus teljes felépítése, s amelyben a gazdasági fő feladat már nem a foglalkoztatottság gyors növelése, hanem az olyan fejlődés, melynek jellemzői a gazdasági hatékonyság és a minőségi követelmények nagyobb fokú érvényesítése."/132/

A kritikai elemzés ezután végig veszi az egyes periódusokat és végül megállapítja a gazdaság fejlődésének két évtizedes, eredményes pályán keletkezett és felhalmozódott, megoldásra váró gazdasági problémák körét, s végül meghatározza "A gazdaságirányítás reformjának kiinduló irányelvei"-t."/133/ S végül életszínvonal politikánk és az áttérés kérdéseire, szervezeti intézkedésekre vonatkozó megállapításokat rögzít a Központi Bizottság.

Később a Központi Bizottság jóváhagyta - 1966. május 25-27. - a gazdasági mechanizmus reformjára vonatkozó irányelveket.^{/134/} Majd a IX. kongresszus megerősítette a kialakult elveket és az 1968. január 1-i indítást. Az új irányítási rendszer fő vonásai a következők: "A reform célja, erőforrásaink jobb kihasználása a fejlődés ütemének, az életkörülmények javításának meggyorsítása."/135/ Tisztázza a továbbiakban a központi tervezés helyét és szerepét, amelyben "a vállalatok helye és szerepe elvileg megváltozik a szocialista tervgazdálkodás tovább fejlesztett új rendszerében."/136/ "Az új gazdasági mechanizmusban a vállalatok számára az állam nem ír elő kötelező tervmutatókat... Az állam által-

lában nem közvetlen utasításokkal biztosítja a tervcélok megvalósítását, hanem gazdasági és közgazdasági eszközökkel, megfelelő hitelpolitikával, a vállalati tiszta jövedelem felhasználásának szabályozásával és más eszközökkel."/137/ "A gazdasági mechanizmus reformja a tényleges értékekkel, az előállításához szükséges társadalmi munkával összhangban levő termelői árakat kíván."/138/ A fogyasztói árak is módosulnak, de ez "nem járhat a lakosság életszínvonalának csökkenésével."/139/ S árpolitikánk - bizonyos rugalmasság mellett - az árszínvonal stabilitására törekszik. "A reform kiterjed a szocialista építés más fontos kérdéseire is, így az anyagi ösztönzésre és a munka szerinti elosztás szocialista elveinek következetesebb alkalmazására."/140/ Vagy-is a dolgozó munkabérének növeléséről van szó, és mindenki fizesse meg annak tényleges értékét, amit fogyaszt. Érvényesüljön jobban a munka szerinti elosztás elve a bérezésben. A jól dolgozó vállalatok többletnyereséghez jussanak, s a jól dolgozó munkások is nagyobb keresethez jussanak. Növekedjék a kezdeményezés, a munka intenzitása, s az új helyzetben az állami irányító szervek tekintélye.

A gazdasági alapelvek vázlatos ismertetésétől nem tudtunk eltekinteni, mert csak ezeknek ismeretében lehet megérteni azt az álláspontot, amely a párt IX. kongresszusán nyert megfogalmazást: "Jelenlegi viszonyaink között a párt, a forradalmárok számára a gazdasági építő munka, az osztályharc központi kérdése."/141/ Mert a pártnak minden fokon biztosítani kell gazdaságpolitikánk érvényesítését, az országos és a helyi és az egyéni érdek összhangját; a párt vezető szerepét minden szinten be kell hogy töltsse. Csak az ismertetett elvek alapján érthető meg, a sok és bonyolult társadalmi és politikai kérdés, amelyet az új irányítási rend-

szer magával hozott.

A bevezetést megelőző elméleti és politikai vitákban, mi tanultunk más országok tapasztalataiból. Nálunk nem egy vita alatt álló mechanizmust vezettünk be, hanem egy kialakult reform-koncepciót; a párt által jóváhagyott elveket, amelyeket minden kommunista támogatott és támogat. A lényeg itt az, hogy mi egységesen, egységes platform alapján indultunk 1968. január 1-én.

A bevezetést megelőzően széleskörű ismertetés és iskolázás zajlott le, ahol az alapelveket, majd később a megjelent gyakorlati intézkedéseket ismerték meg párt, állami, gazdasági tisztségviselők. Sok és sokféle értetlenség, tamáskodás és ellenérzés uralkodott ebben az időben. A piac szerepének növeléséből gyakorta azt értették ki, hogy a kapitalista árutermelés irányába lépünk. Korábbi marxista közgazdasági tételek módosultak, elvetésre kerültek, s ez csak fokozta a zavart. A régi irányításban nem a piac, a kereslet oldaláról közelítettük meg a termelést, hanem fordítva; a termelés oldaláról közelítettük meg a piacot. Ezzel növeltük a piacképtelen termékek mennyiségét, korábban nem arról volt szó, hogy rentábilis, hatékony termelést, s ha az huzamosabb időn keresztül most majd nem megy, megszüntethető és megszüntetendő a termelés az adott gyárban, üzemben, persze a munkások elhelyezésének biztosításával.^{/142/} Az állami árdotáció fokozatos megszüntetésével, az áru tényleges érték alapján kerül forgalomba. Ezáltal nyilván jelentkezik az önköltség, termelékenység, vagyis az ár mutatja a gazdálkodás fokának hatékonyságát.

Más oldalon pedig a korlátlan lehetőségek eljövételét látták és várták, amikor majd minden kötöttség megszűnik és végre

a tervgazdálkodásnak bealkonyodik. Persze ennek a felfogásnak jelentkezett pontosan az ellenkezője is: az országos mutatók minimálisra történő csökkentése megijesztett vezető embereket; a több szempontú, központi mutatórendszert kérték vissza, mert az biztonságos. Korábban nem volt jelen a gazdaságban a "kockázat" fogalma; most pedig jelentős szerepet kapott a kockázatvállalás. A vidéki ipartelepítés korábbi koncepciója az volt; ipart Csongrád megyébe - mindegy hogy mit, milyen technikai felszereltséggel, csak ipar legyen, most ez is megfordult; ipart, de magas foku technikai ellátottsággal, mert a munkaerő tartalékok forrása lassacskán kiapad.

Jellegzetes képet mutat a fenti vázlat, mert summázza azt a nagy gondolati változást, amelynek végbe kellett mennie ahhoz, hogy 1968. január 1-én a siker reményében lépjen be a gyakorlatba a gazdaság új irányítási rendszere. Ezt a tisztázódást a párt végezte, illetve végeztette el.^{/143/}

Kiderült azonban, hogy a gazdaság új irányítási rendszerre annyira társadalmi és politikai kérdés is, mint amennyire gazdasági. Szinte minden fokon és foglalkozási ágban és társadalmi rétegben embereket érint. Ezért 1968-ban a társadalmi és politikai hatások felől kellett tisztázni a várható következményeket, és a jelentkező, megoldást kívánó elvi és politikai kérdéseket.^{/144/}

A gazdasági élet mai vezető garniturája körül kialakult egy igen éles vita; megfelel-e ez a két évtizedes tapasztalatokkal bíró vezető réteg az új viszonyok között, amikor egészen másképpen - önállóan, eredményesebben és kockázattal - kell dolgozni. Kétoldalu megítélés alakult ki: nem felelnek meg ezek, mert önállótlanokká tette őket a régi mechanizmus. "Új műsorhoz új férfi kell..." A másik vélemény az volt, hogyan is kerülhet szó-

ba ilyen szélsőséges, reakciós nézet? A párt lezárta ezt a vitát azzal az elvi állásfoglalásával, hogy bizalmat kell szavazni a gazdasági mai vezető garniturájának, és majd az idő és tevékenységük kvalifikálja és igazolja őket, vagy nem tudnak megbirkózni az új helyzettel és az új igényekkel. Ez az elvi álláspont helyesnek bizonyult, mert nem lehet ilyen nagy vállalkozásba kezdeni egy megbizonytalanított vezérkarral; egy-két év majd eldönti, ki alkalmas és ki az alkalmatlan.

Jellegzetes társadalmi kérdéssé vált a hármas érdek egysege. A társadalmi, közösségi és az egyéni érdek harmonikus viszonyának kialakítása. Szükséges volt tisztázni, hogy mindig a magasabb rendű érdeket kell előtérbe állítani. Vagyis a társadalom rovására gyarapodó közösség eljárása nem fogadható el etikusnak és a közösség rovására tollasodó egyén erkölcsi magatartását sem vallhatjuk magunkénak. De a fordított előjel is érvényes; politikai veszélyeket rejt magában és társadalmi kárt okoz a fordított torzulás. Ez sem engedhető meg és nem hagyható figyelmen kívül.

A legélesebb viták az anyagi és erkölcsi ösztönzők, az anyagiasság és a munka értékéhez szabott anyagi dotálás körül alakult ki.^{/145/} Az anyagi ösztönzők túlzott hangsúlyozásának oka az volt, hogy nálunk a jó elvek hangoztatásának ellenére is érvényesült - és ma is és még hosszú ideig érvényesül - a kispolgári egyenlőségi szemléletet. Ez bérrendszerünkől függően és attól függetlenül is így van. Hogy még 1968-ban és 1969-ben sem tudunk változtatni a kívánt mértékben, ennek nem az egyetlen és nem is a legfontosabb oka a 4 %-ban maximált bérfejlesztési plafonban keresendő, sokkal hatékonyabb ok, saját konzervativizmusunk. Hiába jár például széles skálán a "től-ig" rendszer a fix

keresetüeknél, nagyjából mégis mindenki azonos fizetést kap a kategórián belül. Nincsen kiugró dotáció és emiatt nincs is kiugró teljesítmény. A szakmunkásoknál is hasonló a helyzet, alig találni a többiektől elütő, szokatlanul magas teljesítményeket és béreket. De van ennek egy másik oka is; az irigység, ami persze az igények és kielégítésük közötti feszültségből meríti szellemét. Márpedig aki jobban dolgozik és ennél fogva jobban döntött, az a munkahelyi környezetben lévő irigyek között tölti életének, napjainak nagy részét. S a rossz légkör, a "mikroklima" esetleg arra tanítja, hogy "minek többet dolgozni, csak kinéznek miatta". A nyereségrészesedés elosztási szabályzatában szereplő I, II, III. kategorizálás - tehát a 80-50-15 %-os részesedési kulcs - körül olyan méretű társadalmi feszültség keletkezett, és tegyük hozzá, vezetőellenes hangulat, hogy a vezetők egy része szívesebben lemondana erről a jogos dotálásról, csak levonnék már róla azt a közhangulati nyomást, amely alatt él.

Ugy látszik, egy-két év rövid tapasztalatából, hogy az erkölcsi ösztönzők jelentősége az indokoltnál szemérmesebb helyre került. A szocialista építő munka pátozsa, a hazáért, a közösségért való felelősebb magatartás iránti igényt nem lehet sarokba tenni, vagy erről megfélemedkezni.

Etikai elveinkkel szemben áll az anyagiasság, a kispolgári harácsolás és szerzés vágya, amit nem a vágy eszmei szférájában, hanem a gyakorlatban találunk meg. Azt az álláspontot elutasítjuk, miszerint a jólét automatikusan szüli a szocialista tudatot, mint ahogyan azt sem fogadjuk el, hogy a jólét kispolgári életérzést termel szocialista társadalmi talajon. Sokkal nagyobb azonban itt is a társadalmi hiedelem, mint az objektív valóság. Az is igaz viszont, hogy a társadalomban élő és burján-

zó harácsolással szemben csak politikai és agitativ fellépés nem vezet kellő eredményre, ennek párosulnia kell megfelelő erejű és érvényű rendeletekkel, ott, ahol a munkanélküli jövedelmek megszerezhetők. Ugyanakkor az is igaz, hogy a jobb, kvalifikáltabb munka magasabb dotálásának nincsen semmi köze az anyagiassághoz. Sajnos, itt a hangulatra épített "nézetek" és utcai információk nagy romboló hatással bírnak.

Az önállóbbá váló gazdálkodás maga után vonja a társadalmi élet szinte minden pórúsába az önállóbb, kezdeményezőbb tevékenységet, és voltaképpen itt kezdődik mélyreható változások igényét jelzően az új mechanizmus társadalmi hatása.

Az érték- és árviszonyok tovább fejlődése a termelést mozgékonyabbá teszi. A gazdasági és műszaki vezetők szerepe, felelőssége megváltozik; nem mások, valakik valahonnan, hanem ők biztosítják a termelést, termelékenységet, műszaki fejlesztést; a munkások és alkalmazottak élet- és munkakörülményeit. A korábbi évekkel szemben egészen más helyzetbe kerültek az üzemek párt és mozgalmi szervei; működésük konkrét területe az üzem, vállalat, a jelentkező konkrét problémák helyi megoldásával és rendezésével. Vagyis a mozgalmi élet az alapegységekben - az önállósulás irányába ható - változásokon megy keresztül: önállóbb, képzetesebb embereket kíván. Itt sem hozható fel valamiféle alkalmassági, vagy alkalmatlansági kérdés, majd az élet eldönti, a párt és munkásmozgalom kiválasztja a leghasználhatóbb vezetőket. Míg 1964-67 között a legnagyobb gond volt az alapegységek mozgalmi szerveiben, hogy a pártnak nincsen vezető szerepe, addig 1967 végétől a probléma akörül jelentkezett, hogyan is kellene most okosabban dolgozni és a vezető szerepet érvényesíteni. A milióváltozás oka az volt, hogy a szocialista alapok megteremtésével

egyidejűleg nem készültek el a szocializmus teljes felépítésének elvei, módszerei. Nem volt válasz néhány nagy horderejű kérdésre és ennél fogva keletkezett egy politikai "vákuum", amelyben kezdtek rosszul érezni magukat a kommunisták. Amikor a párt választ adott néhány döntésre érett kérdésre: a gazdaság új irányításának rendszerére; a párt és állami élet viszonyának rendezésére, hogy csökkenjen és kiiktatótjon a párhuzamosság stb. - akkor a helyzet megfordult, a politikai miliő megváltozott. Ez az egyetlen példa is bizonyítja, hogy a párt vezető szerepe a munkáshatalom viszonyai között nem attól vezető szerep, hogy azt elvekben deklaráljuk; vezető szerep annyit jelent, hogy a párt képes választ adni a kor megoldást kívánó politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális stb. kérdéseire. Az MSZMP nehéz helyzetben adott választ az egész nemzet sorsára hatóan jelentkező kérdésekben, mert hiszen egy korszakos változás fordulóján: a hogyan menjünk tovább - igényelt választ!

Az alapegységekben a demokratikus viszonyok erőteljesebb fejlődésnek indulnak, ezt az objektív helyzet kényszeríti ki üzemekben, termelőszövetkezetekben stb. Mert a centrális irányításnak a korábbi - előíró, mutató rendszerrel dolgozó - módszere megszűnt; a közgazdasági tényezők veszik át ezt a funkciót, az önállóbb helyi működés biztosítja ezek egészséges - a népgazdaság érdekeit szolgáló - érvényesülését. Természetesen ezek a hatások nem maradnak meg egy gyár, vagy gazdaság falain belül.

A párt és az állam viszonyában a kettősség megszüntetése; a párt elvi irányításának fejlesztése; a színvonalasabb állami és szakigazgatási munka kiformálása az említett helyzetből törvényszerűen következik. A párt vezető szerepének erősödését elősegítő elvi álláspontok és gyakorlati módszerek alkalmazása már

sok kedvező tapasztalatot hozott. Helyesnek bizonyult, hogy pártszerv nem hoz határozatot mozgalmi szervek vezető testületeire, helyette a vezető szervezetben dolgozó kommunistákra hoz kötelező érvényű határozatot; a párt nem avatkozik be operatív módon gazdasági, igazgatási kérdésekbe, az alkotó, kutató műhelyek tevékenységébe, e helyeken dolgozó kommunisták útján érvényesíti elgondolásait. Az állami élet, a tanácsi munkatökéletesítése érdekében tett eddigi intézkedések hatásosaknak bizonyulnak; a tanácsi önállóság fokozása, hogy valóságosabb gazdája lehessen a községnek, városnak, nagyobb anyagi lehetőségekkel bírjon, hogy jobb község- és várospolitikát alakíthasson ki. A szakigazgatási szervek kettős alárendeltségi viszonyát megszüntette, s a szakigazgatás hatáskörileg az illetékes tanács végrehajtó bizottságához tartoznak. Hatáskörök lejjebb kerültek, oda, ahol az ügyek keletkeznek, hogy ott elintézhetőkké váljanak. Ezek a gazdaság új irányítási rendszerének kidolgozásával és gyakorlati alkalmazásának idején életbe léptetett intézkedések, csak példa kedvéért kerültek említésre.

Változik az egyén szerepe. A társadalom és az egyén viszonyában - érthető módon - módosulások következnek be. A személyiség kérdései nagyobb szerepet kapnak. Ezzel kapcsolatosan megjegyezzük, hogy e problémakör értelmezési és elképzelési indítékai nem mindig szerencsések és nem is mindig marxista talajból származnak. Különösen a politikával határesetként jelentkező eszneftuttatások közül akad néhány, amelyik a konformizmus elleni harc jogosságát sürgeti és ezt elvitatni sem lehet, mert még a kommunistáknak sem szabad konformistáknak lenniök. Életünk objektív fejlődési iránya a konformizmus ellen szól, ezt a szellemi szférában is szükséges segíteni. De azt az álláspontot nem

lehet elfogadni, amelyik nonkonformizmust hirdetve, a politikával szembeni oppozíciót sürgeti és kéri számon. /146/

A politika szinte rendkívüli erőfeszítéseket tesz egy új helyzet megteremtésére és közben akadnak mai "bölcsek", akik a taccsvonalról kiabálnak be, szidalmaznak és kajánkodnak. Ezt a szereposztást nem vállaljuk és nem is tűrjük meg. Ennek semmi köze nincs a korszerűséghez és még kevesebb a szocialista demokráciához.

Eljutottunk tehát a legátfogóbb társadalmi hatású kérdéshez, a

szocialista demokrácia fejlesztésének aktuális problémáihoz.

Ez a téma nem tartozik e tanulmány körébe, még csak érintőleg sem foglalkozunk vele. Kimunkálás alatt lévő kérdéskomplexum ez, /147/ amelyet majd a párt illetékes fórumai vitatnak és azután véleményezésre a társadalom elé kerülnek az elképzelések.

A gazdaság új irányítási rendszerének 1968. évi tapasztalatairól

Egy év még nem adhat alapot átfogó elemzésre, különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy a teljes bevezetés több évre tervezetten megy végbe.

Az évi eredmények jók, az új irányítási rendszer beváltott a hozzá fűzött reményeket. Megélénkült gazdaságunk, kereskedelmi életünk, az új irányítási eszközök - közgazdasági tényezők - ha korlátozott hatókörrel is, de kedvezően működnek.

Ugy látszik, az utóbbi két évben azonban többet foglalkoz-

tunk az elosztási kérdésekkel, mint magával a termeléssel, termelékenységgel. Ez így nem jó. Mert az új irányítás alapkérdése; a termelés hatékonyságának javítása. Ez viszont valamelyest romlott az 1967. évvel szemben, de a nyereség címén kifizetésre kerülő pénzösszegek emelkedtek 1967-tel összevetve. Ezt sem lehet elfogadni. Politikai szóhasználatunkban előkelőbb helyet kell biztosítani a termelés, termelékenység, műszaki fejlesztés, rekonstrukció stb. fogalmaknak, mert ezek az elsődleges tényezők a gazdaságirányítás rendszerének gyakorlati működésében. Sajnos az utóbbi hónapokban ezek a fogalmak szégyenlősen kerültek szóba, mintha az idejük lejárt volna. Pedig éppen az ellenkezőjéről van szó, e fogalmakban említett valóság adhatja az elosztás magasabb fokát, vagyis hogy minél több áru kerülhessen a kereskedelem útján forgalomba.

A munkaerő helyzet kedvező. De az üzemeken belüli munkaerő felesleg ma is megvan, éppen úgy, mint 1967-ben. Sajnos, változás nem történt, legalább is számottevő mértékben nem történt. Ebből levonható az a konzekvencia, hogy még mindig nem értik elég-gé: az extenzív fejlesztés ideje hazánkban is lejárt, az intenzív fejlesztés hozhat eredményeket, ez pedig a technikai, műszaki fejlesztés rangos helyét jelenti. Mi nem tudunk másként versenyezni a nyugati tőkés cégekkel, nem tudunk erőteljesebb külkereskedelmet teremteni, ha áruink gyenge technikai és műszaki színvonalon készülnek és ennél fogva minőségileg kifogásolhatók, s ráfizetéssel értékesíthetők. A ráfizetéseket - az állami dotációt - huzamosabban nem tarthatjuk fenn.

Az életszínvonal kielégítően alakult, megfelel jelenlegi ötéves tervünk előirányzatainak. Sőt ott tartunk, hogy az 1970 végére tervezett arányokat már most elértük. Természetesen ez nem

jelenti azt, hogy nem kell végrehajtanunk kisebb nagyobb nagyságrendben bérkorrekciókat /nyugdíjasoknál, egészségügyi közepkádereknél, egyetemi oktatóknál stb./.

1968-ban országos átlagban, átlagosan 1 %-os árszint emelkedés következett be. Ebben persze nagy a szóródás, a fix áras élelmiszerek esetében nem történt változás, de a mezőgazdasági termelvények esetében lényeges áremelkedést tapasztal a vásárló. A kiskereskedelmi forgalomban jelentkező gyakori hiánycikk nem a valóságos hiány kifejezője, inkább egy rossz felfogást és intézkedést tükröz: a kiskereskedő kockázat vállalásának hiányát tükrözi és azt a megváltoztatandó intézkedést, miszerint negyedévi készletállapot alapján fizet a banknak eszközlekötési járulékot. A kiskereskedő ennél fogva nem annyira a fogyasztó kielégítésére törekszik - pedig ez a funkciója - inkább arra, hogy negyedévenként minél kevesebb árukészlettel rendelkezzen.

A negatív tünetek jelzik, hol kell korrigálni: egyben mutatják politikai, társadalmi síkon jelentkező tennivalóinkat is, egészen konkrét módon.

Az érték és árviszonyok továbbfejlesztése előidéz majd a következő években erőteljesebb politikai, társadalmi hatást. Szükséges folytatnunk az érték- és árviszonyok fejlesztését, persze számolva a várható társadalmi, politikai következményekkel. Legnagyobb horderejű kérdés e tekintetben a lakásépítkezés, az elosztás és a lakbérek rendezése. Itt is az érték- és árviszonyok rendezéséről van szó. De ez a kérdés érinti a társadalom nagy hányadát, akik állami lakásokban laknak. Más jellegű, de társadalmi hatásában nagy horderejű témák kerülnek napirendre az érték- és árviszonyok továbbfejlesztése kapcsán. Ezeknél társadalmi és politikai hatások mérlegelése szükséges, sőt

az átfogóbb kérdéseknél a politikai döntés bír elsődlegességgel.

Az új gazdasági mechanizmus tapasztalatai kedvezőek, az általános bevezetés és korrigálás a következő években munkánk egyik lényeges eleme. Elképzeléseink mellett kitartunk, s gyakorlati megvalósításán úgy dolgozunk, hogy ez az osztályharc fő frontja, s az marad a következő esztendőekben is.

Összegzés:

A tanulmány három fejezetre osztottan tárgyalja azokat az ideológiai, politikai kérdéseket, amelyek a párt gyakorlati munkájában az elmúlt nyolc esztendőben talán a legmarkánsabban jelentkeztek.

A címben szereplő "néhány" szójelző szűkítő fogalomként értendő, mert az ideológiai és politikai szféra sokkal szélesebb és mélyebb az előadottaknál. Ha a fő ágazatait veszem, ide tartozik a tudományos élet, kulturális vonatkozásokból; a művészetek és népművelés, továbbá egy másik területe az egészségügyi politika stb. Már is igazoltnak és jogosnak tekinthető a szűkítő jelző. De a kimondottan ideológiai, politikai aspektusokból keletkező kérdések közül is mellőzni kényszerültem olyanokat is, mint például a vallásos világnézet kérdései, egyházpolitikai problémák; a szocialista demokrácia elméleti és mai vonatkozásai; a nemzetközi politika napi témái, figyelemmel a kommunista és munkásmozgalom egységének és ellentéteinek elvi kérdéseire; az imperializmus elleni harc világméretű koncentrációjának megteremtésére irányuló erőfeszítésekre /az 1969. június 5-én Moszkvában kezdődő tanácskozás/. A szocialista országok gazdasági kapcsolatának további fejlesztésében jelentkező aktualitások és ellentmondások stb. is ide tartoznak. Ismételni tudom; a tanulmányban tárgyalt témák Csongrád megye szellemi, politikai életét érintően és társadalmi tekintetben is a legjelentősebbek.

A tanulmányban közölt fejezetekben a csoportosítás úgy történt, hogy a le nem zárható témák lehetőleg egy helyre kerüljenek, a II. fejezetbe. Ezek sokkal inkább ideológiai, politikai folyamatok, amelyeknek bemutatása történt meg egy évtizedes

időben. Főként a napi gyakorlat síkján, a közvetlen élettel szembesített módon. A tanulmány fő vonulata annak bizonyítása, hogy a hatalmon lévő marxista párt ideológiáját és politikáját - a mai külső és belső viszonyok között - csakis a kétfrontos harc eszközével és módszerével képes védelmezni, érvényesíteni és általános hatóerővé fejleszteni. Ennek az alap gondolatnak a bizonyítása végigvonul a tanulmányon.

Az első fejezetben az MSZMP politikájáért vívott harc időszzerű ideológiai és politikai kérdései szerepelnek.

A konzervatív és jobboldali szellemi /világnézeti, politikai/ hatások leküzdését előfeltételnek tartom ahhoz, hogy érvényesüljön a korábbi, két irányu torzításoktól megtisztított politika. Nem hiszem, hogy valaki e fejezet elolvasása után ne érezne velem; micsoda kemény és állhatatos küzdelem kellett ahhoz, hogy dogmatikus, szektás - jobboldali és revizionista szellemi erőkkel szemben győzelemre jusson egy egészséges, eredményeket hozó marxista koncepció itt Csongrád megyében is.

Ez a fejezet a "tisztázódás"-ra irányuló munkával kezdődött és az MSZMP politikája társadalmi méretű elfogadásának bizonyításával zárult. Kifejezi azt a harcot, türelmet, nagyvonalúságot és tisztességet, amelyet e marxista politika képvisel.

A második fejezetben kerültek kifejtésre - mint már említettük - azok a nehezebben rendezhető, jobban a társadalmi és szellemi élet mélyén járó ideológiai, politikai témák, amelyek nem zárhatók le e generáció életének befejeződésével sem. Új társadalmi problémákat kiváltó objektív helyzet alakult ki azáltal, hogy megteremtettük a szocialista gazdaság egységes alapjait. Ezen az alapon az osztályszövetség, a kibékíthetetlen osztályellentétek megszűnése után másként jelentkezik a társadalmi osztá-

szövetség, de a kedvező társadalmi talajon sem mentesen - más természetű - ellentmondásoktól. A kialakulás stádiumában tartunk, régi évszázados kötődések ereje még nagy. Ezért nemzeti egységünket is terhelik a korábbi társadalmi, világnézeti és gazdasági viszonyok maradványai.

A nemzeti öntudat, nacionalizmus és internacionalizmus problémái köréből a nemzeti öntudat azért kap évek óta nagyobb hangsúlyt a megyei politikában, hogy a szocialista hazához tartozás és kötődés erőteljesebb érzelmi alapokra támaszkodjék. Egyik gyengeségünk éppen az, hogy a szocialista haza nem vált ki elég intenzív emocionális erőt az egyes emberben és közösségekben. A következő nemzedékeknek pedig egy ilyen forrás erőtlensége a kozmopolita, nyugati szimpátia és a haza lenézése értékeink és munkánk lebecsülése irányába ható szellemi erőknek ad talajt. Nacionalista maradványok és hatások ellen küzdeni, internacionalista felfogású és érzésű embereket nevelni csak erős nemzeti öntudattal bíró társadalmi alapon lehet. S ebben az érzelmi motívumoknak nagyobb a szerepük, mint amennyire ezt a korábbi években figyelembe vettük.

Itt kapott helyet a békés egymás mellett élés politikája és az imperialista fellazítási taktika elleni harc. Ez az ideológiai, politikai kérdés még hosszú időn keresztül napirenden marad. Már csak azért is, mert ez sem statikusan jelentkező és ható probléma, hanem a nemzetközi helyzet és belső viszonyaink változásával új és új jelenségeket, leküzdésre kerülő mozzanatokot produkál. A konkrétság az alapja itt is, az eredményes, célszerű munkának.

A harmadik fejezetben került bemutatásra az a forduló, amely a szocializmus alapjainak megteremtésében és a teljes fel-

építéshez igazodó, a korábitól sok tekintetben eltérő elvi koncepciók és gyakorlati módszerek bevezetésében fejeződik ki. Ennek a korszaknak kiinduló pontja, amiből minden egyéb változás és változtatás következik; a gazdaság irányításának új rendszere. Az új rendszert mint kiinduló pontot kezeli a tanulmány is és hatásának társadalmi, politikai vonatkozásait is csak magával a gazdasággal összefüggésben érinti. Messzemenő és még több évet igénybe vevő társadalmi, társadalompolitikai kérdések tárgyalásától a szerzőnek el kellett tekintenie. A nagyobb hatású, társadalmi változásokat jelentő kérdések a következő évtizedben - 1970-1980 - között fejlődnek ki.

Szükségét érzem, hogy leírjam: A tanulmány azzal a célzatossággal is íródott, hogy bemutassa azt az eszmei, politikai küzdelmet, országos kitekintéssel és megyei hangsúllyal, amelyet az MSZMP vívott a szocialista gazdasági és társadalmi viszonyok győzelméért; a kommunista párt politikájának megértetéseért és elfogadtatásáért és tömegméretű társadalmi támogatásáért. Szép, küzdelmes és eredményes nyolc esztendőről adhatott számot még e szűkített formájában is ez a tanulmány.

Stílusában igyekeztem kerülni a szemérmességet, amikor eredményeinkről, sikereinkről esik szó. Kritikus és itt-ott önkritikus nyelvezetével akartam kifejezni; a párt nem úgy fogja fel a jelent, hogy "minden nagyon szép, minden nagyon jó". Azzal a felelősséggel vizsgálódunk, ami egy hatalmon lévő marxista párt komolyságából ered; nem lehet lebecsülni eredményeinket, de túlértékelni sem szabad; a sikerek fölötti jogos öröm és büszkeség nem csaphat át kritikátlanságba, önelégültségbe.

Végül, bizonyítani akartam, hogy ideológiai, politikai tárgyú témából is lehet - és szükséges is - doktori címért indu-

ló tanulmány írni, ha a téma a történelem és a maiság határán mozog, jövőt segítő tendenciákat jelöl. S ha megfelelő kutatás, tudományos apparátus támasztja meg bizonyító erővel a leírt gondolatokat.

Ennek a felfogásnak szerettem volna eleget tenni.

J e g y z e t e k

- 1./ Az MSZMP VII. kongresszusának jegyzőkönyve /a továbbiakban kgr. jkv. Kossuth Könyvkiadó 1960./ 633. old.
- 2./ Vö. SZKP XX. kgr. jkv. /Szikra Könyvkiadó 1956./ és a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960 novemberi, moszkvai értekezletén elfogadott nyilatkozatával a világ népeinekhez intézett kiáltvánnyal /Kossuth Könyvkiadó 1960./
- 3./ Az MSZMP VII. kgr. jkv. 26. old. /Idm./
- 4./ Uo. 27. old.
- 5./ Uo. 61. old.
- 6./ Az MSZMP VIII. kgr. jkv. /Kossuth Könyvkiadó 1963./ 626. old.
- 7./ Bővebben lásd: Kádár János előadói beszédét, MSZMP VIII. kgr. jkv. /Idm./
- 8./ Uo. 63. old.
- 9./ Uo. 65. old.
- 10./ Vö. A Politikai Bizottság: Káder és személyzeti munkáról szóló határozatáról, 1967, május 9.
- 11./ Az MSZMP IX. kgr. jkv. /Kossuth Könyvkiadó 1967./ 48. old.
- 12./ Lásd erre vonatkozóan: az MSZMP néhány időszerű ideológiai feladata. A Központi Bizottság irányelvei. 1965. március 11-13. /A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1963-1966. Kossuth Könyvkiadó 1968./
- 13./ MSZMP IX. kgr. jkv. 54. old. /Idm./
- 14./ Uo. 60-61. old.
- 15./ Lásd Központi Statisztikai Hivatal Csongrád megyei Igazga-

tósága - Csongrád megye számokban /Szeged 1966./

- 16./ A Csongrád megyei pártvezetőség az utóbbi években erőfeszítéseket tett, hogy a megye forradalmi hagyományait az utókor számára megörökítsék a történészek. Említésre méltó ebben az összefüggésben Rácz János, Az üzemi bizottságok története, Farkas József: Agrárszocialista mozgalmak 1890-1907, Gaál Endre: A Tanácsköztársaság Csongrád megyében stb. Előkészület alatt áll: egy, a Tanácsköztársaság történetét összefoglaló dokumentumkötet és egy, a megye felszabadulásának első két esztendejét bemutató dokumentumkötet stb.
- 17./ Lásd erre például: id. Komócsin Mihály visszaemlékezését /A szabadság hajnalán c. kötetben, Kossuth Könyvkiadó, 1965./
- 18./ Vö. Lenin: "Baloldaliság" a kommunizmus gyermekbetegsége. Marxizmus-leninizmus kiskönyvtára 19-20.szám. /Szikra kiadás 1948./
- 19./ Lásd erre példának: az MDP 1948-1956 közötti időre eső gyakorlatát.
- 20./ Bővebben foglalkozik ezzel a gondolattal Kádár János VIII. kgr. beszéde.
- 21./ A Politikai Bizottság határozata: Az imperialisták fella-
zító politikája elleni harc néhány kérdéséről, 1966. április 26. /Zárt anyag/
- 22./ Török László: A kétfrontos harc elvi és gyakorlati kérdései Csongrád megyében /Pártélet 1961. 7.szám/ 26.old.
- 23./ A KSH Csongrád megyei Igazgatósága - Csongrád megye számokban /Idm./
- 24./ Lásd erre: MSZMP Központi Bizottságának közleménye a ter-

melőszövetkezeti mozgalom fejlődéséről és a termelőszövetkezetek megszilárdításáról. Népszabadság 1960. február 12.

25./ Vö. Jelentés a gyenge termelőszövetkezetek politikai és gazdasági helyzetéről, az 1963. évi feladatokról /Megyei párt vb. anyag, megyei archivum, a továbbiakban m.arch./ 1962. szeptember 14. Mezőgazdasági politikánk kérdései /megyei párt vb. anyag, m.arch./ 1964. április 1.

26./ A KSH Csongrád megyei Igazgatósága által készített hivatalos statisztika:

A tsz-tagok j ö v e d e l m e :

	Átlag	Legmagasabb	Legalacsonyabb
1961.	9 790	-	-
1962.	10 854	22 172	2 076
1963.	11 959	24 088	3 259
1964.	13 709	30 690	4 065
1965.	13 770	35 940	4 559
1966.	15 124	30 007	4 156
1967.	16 013	34 649	4 114
1968.	17 879	34 892	5 949

/Zárt anyag/

27./ 1959. évi 7.sz. trv. az mg. tsz-ről és mg. tsz.csoportról szól. A kilépés három év után lehetséges.

28./ A Központi Bizottság határozata: A mezőgazdaság helyzetéről és fejlesztésének további feladatairól. 1964. február 20-22.

29./ 1962. évi információs anyagok a Központi Bizottság címére /Zárt anyag/

30./ Az őszi termelőszövetkezeti fejlesztés tervének előkészítése /megyei párt vb. anyag/ 1960. augusztus 19.

A PTO és a Mezőgazdasági Osztály közös jelentése a tsz-ek megszilárdításának egyéves tapasztalatairól, tekintettel

a februári és áprilisi határozatok végrehajtására. /megyei párt vb. anyag/ 1960. november 11.

31./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 27. old. /Idm./

32./ Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik Kádár János az MSZMP I. konferenciáján /1956. december/ és a párt VII. kgr.-án

33./ Lásd erre például az MKP 1945. országos értekezletén Rákosi Mátyás előadói beszédét - az 1919-es kommunistákkal szembeni megjegyzéseket - továbbá 1946 őszén elmondott beszédét a budapesti pártfőiskolán, és Strasszenreiter Erzsébet- Sipos Péter: Rajk László. Párttörténeti közlemények 1969. 1.szám 141-183 old.

34./ Rákosi Mátyás az MDP 1954-ben tartott III. kongresszusán kénytelen elismerni a kollektív vezetés megsértését, de állítása szerint az csak az alsó- és középszinteken történt meg. /Az MDP III.kgr.jkv.Szakra Könyvkiadó 1954./

35./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 69.old. /Idm./

36./ Vö. Biszku Béla: A párt vezető szerepének néhány időszaki kérdése /Népszabadság 1969. március 13./

37./ Érdemes ezzel kapcsolatban utalni azokra a taggyűlésekre, amelyek az MSZMP VIII. kongresszusa előtt vitára bocsátott irányelvek körül és később a kongresszus után zajlott a dolgozatban említett kérdések körül: egymással ellentmondó nézetek harca alakult ki; s a pártnak komoly gondot okozott ezeknek a leküzdése.

38./ Sztálin beszéde: Lenin halálára /Beszéd a Szovjetek II. Össz-szövetségi kongresszusán 1924. január 26. Lenin válogatott művei I.köt. második kiadás, Szakra Könyvkiadó 1949./ 19. old.

- 39./ Pártunk kádern munkájának tapasztalatai és irányelvei /A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-62. Kossuth Könyvkiadó 1964./ 518.old.
- 40./ Lásd erre például Timmer Józsefnek, a Népszava főszerkesztőjének cikksorozatát: "Fáradt szemmel, a múltból, jelenről" címmel. Indult: 1966.november 27. Befejeződött:1967. november 12.
- 41./ Vö. A Szegedi Tudományegyetemen folyó politikai és tudományos munkáról, a marxista szakemberképzés helyzetéről /megyei párt vb. anyag/ 1962. január 11., továbbá a Szegedi Tudományegyetem 1962. első félévi munkatervét.
- 42./ Érdemes ezzel kapcsolatban utalni a Csongrád megyei Hírlapban és a Délmagyarországban megjelent, e kérdésben a tisztázódást és a helyes értelmezést elősegítő cikkekre /1962-1963-1964./
- 43./ Kádár János előadói beszéde: MSZMP VII.kgr.jkv. /Idm./
- 44./ A Politikai Bizottság káder és személyzeti munkáról szóló határozatából /1967. május 9./ /Idm./
- 45./ Pártunk kádern munkájának tapasztalatai és irányelvei /A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó 1964. 518.old. Idm./
- 46./ Uo. 519. old.
- 47./ A szegedi textiltechnikum kollégiumának igazgatója volt 1956 után. Mint háborús bűnös, 15 évi börtönt kapott, egy részt letöltötte. /BM Csm. Főkap. zárt anyag/
- 48./ A Politikai Bizottság határozata 1967. május 9. /Idm./
- 49./ Ezzel kapcsolatban említjük meg azt az eszmecserét, amely e kérdésről a Béke és Szocializmus c.folyóirat hasábjain 1962-63-ban lezajlott.

- 50./ Vö. Ripp Géza: A demokratikus centralizmus, Kossuth Könyvkiadó, 1964.
- 51./ Lásd erre vonatkozóan a párt VII, VIII, IX. kongresszusainak jkv-eit és a Csongrád megyei 1962. és 1966. évi pártértekezleteinek referátumait /Idm./
- 52./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 29. old.
- 53./ Uo. 29. old.
- 54./ Ugyanakkor Rákosiéknak tudniuk kellett volna azt is, hogy Szeged 1944-45-ben a népi demokratikus forradalom elindításának "fővárosa" volt.
- 55./ Megjegyezzük, hogy Szegeden 1945-56 közötti időben összesen két bérház épült és egy félig elkészült üzem, a Textilművek. A politikai koncepció pedig arról vallott, hogy az "acél és vas országa" leszünk /Gerő Ernő/, de ebből Szeged kiesett. Kivülről "nézte" az ország fejlődését.
- 56./ Marx: A gothai program kritikája /Marx-Engels, válogatott művek II.kötet. Szikra Könyvkiadó 1949./ 19.old.
- 57./ Lenin: "Baloldaliság" a kommunizmus gyermekbetegsége 30.old. /Idm./
- 58./ A kommunista párt szövetségi politikája, 1936-62. /Kossuth Könyvkiadó 1966./ Ebben a kötetben szerepel Zsilák András: "A magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szocializmus építésének időszakában és a Magyar Dolgozók Pártja szövetségi politikájának fő vonásai /1949-1962./ című tanulmány 144-214.old.
- 59./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 32. old. /Idm./
- 60./ Lásd MSZMP Csongrád megyei pártértekezletének referátumát 1962. október 26. /m.arch./
- 61./ Uo. 2. old.

62./ Uo. 2. old.

63./ Uo. 2. old.

64./ Lásd MSZMP Csongrád megyei pártértekezletének referátumát 1966. november 4-5. /m.arch./ 29.old.

65./ MSZMP megyei pártértekezletének referátuma, 1962. október 26. 3. old. /Idm./

66./ Uo. 3.old.

67./ Uo. 3. old.

68./ Uo. 4. old.

69./ Uo. 4. old.

70./ Uo. 4. old.

71./ Kádár János: A IX. kongresszus zárszava 425 old. /Idm.Ez az álláspont, tehát az, hogy aki nincs ellenünk, az velünk van, a párttagságon belül egyes embereknél megütközést keltett. Ebben a korábbi politikából visszaérezett bizalmatlanság, másoknál a párt vezető szerepének féltése, a kispolgári felfogás és légtör eluralkodásától való félelem jutott kifejezésre. A jobboldali felfogás pedig újabb lehetőségeket vélt felfedezni. Ezért a kétfrontos eszmei harc jelentőségét, ideológiai és politikai életünk általános módszerét nem hanyagolhattuk el.

72./ Ezért kapott elsőrendű helyet a kétkezi munkások értelmes gyerekeinek továbbtanulási lehetőségének biztosítása. A hátrányos helyzetet nem a társadalmi osztálykategóriák visszaállításával, hanem szervezettebb állami intézkedésekkel, s anyagi garanciákkal lehet és szükséges megoldani. Most az 1969-70-es tanévtől ez a kérdés hosszabb távu megoldással kerül napirendre.

73./ Hiteles forrása a BM illetékes szerve, nem Csongrád megyei

esetről van szó. Ujságcikkek jelentek meg erről és hasonló természetű fellépésekről.

74./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 35. old. /Idm./

75./ Uo. 35. old.

76./ MSZMP Csongrád megyei pártértekezlet referátuma 1966.32. old. /Idm./

77./ Siklós János: Politika és szociográfia /Tiszatáj 1969. 3-4.szám. Szeged. 309. old.

78./ Lásd az MSZMP határozatai és dokumentumai című köteteket /1956-1962. 1963-1966. Kossuth Könyvkiadó/ Ezekben az években nyilvánosságra került párthatározatokból szerepel 28-30 olyan határozat, amely az ideológiai vagy tudományos munka valamely területével és egy-egy nagy terület /Pl. gazdaság, mezőgazdaság/ ideológiai, társadalmi kérdéseivel foglalkozik. Az ideológiai, elméleti munka időközönkénti összegezését pedig a pártkongresszuson végzik el.

79./ A marxista közgazdaságtudomány fejlődése előfeltétele volt a gazdaság új irányítási rendszere kidolgozásának. Ez nemcsak hazánkra, a többi európai szocialista országra is érvényes.

80./ Lásd: az MSZMP néhány ideológiai feladata - MSZMP határozatai, dokumentumai /Kossuth Könyvkiadó 1968./ 163. old. /Idm./

81./ Uo. 129. old.

82./ 1961-1965 között párttaggyűléseken szinte refrészszerűen hangzott: "barátkozunk egymással, vagy harcolunk egymás ellen?"

83./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 34. old.

84./ Uo. 35. old.

85./ Uo. 35. old.

86./ Balló István: A munkásosztály vezető szerepe a szocializmus teljes felépítésének időszakában /Pártélet, 1965. 11. szám, 43-51. old./

Buza Márton: A munkásosztály vezető szerepének néhány kérdése /Kossuth Könyvkiadó 1966./ 225. old.

87./ Kálmán Endre: Aki nincs ellenünk, az velünk van. /Társadalmi Szemle 1967. 2. szám. 23-30 old. A marxista értelmezésben nyújtott segítséget.

88./ Bizonyító példaként említem:

✦ Kállai Gyula: A polgári nemzettől a szocialista nemzetig. /Kossuth Könyvkiadó 1965./ Az MSZMP Központi Bizottságának politikai akadémiáján elhangzott előadás.

- Farkas Sándor: Tendenciák, ellentendenciák és feladatok a szocialista nemzeti egység útján /Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 1965. évi ünnepi ülősszaka/ Közgazd. és Jogi Kiadó 1966./

- Erényi Tibor: A szövetségi politika történetéről /Népszabadság 1965. 191. 4-5. old./

- Bugár Jánosné: A párt népfrent politikája /Pártélet 1957. 1.sz. 3-11.old./

- Dobi István: Népfrent és nemzeti egység /Magyar Nemzet, 1967. 298. 3.old./

- Erdei Ferenc: Nemzeti egység a reformért /Magyar Nemzet 1967. 308. 1.old./

- Hegyi Imre: A szocialista nemzeti egység erősítéséért Borsodi Szemle 1968. 2.szám 1-7.old./

- Bognár Gyula: Az osztályharc időszakú kérdései /Kossuth Könyvkiadó, 1968. 127 old./

- A munkásosztály és a párt vezető szerepéről, szövetségi

politikájáról, a népi-nemzeti egységről /MSZMP Csongrád megyei Bizottságának állásfoglalása, az ideológiai munka néhány időszaki kérdésében, Szeged, 1965. m.arch./ 15-21. old.

89./ Lásd erre például: Szigeti József: A társadalomtudományok szerepe a szocialista tudat fejlesztésében /MTA Társad. Tört. Oszt. Közl. 1965. 4.szám 333-382.old./

- Wirth Ádám: Szocialista nemzeti tudat illúziók nélkül /Valóság, 1967. 4.szám 68-71.old./

- Rózsa László: Közgondolkodás, nemzeti realizmus /Népszabadság, 1967. 133.sz. 3. old./

- Kékesdi Gyula: A korszerű realista hazafiságról /Népszabadság 1967. 256.sz. 9.old./

90./ Csizmadia Ernő - Zsarnóczai Sándor: A munkás-paraszt szövetség néhány mai problémája /Társadalmi Szemle 1966. 12.sz./ 28-40.old.

91./ Zsarnóczai Sándor: A falu politikai viszonyainak és a parasztság politikai tudatának vizsgálatáról /Tanulmányok a mai faluról /Szerk. Zsarnóczai Sándor, Kossuth Könyvkiadó, 1964./ 252 old.

92./ Lovas Márton: Új vonások a munkásosztály és a parasztság kapcsolatában /Munka, 1966. 4.szám 5-7.old./

93./ Marx-Engels-Lenin: A nemzeti kérdésről, Kossuth Könyvkiadó 1965. 15-16. old.

94./ Lenin: A balkáni háború és a szovinizmus. Marx-Engels-Lenin: A nemzeti kérdésről. /Idm./ 314.old.

95./ Lenin: Tézisek a nemzeti kérdésről /Uo. 323-324.old./

96./ A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról. Tézisek 1959. augusztus-szeptember. /MSZMP határozatai és

dokumentumai 1956-1962. Idm./ 328.old.

97./ Lásd erre vonatkozóan a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság határozatait, téziseit 1956-1962. az idézett kötetben.

98./ Lásd példának Lenin: A nemzetköziségről és a hazafiságról /Kossuth Könyvkiadó 1957./

99. / Lenin: Kritikai megjegyzések a nemzeti kérdéssel kapcsolatban, Vita a bundista felfogásról. A nemzetköziségről és hazafiságról. Uo. 31.old.

100./ Lenin: Uo. 30.old.

101./ Lenin: Mi az imperializmus? /Uo. 120-121. old./

102./ Leninnek a szövegben említett levele /40/ 142-143. old.

103./ Kádár János felszólalásából az SZKP XXIII.kongresszus, 1966.

104./ Lásd erre például: Komócsin Zoltán: Nemzeti érdek és nemzetköziség /Kossuth Könyvkiadó 1966./ Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján elhangzott előadás.

Komócsin Zoltán: Hazafiság, nemzeti érdek, nemzetköziség /Béke és Szoc. 1966. 9.szám 54-62.old./

Csatári Dániel: Hazafiság és nemzetköziség, Népszabadság 1966. 238.sz. 4-5. old.

Csarakcsiv, Aszen: Az internacionalizmus jelentősége napjainkban /Béke és Szoc. 1966. 3.szám 31-39.old.

Rényi Péter: Önállóság, egység, nemzetköziség

Népszabadság 1968. 140.szám 4-5.old.

Dutt, Palme R.: Marxizmus és internacionalizmus /Béke és Szoc. 1968. 5.szám 5-10. old.

Óvári Miklós: Hazafiság és nemzetköziség / Kossuth Könyvkiadó 1968. Az MSZMP Központi Bizottság Politikai Akadémiáján elhangzott előadás./

Coniot, Georges: Az internacionalizmus és a kommunista
pártok nemzeti feladatai /Béke és Szoc. 1968. 5.szám
5-15 old.

Kádár János: Hazafiság és internacionalizmus /Kossuth
Könyvkiadó 1968./

105./ Mód Aladár: Marxizmus és Hazafiság. A magyar nacionaliz-
mus kialakulása és története /Simon Péter, R.Várkonyi Ág-
nes stb. tanulmányai. Bev: Andics Erzsébet, Kossuth Könyv-
kiadó 1964./

Andics Erzsébet: Nemzetiségi politika 4.kiad. /Szikra
Könyvkiadó, 1949./

Ady Endre: A nacionalizmus alkonya /Összeállította: Kocz-
kás Sándor, Vezér Erzsébet, Kossuth Könyvkiadó 1959./

106./ Példa erre Sötér István: A nemzeti érzés új tartalma /Ma-
gyar Nemzet 1966. 47.sz. 1. old./

Pach Zsigmond Pál: Nemzeti érzésünk új tartalmáról /Magyar
Nemzet 1966. 49.sz. 5.old. Sötér István: A nemzeti érzés
új tartalma című cikkhez /

Pintér István: Gondolatok a nemzeti öntudatról Pártélet
1966. 6.szám 21-26 old.

Fehér E. Pál: Nemzet, illúziók, realitás /Élet és Irodalom
1966. 10.szám 3.old./

Molnár Erik: A nemzet fogalma kialakulásához /Valóság
1966. 2.szám 1-9.old.

107./ Molnár Erik: Vita a magyarországi osztályküzdelmekről és
függetlenségi harcokról /Kossuth 1965. Válasz a naciona-
lizmus kérdésében írt vitacikkekre 308-347 old.

108./ Lásd erre:Szeged szellemi karakteréről folyó vita /Délna-
gyarország napilap 1969. április-május-június/

- 109./ MSZMP Csongrád megyei pártértekezletének referátuma /1966.
m.arch./ 33.old. /Idm./
- 110./ MSZMP VIII. kgr. jkv. 396 old. /Idm./
- 111./ Molnár Erik: Vita a magyarországi osztályküzdelmekről és
függetlenségi harcokról /Kossuth Könyvkiadó 1965./ Idézett
fejezet 308-347 old.
- 112./ MSZMP megyei pártértekezletén elhangzott referátum /Sze-
ged, 1966. november 4-5. m.arch./ 37.old.
- 113./ Lásd erre: Marx-Engels: A kommunista párt kiáltványát és
a Politikai Bizottság 1968. november 12-1 állásfoglalását
a pártoktatás helyzetéről és színvonala emelésének felada-
tairól /m.arch./ 3.old.
- 114./ Időszerű ideológiai és politikai problémák Csongrád me-
gyében /megyei párt vb. előterjesztés 1969. m. arch./
13.old.
- 115./ Részletesen foglalkozik e problémakörrel Óvári Miklós:
Hazafiság és nemzetköziség című előadásában /Idm./
- 116./ Kádár János: Népszabadság /1967. 154.sz./ 3-5.old.
- 117./ Lenin: A szocialista és tőkés államok békés egymás mellett
éléséről /Kossuth Könyvkiadó 1966./ 22.old.
- 118./ Uo. 77.old.
- 119./ SZKP XX.kgr.jkv. /Szikra Könyvkiadó 1956./ 40.old.
- 120./ Uo. 42.old.
- 121./ Uo. 43. old.
- 122./ MSZMP VII. kgr. jkv. /Kossuth Könyvkiadó 1960. Idm./ 15 old.
- 123./ MSZMP VIII.kgr.jkv. /Kossuth Könyvkiadó 1963.Idm.17-18 old./
- 124./ MSZMP IX.kgr.jkv. /Kossuth Könyvkiadó 1967.Idm. 27.old.
- 125./ MSZMP Csongrád megyei pártértekezlet referátuma /1966.Idm./
- 126./ Uo. 35. old.

- 127./ Lásd e témakörben Szigeti József cikkét: A nemzetközi ideológiai harc és viszonyunk a polgári társadalomtudományokhoz. /M.filoz.Szemle 1968.5.sz./ 805-824 old.
- 128./ A Politikai Bizottság 1966. április 26-i határozata az imperializmus fellazító politikája elleni harc néhány kérdéséről /zárt anyag/
- 129./ Utalásszerűen említem: Az imperialisták fellazítási taktikája /Tanulmánykötet. Kossuth Könyvkiadó 1969./
- 130./ Az MSZMP Központi Bizottságának kiinduló irányelvei a gazdaságirányítási rendszer reformjára. 1965. november 18-20. /A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963-1966. Idm./ 236 old.
- 131./ Uo. 236. old.
- 132./ Uo. 336. old.
- 133./ Uo. 249. old.
- 134./ Uo. 301. old.
- 135./ MSZMP IX. kgr. jkv. /Idm./ 48.old.
- 136./ Uo. 49. old.
- 137./ Uo. 49. old.
- 138./ Uo. 49. old.
- 139./ Uo. 50. old.
- 140./ Uo. 50. old.
- 141./ Uo. 53. old.
- 142./ Lásd erre példának a szénbányászatban történt csökkentést.
- 143./ Lakos Sándor: A párt politikai és szervező munkája a gazdaságban /Kossuth Könyvkiadó 1968./ Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján elhangzott előadás.
- 144./ Nyers Rezső: Az új gazdasági mechanizmus várható társadalmi és politikai kihatásai /Társ.Szemle 1968.3.sz.7-21.old./

Somostői Gábor: Hozzászólás "Az új gazdasági mechanizmus várható társadalmi és politikai kihatásai" c. cikkhez /Társadalmi Szemle 1968. 7.szám/ 52-54.old.

HNF Országos Tanácsa: Az új gazdálkodási rendszer néhány társadalmi, politikai hatásáról /Kossuth Könyvkiadó, 1968.

Vonsik Gyula: Gondolatok az új gazdasági mechanizmus és a kulturális fejlődés viszonyának néhány kérdéséről /Palóc-föld, 1968.2.szám/ 25-34 old.

Hegedűs András: Az új mechanizmus szociológiai hatása. /Magyar Nemzet 1968.172.sz./ 5.old.

145./ Lásd bővebben, Huszár Tibor: Gazdaság, érdek, erkölcs /Valóság 1965.12.sz./ 1-14.old.

Kovács Ferenc: Anyagi érdekelttség és szocialista tudat /Társadalmi Szemle 1965.10.szám/ 58-71.old.

Kalocsai Dezső: Az individualizmus társadalmi gyökereiről /Társadalmi Szemle 1966.6.szám/ 106-114.old.

146./ Lásd erre példának: szociológiai vitacikkek 1965-1968 között. Folyóiratok és napilapok.

147./ Kállai Gyula: Szocialista állami életünk fejlődésének időszaki kérdései. /Népszabadság 1968. 105.sz./ 5-6.old.

T a r t a l o m j e g y z é k

1./ Előszó	2. old.
2./ Bevezető	3. "
3./ I.fejezet: Régi és új elméleti és politikai nézetek harca. Tisztázódás	8. "
A párt politikájának érvényesítésében a kétfrontos harc szerepe	10. "
Az egységes paraszti osztály megteremtésének objektív és szubjektív feltételeiről	12. "
A párttagok és a pártonkívüliek viszonya	15. "
4./ II.fejezet: Ideológiai, politikai életünk nehezebben rendezhető problémái	28. "
Osztálysövetség - osztályharc	30. "
A szocialista nemzeti egységet segítő és akadályozó tényezők	45. "
Nemzeti tudat, nacionalizmus, internacionalizmus problémái	50. "
A békés egymás mellett élés és az imperia- lizmus fellazítási taktikája	67. "
5./ III.fejezet: A gazdaság irányításának új rendszeréből eredő, néhány társadalompoli- tikai kérdés	79. "
A gazdaság új irányítási rendszerének 1968. évi tapasztalatairól	89. "
6./ Összegezés	93. "
7./ Jegyzetek	98. "

B i r á l a t

Siklós János: "Ideológiai-politikai életünk néhány kérdése Csongrád megyében 1961-1968" című doktori dolgozatáról.

A szocializmus alapjainak megteremtésével országunk történetében is új fejezet kezdődött; küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért. Amint erre az MSzMP VIII. és IX. kongresszusa is rámutatott, e cél valóra váltásáért számos új - az előbbieknél semmi-vel sem könnyebb, sőt némely esetben nehezebb - feladatot és problémát kell az országnak megoldani. A megoldásra váró feladatok közül egyre nagyobb súllyal kerülnek előtérbe az eszmei-ideológiai kérdések. Nem tekinthető tehát véletlennek, hogy az ideológiai problémák a szocializmus építésének előrehaladásával fokozottan foglalkoztatják a párt- és állami vezetést. Ebben az összefüggésben a tárgyalt munka több vonatkozásban is figyelemre méltó: 1. Ha vázlatosan is, de képet kapunk arról, hogy milyen eszmei-ideológiai kérdések foglalkoztatják a tárgyalt időszakban az országos vezetést. 2. A megye sajátosságait kiemelve időkorba szedi azokat a problémákat, amelyek 1961-1968 közötti években leginkább foglalkoztatták Csongrád megye vezetését. Elsősorban ezért tarthatjuk szerencsésnek Siklós János téma-választását.

A szerző három fejezetben - 112 oldalon - kísérelte meg a leglényegesebb problémák felvázolását és megoldásukat, ill. azok lehetőségeinek bemutatását. Már az egyes fejezetek fő címei - I. Régi és új elméleti és politikai nézetek harca. II. Ideológiai-politikai életünk nehezebben rendezhető problémái. III. A gazdaság irányításának új rendszeréből eredő néhány társadalompolitikai kérdés - is jelzik, hogy a szerző kísérelte nagyrészt sikerrel járt. Nagy érdeme a dolgozatnak, hogy olyan fontos kérdéseket, mint; A kétfrontos harc,

az egységes paraszti osztály megteremtésének objektív és szubjektív feltételei, osztálysövetség-osztályharc, nemzeti tudat, nacionalizmus és internacionalizmus, az országos egészbe beágyazva tárgyalja, kimutatva azonban a megyei sajátosságokat. Hogy ez mennyire tudatos volt, arra a dolgozat írója mutat rá az összegzésben: "A tanulmány azzal a célzatossággal is íródott, hogy bemutassa azt az eszmei-politikai küzdelmet, országos kitekintéssel és megyei hangsúllyal, amelyet az MSzMP vívott a szocialista gazdasági és társadalmi viszonyok győzelméért, a kommunista párt politikájának megértetéseért és elfogadtatásáért, és tömegméretű társadalmi támogatásáért." /96. oldal/. Természetesen ennek feltétele az országos és megyei anyagok megfelelő ismerete volt, amelyről a dolgozat ugyancsak tanuskodik. A szerző gazdag országos és megyei forrásanyagokra támaszkodva írta meg dolgozatát. Ezt mutatja a dolgozat apparátusa is.

Kétségtelen több kérdés - pl. a nacionalizmus, a békés egymás mellett élés, stb. - részletesebben lehetett volna tárgyalni. Különösen az említettek esetében a történelmi előzményekre nagyobb figyelmet kellett volna fordítani. A dolgozat azonban ebben a formájában is értékes, gondolatunk szerint felette van az állagos doktori értekezéseknek. Végül említésre méltó még a munka színes, eleven, olvasmányos stílusa.

A fentiek alapján Siklós János dolgozatát summa cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1969. június 7.

/Dr. Rác János/
tanszékvezető docens